

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

OCTOMBRIE 2002

magazin istoric

Anul XXXVI – serie nouă – nr. 10 (427)
octombrie 2002

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric @ itcnet.ro

1 Una dintre cele mai frumoase statui chinezești în metal, reprezentând un om sfânt, cu o figură senină, datând din primele două secole ale mileniului doi

2 Castelul Frederiksborg sau castelul lui Hamlet este ridicat pe trei insule, legate între ele cu poduri. Castelul a fost reședința lui Christian IV și cel mai ambițios proiect arhitectural al acestui suveran

3 Costume populare de miri, din regiunea Javornik, Cehia

4 Miniatură de secolul XVI, păstrată la palatul Topkapî, înfățișându-l pe sultanul Suleiman însoțit de gărzile sale

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI,
academician VIRGIL CÂNDEA,
academician**

DINU C. GIURESCU

Redactor-șef:

Dorin Matei

Secretar general de redacție:

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Irina Sălăvăstru,

Theo Stănescu-Stanciu

Secretar de redacție

și macheta artistică:

Theodor Lianos

Director economic:

Doina Pascu

Documentare:

Mădălina Geambașu

Corectura:

Georgeta Apreotesei,

Constanța Avram

Secretariat:

Floarea Dragne

Difuzare:

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283 (secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București, director general Dumitru Constantinescu; director comercial M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

octombrie

2002

4 Plăcerea autoamăgirii

V. PÂRVAN

5 Moștenirea lui Titulescu

Interviu cu
domnul Adrian Năstase,
primul ministru
al României

ISTORIA ISTORIEI

7 Clio, cu secera și ciocanul

Mihai Roller

F. CONSTANTINIU

12 Bucureștiul meu iubit

Amintirile
unui arheolog

P.I. PANAIT

16 Școala care nu a supraviețuit comunismului

Liceul „Regina Maria“

A. PAVEL

18 Trecutul la timpul viitor

Despre globalizare

F. FERNANDEZ-
ARMESTO

21 Spaima de cerul înstelat

Cum i-a cedat
Vasile Luca
lui Petru Groza

P. PANDREA

23 Porunca țarului: din Pamir la Pekin

Expediție științifică
prin Asia

C.G. MANNERHEIM

PE VREMURI,
OAMENII ÎSI
TRIMITEAU
SCRISORI

27 Destinatar: Gogu Cantacuzino

G. FILITTI

33 Unde-i unu, e puterea

Dictatura la români

S. ALEXANDRESCU

LANTUL
SLĂBICIUNILOR

39 Contacte bilaterale în... trei

Tatonări românești la
Lisabona (1943) și
ecoul lor la Moscova

T. A. POKIVAILOVA

44 Antonescu avea încrederea lui Hitler

T. GÂRBEA

49 Peninsula cu miros de praf de pușcă Balcanii

ENIGME ALE
ISTORIEI

54 Sun Zi – o persoană sau două?

A.E. BUDURA

58 Murmurul națiunilor

Conferința
de la Lausanne (1917)

C. CHINEZU

60 Ctitoria rectitorită

Restaurarea
Capelei românești
din Baden-Baden

R. MIRONOVICI

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

67 Călător la Sublima Poartă

TH. CODRESCU

HOOVER
INSTITUTION

71 Refuzul pertractării

Carol Davila către Iuliu
Maniu, octombrie 1945

L. COSOVANU

72 Chipuri uitate

Christian IV
al Danemarcei

M. NICOLAU

OPINII-
CONTROVERSE

77 Cine a fost Dromichaites?

I. PĂTRAȘCU

79 1977. Jurnalul unei singurătăți

Se zgâlțâie pământul

V. SĂHLEANU

EVENIMENT

90 Bundițe și arnici de pe Vltava

Expoziție
a costumului ceh

A. MARINESCU

91 Păstrătorii memoriei noastre

170 ani de existență
a Arhivelor Statului
din Iași

M. IFRIM

93 Pribeag la cotul Donului

Amintiri din
al doilea război mondial

V. BUDESCU

RUBRICI

66 Pentru biblioteca dumneavoastră

86 În București, acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

22; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

CARACTERE ÎN CALEA PROGRESULUI

Ferm convinși apoi că românul e cea mai inteligentă creatură omenască de pe suprafața globului, dar nu că e și cea mai leneșă, ne luăm aere cât mai trufașe, surâsuri cât mai mușcatoare ori, la ocazie, cât mai protectoare, și din înălțimile noastre olimpiane, privim cu milă ori și dispreț la zbuciumările găngăniilor cari se chinuiesc la picioarele noastre. Prețioasa noastră persoană și personalitate trecând înaintea de orice, bineînțeles, suntem foarte atenți ca nu cumva în relațiile noastre sociale demnitatea noastră să fie cu vreun fir de păr știrbită prin recunoașterea unei alte personalități mai puternice decât noi, prin ascultarea de un altul mai priceput, prin supunerea la regulile așa de neplăcute, la regulile de fier ale disciplinei. Ce Dumnezeu! De ce-i libertate? Pentru ca eu, viitor luceafăr al cerului politic ori literar român, să mă subordonez, să ascult de cutare ori cutare altul, care n-are mai mult decât mine decât doară ceva inteligență, ceva sânguință și ceva talent și, ca urmare, și ceva cultură în plus?! Mai ales dacă eu îmi simt în vine și un sânge mai nobil, dacă sunt urmaș al cutărui nume glorios din istoria neamului meu. Și astfel, discipoli fervenți ai lui Nietzsche în politică, în știință, în literatură, în artă, pretutindeni, în sfârșit românii noștri, plimbându-și în țară ca și în străinătate nasuri ambițioase de oameni deplin conștienți de valoarea și demnitatea lor personală, trag unii la dreapta, alții la stânga, conduși numai de ambițiile lor particulare și momentane, iar în această prea plăcută anarhie dușmanii sapă, încet dar sigur, temeliile vieții noastre naționale independente.

Și, din când în când, la o ocazie cum e de pildă cea de azi, câte un orator setos de succes și aplauze ieftine, umflându-se în pene, trăneste fraze mari, răsunătoare și goale, arătând că am înaintat, ceva grozav, de la '59 încoace, că cultura a pătruns până în cele mai adânci clase ale poporului nostru, că armata care ne-a câștigat

VASILE PÂRVAN

independența prin însuși acest fapt e și azi invincibilă, că creditul nostru în străinătate, atât material cât și moral, e la cel mai ridicat nivel posibil, că în sfârșit am făcut așa colosale progrese, am muncit așa de mult, încât poate chiar ar fi bine să ne întindem puțin pe o *chaise-longue* gustând și o leacă de odihnă binemeritată. Față de aceste asigurări, publicul tropăie, strigă, aplaudă, bucuros că stăm așa de bine cum spune oratorul, iar acesta pleacă acasă deplin încredințat că el e un om mare și că discursul său a fost o mană cerească pentru public. În adevăr, publicul entuziasmat de vorbele lui se va pune și mai strașnic pe

muncă și România va înainta într-un tempo și mai accelerat spre „Progres“.

Iar dacă la câte-un prilej aflăm că de fapt starea noastră economică și mai ales culturală e mai proastă decât a altor state tinere cari au început viața modernă odată cu noi, dacă aflăm că armata lor e mai bine organizată decât a noastră și dacă venind în străinătate, în Franța, iar acum chiar și în Germania, vedem că suntem mult mai rău tratați decât ungurii și bulgarii și că stima ce ni se acordă e de o natură foarte dubioasă, atunci strâmbăm din nas. Cu dispreț, ciudă etc., și atât. Ci nu ne apucăm mai serios de muncă, fiecare în direcția noastră specială și în aceeași vreme mână în mână, frățește, în direcția națională, ci continuăm a picoti în *dolce-le-farniente* în care ne proslăvim. Făcând pe pretențioșii și teribili, ne luăm rolul de judecători a toate cele ce se petrec în jurul nostru, ca fiind mai presus de ele, și nu ne amestecăm în luptă, în acea ciocnire de forțe din care, dacă nu vom lupta cu toate puterile noastre, vom fi sfârâmați.

(Conferință ținută la Societatea Academică Română în Berlin, 24 ianuarie 1906, din volumul *Scrieri*, ediție de Al. Zub, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981)

ACTUALITATEA LUI NICOLAE TITULESCU

În ziua de 14 iunie a acestui an, frumoasa casă a lui Nicolae Titulescu de pe Șoseaua Kiseleff a găzduit o impresionantă ceremonie.

În prezența primului ministru al guvernului, domnul Adrian Năstase, s-a dezvelit un bust al marelui diplomat român. Totodată, imobilul a devenit sediul oficial al Fundației Europene

Titulescu și al Asociației de Drept Internațional și Relații Internaționale.

I-am solicitat domnului Adrian Năstase, în calitate de președinte al celor două instituții, să ne răspundă la câteva întrebări privind semnificația momentului și obiectivele de viitor ale celor două organizații.

D.M.

– Cum ați caracteriza moștenirea pe care ne-a lăsat-o Nicolae Titulescu?

– Structurarea moștenirii lui Nicolae Titulescu poate fi un adevărat maraton al analizei percepțiilor internaționale în secolul XX, al echilibrului între valorile naționale și europenism, între preceptele dreptului internațional al cărui antemergător a fost, al lecțiilor păstrării Păcii, al cărui soldat s-a revendicat.

Opera marelui diplomat este precum o piatră prețioasă pe care o poți privi din diferite unghiuri și ea arată alte lumini de fiecare dată, dobândind valori suplimentare în timp.

Nu întâmplător am ales pentru lucrarea pe care o voi publica titlul *Titulescu – contemporanul nostru*. Mi-am propus să evidențiez faptul că Titulescu a fost, prin ideile sale, o prezență care a influențat perioada în care a trăit, dar el rămâne și în continuare o sursă de inspirație, rămâne în continuare un om, un cetățean al Europei și al lumii deschis spre acele evoluții pozitive în care spera.

Am temeuri, sper, să afirm, ținând seama de reacțiile internaționale din timpul său și de mai târziu, că perenitatea ideilor sale privind construcția europeană, consolidarea securității prin drept, viziuni globale, echitabile și realiste ale relațiilor economice internaționale,

combaterea terorismului politic și de stat, protejarea minorităților naționale etnice sau religioase, dreptul la asistență, la sănătate, la cultură și, nu în ultimul rând, aspirația pentru spiritualizarea frontierelor reprezintă, în continuare, repere de interes care pot să justifice dezbateri și adăugiri.

Am, de asemenea, temeii să afirm că, în ciuda tuturor clivajelor, rezistă în timp ideile lui Titulescu referitoare la principiile și valorile dreptului internațional, rolul organizației internaționale cu vocație de universalitate.

Nicolae Titulescu ne-a lăsat o moștenire pe care trebuie să devenim capabili să o urmărim, a deschis drumurile diplomației românești, drumuri ce își găsesc astăzi împlinirea prin redefinirea locului României. Ilustrul nostru înaintaș spunea: „Tot ce am dobândit pentru România în cariera mea politică a fost fructul luptei și al rezistenței, iar nu al rugăciunii și implorărilor”.

– Cum își propun Fundația Europeană Titulescu și Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale să valorifice această moștenire?

– Este important faptul că în acest an – *Anul Titulescu* – am redat strălucire casei în care a

trăit și a lucrat marele om de stat și am reușit să relansăm două instituții importante: Fundația Europeană Titulescu și Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale. Atât ADIRI, cât și Fundația Europeană s-au născut sub semnul tutelă al lui Nicolae Titulescu și au funcționat sub acest semn, în ciuda vicisitudinilor din anumite perioade.

La împlinirea a 120 de ani de la nașterea lui Nicolae Titulescu, Fundația Europeană Titulescu a dat o nouă dimensiune proiecției internaționale a operei lui Nicolae Titulescu, asociindu-și Academia Română, Ministerul Afacerilor Externe, Televiziunea Română. S-au organizat sub auspiciile sale diverse manifestări de prestigiu în marile orașe ale lumii, expoziții fotodocumentare, lansări de carte, prezentarea unor filme documentare.

A-i urma și populariza generoasele idei și valori morale și juridice, acesta este țelul activităților Fundației Europene Titulescu și al Asociației de Drept Internațional și Relații Internaționale, reînnoite nu doar din nevoia unei valorificări și omagieri a diplomatului, juristului, omului Nicolae Titulescu, ci și din necesitatea ca ideile sale forță să jaloneze pașii României spre dezideratele actuale: integrarea europeană și euro-atlantică.

Fundația Europeană Titulescu și Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale au câteva proiecte principale: promovarea operei lui Nicolae Titulescu și a valorilor României totodată, recuperarea manuscriselor lui Nicolae Titulescu și publicarea lor, ca și a unor exegeze și lucrări ale cercetătorilor români și străini.

Ele vor funcționa totodată ca o *tribună europeană deschisă*, unde mari personalități academice, politice culturale din lume să conferențieze, să ia contact cu valorile românești, într-o contribuție comună la construirea Europei. Pornind de la dezbaterile ideilor titulesciene fundamentale, atât de actuale astăzi – spiritualizarea frontierelor, armonizarea pacifică a intereselor tuturor țărilor lumii, drepturile minorităților, buna vecinătate și pactele regionale, securitatea și stabilitatea – FET și ADIRI pot redeveni instituții de prestigiu europene, așa cum ne obligă personalitatea lui Nicolae Titulescu.

– Credeți că oamenii politici mai au nevoie de istorie?

– Pot răspunde doar în numele meu la această întrebare. Un părinte povestește copiilor săi legende care le structurează caracterul și idealurile, un profesor de drept le vorbește studenților săi despre fundamentarea în timp și prin mii de minți strălucite a fiecărui concept

pe care-l folosesc astăzi într-o pledoarie, un om politic este pus în fața aplicării valorilor și ideilor predecesorilor săi. Cerințele momentului nu sunt mai presus de apartenența istorică durabilă și care-ți oferă legitimitate și substanță.

Istoria nu reprezintă o bibliotecă în care intri sau pe care o ocolești, ci partea esențială a propriei formări intelectuale ce te solidarizează atât cu oamenii pe care-i reprezintă, cât și, în egală măsură, te legitimează ca reprezentant al propriei națiuni. ■

Dezvelirea plăcii memoriale din fața Casei Titulescu

În ședința Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 29 noiembrie 1961 – în care se discuta pregătirea Plenarei C.C. din zilele următoare, consacrată învățămintelor Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. – Gheorghe Gheorghiu-Dej a făcut o amplă relatare a „luptelor” sale împotriva grupurilor Ana Pauker - Vasile Luca - Teohari Georgescu și Miron Constantinescu - Iosif Chișinevschi. Printre diversele episoade narate au fost și cele două întrevederi ale sale cu Stalin din 2 februarie 1947 (la care a participat și Ana Pauker) și 10 februarie 1947. După aceasta din urmă, Stalin l-a invitat pe Gheorghiu-Dej (trecuse de 2,30 noaptea!) la dăcea sa de lângă Moscova, luându-l în mașina lui. „Apoi în mașină – își amintea Dej – a sporovăit o multime de lucruri. A venit vorba de manualele școlare. Zice: «Dar ce, voi ați pus pe foc toate manualele vechi? Dar de ce faceți aceasta, dar nu puteți să le îmbunătățiți? Asta e o problemă foarte grea». Pe urmă despre lucruri de istorie. Se apucase Roller să facă nu știu ce chestie. Eu mă gândeam să-i cer niște istorici să ne ajute.”

Este regretabil că amintirile lui Gheorghiu-Dej despre discuția cu Stalin privind „lucrările de istorie” sunt atât de imprecise. Oricum, este sigur că Stalin era informat despre problema manualelor școlare din România și, probabil, știa și despre apropiata apariție a manualului de istorie a României, de sub redacția lui Mihail Roller.

O FAZĂ SUMBRĂ A ISTORIOGRAFIEI ROMÂNESTI: PERIOADA ROLLERISTĂ (1947-1958)

FLORIN CONSTANTINIU

Cel căruia P.C.R. îi încredințase elaborarea istoriei României, din perspectivă marxist-leninistă, era un vechi activist de partid. Născut în Buhuși, la 6 mai 1908, Mihail Roller își făcuse liceul la Bacău, iar studiile universitare la Moscova. Devenit academician odată cu transformarea Academiei Române în Academia Republicii Populare Române (1948), el a ocupat un șir de funcții în structurile de partid (director-

adjunct al Institutului de istorie a partidului, șeful Secției de Știință a C.C. etc.), dar sectorul asupra căruia și-a pus pecetea a fost cel al istoriografiei.

În perioada interbelică, Mihail Roller publicase sub pseudonim (Mihail Șova, Mihail Rotaru etc.) articole privind trecutul mișcării muncitorești și socialiste din România, precum și articole pe teme de politică curentă, toate

Gh. Gheorghiu-Dej și M. Roller în sălile Muzeului româno-rus, la inaugurarea acestuia (3 noiembrie 1948)

urmând linia partidului comunist. Aceste texte nu se disting nici prin informație, nici prin forța analitică, dar faptul însuși de a scrie și publica i-a conferit autorului statutul de „intelectual al partidului” și de... istoric!

Un aparatcik, devenit mentor al istoriografiei

Era, așadar, în firea lucrurilor ca, îndată după instaurarea regimului comunist (6 martie 1945), partidul să-i încredințeze supervizarea sectorului istoriografic. În acea perioadă câțiva istorici de autentică valoare precum Andrei Oțetea și David Prodan, oameni cu convingeri politice de stânga, se alăturaseră P.C.R. (A. Oțetea, ca social-democrat, intrase în P.M.R. după unificarea celor două partide; David Prodan ca membru al P.C.R.), astfel că M. Roller ar fi putut face apel la ei pentru a întocmi un manual de istorie a României, întemeiat pe concepția materialismului istoric. El a preferat însă să se adreseze unor persoane de mai puțină notorietate (Dumitru Tudor, șef de lucrări la Muzeul Național de Antichități) sau de-a dreptul „anonimi” (Gh. Georgescu-Buzău, bibliotecar la Biblioteca Academiei Române, și Vasile Maciu, profesor de liceu).

Manualul (în două variante, una masivă, de câteva sute de pagini pentru cursul superior de liceu, și alta prescurtată pentru cursul inferior) a trezit un foarte puternic interes (în 1947-1948 au apărut patru ediții ale variantei dezvoltate) și a inaugurat, în fapt, perioada „rolleristă” din istoriografia română.

Noua viziune asupra istoriei României era bazată pe concepția materialist-dialectică și materialist-istorică, așa cum fusese ea dogmatizată de Stalin în *Cursul scurt de istorie a P.C.(b) al Uniunii Sovietice*. Periodizarea istoriei României avea drept criteriu formațiunea social-economică sau orânduirea (comuna primitivă, sclavagism, feudalism, capitalism, socialism, ultima încă inexistentă în spațiul românesc, la data apariției primei ediții). „Motorul” istoriei era, de la sclavagism înainte, lupta de clasă, iar masele populare – „făuritoare ale istoriei”. Personalități istorice autentice erau recunoscute doar cele care, înțelegând corect necesitățile timpului lor, se puneau în slujba „progresului”.

Modelul de urmat pentru istoriografia română era cel oferit de istoriografia sovietică. „Pe baza acestor progrese uriașe [ale istoriografiei sovietice – n.n.] – scria M. Roller în 1946 – știința istorică sovietică, manualele de istorie ale cursurilor inferioare, superioare și universitare iau din ce în ce mai mult caracterul unor capodopere prin multilateralitatea, profunzimea și frumusețea cu care sunt întocmite.”

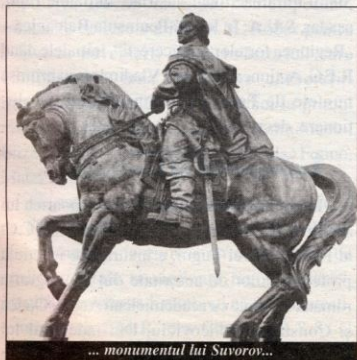
Așa cum s-a arătat mai sus, Gheorghiu-Dej însuși voia să-i ceară lui Stalin, în 1947, trimiteră în România a unor istorici sovietici pentru a-i „ajuta” pe confracții români să se pătrundă de învățătura marxistă. Dacă cercetările istorice din România ar fi fost așezate pe o temelie marxistă (făcând abstracție de constrângerile exercitate asupra cercetătorului pentru a adopta o concepție pe care, poate, nu o împărtășea), faptul în sine nu ar fi fost blamabil. Eric Hobsbawm – pentru a da un singur exemplu – marele istoric englez, fidel marxismului și după căderea regimurilor comuniste, este autorul unor valoroase lucrări de istorie modernă și contemporană. Marxismul pe care M. Roller și echipa lui (autorilor manualului aveau să li se alăture un însemnat număr de istorici de diverse generații, mulți din cei tineri făcându-și studiile în U.R.S.S.) urmau să construiască noua istorie a României era însă un marxism

simplificat până la desfigurare de Stalin (celebrul paragraf 2 din capitolul IV al *Cursului scurt*: „Despre materialismul dialectic și istoric”). Mai grav însă era faptul că, întocmai ca și în celelalte țări, devenite satelite ale U.R.S.S., echipa rolleristă avea să-și însușească „lecțiile” de falsificare a istoriei, pe care atât *Cursul scurt*, cât și istoriografia sovietică le ofereau din belșug.

La școala stalinistă a falsificării istoriei

Punctul de pornire al metamorfozei pe care urma să o sufere istoria națională era revizuirea totală a cunoștințelor acumulate până atunci despre trecutul național. În concluziile sale privind editarea unui corpus de documente medievale, M. Roller a lansat formula: „Documentele vor arăta în ce măsură, prin activitatea lor, Ștefan a fost mare și Mihai a fost viteaz” (12 februarie 1950). Altfel spus, ceea ce devenise în istoriografia românească un adevăr axiomatic urma să fie pus sub semnul întrebării. Se deschidea astfel calea revizuirilor sau, mai exact, a falsificărilor.

În formarea poporului român, romanii urmau să fie prezentați într-o lumină defavorabilă pentru a slăbi conștiința apartenenței la lumea latină; în schimb, istoricii aveau datoria să stăruie asupra ponderii elementului slav pentru a-i apropia pe români

... monumentul lui Suvorov...

Orientările istoriografiei rolleriene fac victime și în artele plastice. Tematici dominante – relațiile româno-ruse și rolul maselor în istorie: armata poporului...

de „marele popor rus”, devenit, la indicațiile lui Stalin, etnia cea mai creatoare dintre toate popoarele sovietice.

„Se vorbește mereu – spunea Roller în 1949 – de transformarea Daciei în provincie romană. Unii istorici burghezi consideră aceasta ca una din «minunile» pe care le-a cunoscut istoria țării noastre. Dar, din analiza documentelor existente și accesibile fiecăruia, reiese cruzimea cu care erau exploatate provinciile cotopte de către Imperiul roman – deci și Dacia. Nu prea vorbesc unii istorici de groaza care cuprindea popoarele, când auzeau de autoritățile romane. Nu prea ne ocupăm de lămurirea eroismului și a izvorului acestui eroism al dacilor, conduși de Decebal, în luptele contra cotoptitorilor romani, conduși de Traian – eroism care își găsește explicația în dorința fierbinte a dacilor de a nu cădea în sclavia Imperiului roman.” Apoi argumentul suprem pentru această evaluare: „Marx și Engels au arătat nu o dată că masele populare vedeau în Imperiul roman «un dușman feroce și un subjugător».”

„Exagerarea tendențioasă a latinității” susținea M. Roller ar fi avut drept obiectiv „a evita studierea și cunoașterea popoarelor vecine, în absoluta lor majoritate slave, și a influenței pe care aceste popoare au exercitat-o asupra formării și dezvoltării poporului român”. Migrația slavilor în secolele VI-VII, stăpânirea primului Țarat bulgar asupra spațiului carpato-dunărean în secolele IX-X, extinderea autorității cnezatului de Halici asupra teritoriului dintre

... și august 1944

Carpați și Nistru în secolul al XII-lea, rolul de barieră protectoare (!?) a cnezatelor rusești față de invaziile mongole în secolele XIII-XIV și altele erau aduse drept dovezi ale rolului jucat de slavi în istoria românilor.

De-a lungul întregului trecut românesc, slavii, apoi rușii și, în final, Uniunea Sovietică apăreau ca sprijinitori, apărători și binefăcători ai românilor.

Scoala rolleristă a falsificat și desăvârșirea unității naționale a românilor în 1918. Teza de bază, în această privință, a fost „caracterul imperialist al participării României la primul război mondial”. Efortul românilor de a se regăsi în frontierele aceluiași stat era astfel culpabilizat. Caracterul „imperialist” decurgea, printre altele, din faptul că „guvernul reacționar român, folosind situația militară a tinerelor Republici Sovietice, le atacă și ocupă Basarabia (ianuarie 1918), înăbușind, cu forța armată, rezistența sovietelor, care au luat naștere și s-au dezvoltat în timpul revoluției”. Într-un articol publicat în *Lupta de clasă* (1950), despre discuțiile privind proiectul de program al cursului universitar de istorie a R.P.R., M. Roller (sub pseudonimul Nicolae Crețu) sublinia ca un aspect pozitiv al dezbaterii: „A fost respinsă de asemenea și afirmația șovină după care războiul purtat de România între anii 1916-1918 n-ar fi avut un caracter imperialist, arătându-se părerea lui V.I. Lenin în această privință, care nu lasă loc nici unei îndoieli”.

Membrii proeminenți ai echipei rolleriste au avut „sarcina” de a se ocupa fiecare de o

personalitate, de un eveniment sau de o problemă a istoriei românești: Barbu Cămpina – Ștefan cel Mare; Eugen Stănescu – Mihai Viteazul; Sami Vianu – destrămarea feudalismului; Solomon Știrbu – Tudor Vladimirescu; Gheorghe Haupt – începuturile mișcării muncitorești și socialiste; Vasile Liveanu – anul 1918; Aurel Roman – perioada interbelică.

Valoarea științifică a membrilor echipei rolleriste a fost foarte diversă. Barbu Cămpina, de pildă, a dovedit – dincolo de respectul pentru canoanele marxiste – o forță de analiză a evenimentelor istorice cu totul remarcabilă. „Dialectica făcută om” – l-a caracterizat academicianul Andrei Oțetea. La fel, Gheorghe Haupt avea să aducă, mai ales după stabilirea sa în străinătate, în 1958, contribuții de valoare în sfera sa de interes. În schimb, Solomon Știrbu, în evaluarea aceluiași academician, era un „diletant, lipsit de cultură generală”. Lucrarea lui despre *Răscoala din 1821 și legăturile ei internaționale* reprezintă forma cea mai grotescă a istoriografiei marxiste din România. Pentru a releva un paralelism – închipuit de el – între situația internațională din timpul lui Tudor Vladimirescu și cea din anul apariției cărții, autorul a dat nume arbitrare statelor și forțelor social-politice din 1821; astfel în loc de Imperiul austriac, Știrbu folosea sintagma Statul ultrareacționar austriac, inițialele fiind, așadar, S.U.A.; în loc de Peninsula Balcanică – „Regiunea forțelor grănicerești”, inițialele dând R.F.G. Acțiunea lui Tudor Vladimirescu primise numele de Programul conspirației revoluționare, deci, P.C.R.!

Începutul sfârșitului

În noul context politic de după moartea lui Stalin, șeful Secției de Știință și Cultură a C.C. al P.M.R., Pavel Țuguș, a încurajat o reacție a profesioniștilor de autoritate din istoriografia română în frunte cu academicienii Andrei Oțetea și Constantin Daicoviciu. Din îndemnul lui Pavel Țuguș, cei doi academicieni, cărora li s-a

alături de Barbu Cămpina, au semnat un memoriu, care constituia un adevărat rechizitoriu la adresa lui M. Roller. Iată pasajul cel mai semnificativ: „În sfârșit, trebuie să mai amintim un fapt care e un adevărat atentat la unul din drepturile cele mai sacre ale unui popor, la numele său. *Tov. Roller a încercat să ne răpească chiar și numele* [s.n.]. Oricât de fantastic ar părea acest lucru, tov. Roller, sub pretextul necesității de a distinge Moldova de Țara Românească, a propus – într-un proiect de tematică a unui manual de istoria României pentru învățământul superior, din 1949 – înlocuirea numelui de Țara Românească, care este singura istorică și populară, cu aceea de Valahia, și a numelui de român cu acela de valah. Or, se știe că, în Transilvania, termenii de «olah» și «wallache» se folosesc numai cu o intenție injurioasă.”

Lupta declanșată împotriva școlii rolleriste a depins de împrejurările politice interne și internaționale (destalinizarea parțială, lansată de N.S. Hrușciov la Congresul al XX-lea al P.C.U.S., din februarie 1956). S-ar putea spune că ea a avut două faze: ofensivă, în anii 1955-1956 (până la revoluția ungară, din 23 octombrie-4 noiembrie 1956) și defensivă în anii 1956-1958.

După înăbușirea revoluției ungare de către armata roșie, în întreg „lagărul socialist” (de fapt sovietic) s-a desfășurat o campanie virulentă împotriva „revizionismului contemporan”, campanie de care s-a folosit M. Roller pentru a lovi în adversarii săi și în istoricii care combătuseră teza sa despre caracterul imperialist al participării României la primul război mondial (Andrei Oțetea, Vasile Maciu, Eliza Campus, Gheorghe Haupt, Nicolae Fotino, Matei Ionescu etc.).

Plecarea armatei roșii din România – decisă de N.S. Hrușciov din considerente politice și economice – a coincis cu o campanie de „principalitate și vigilență revoluționară”, menită să convingă Kremlinul că, la București, conducerea P.M.R. era fidelă U.R.S.S. și marxism-leninismului. Această campanie s-a

împletit cu frământările din partid (în 1957 fuseseră excluși din C.C. Miron Constantinescu și Iosif Chișinevski), generate de frustrările acelor ilegaliști, care nu primiseră funcții și privilegii pe măsura așteptărilor lor.

La Plenara C.C. al P.M.R. din 9-13 iunie 1958, M. Roller a fost criticat pentru că permisesse, la Institutul de istorie a partidului, luări de cuvânt ale unor ilegaliști care umbriseră „meritele” lui Dej în activitățile greviste din 1933. Scurt timp după aceea, M. Roller (care era grav bolnav de diabet) s-a sinucis (21 iunie 1958).

Școala rolleristă s-a destrămat nu din cauza morții șefului ei, ci pentru că, ostilă destalinizării lansate de Hrușciov, conducerea P.M.R., în primul rând, Gheorghiu-Dej, considerându-se primejduită de politica liderului sovietic, a început să se distanțeze de Moscova. Pentru a avea un suport popular, ea a decis, printre altele, să se conecteze la tradițiile naționale. În aceste condiții, școala rolleristă își pierdea rațiunea de a fi.

Bilanțul activității ei ar putea fi rezumat astfel:

a) Școala rolleristă a urmărit lichidarea conștiinței naționale în forma sa istorică;

b) Ea a încercat sovietizarea istoriografiei românești, în ceea ce privește concepția filosofică, problematica investigațiilor și interpretarea istoriei naționale;

c) În privința realizărilor, sunt de semnalat progresul fără precedent al săpăturilor arheologice, care nu au mai atins apoi niciodată amploarea din anii 1950-1958. De asemenea, sunt de amintit publicațiile de documente privind istoria medie și modernă, cu precizarea că normele de editare au fost deficitare din punct de vedere științific (de exemplu, în corpusul de izvoare medievale *Documente privind istoria României*, s-a dat prioritate traducerilor în limba română în raport cu originalele, în marea majoritate, slave).

d) Interpretarea istoriei României a fost supusă unei falsificări cu finalitate politică, destinată să servească interesele ocupantului sovietic și ale instrumentului său din România, P.C.R./P.M.R. ■

Istoria Bucureștilor înseamnă și
săpături arheologice, uneori de
o viață. Profesorul
Panait I. Panait și-a

folosit carnetele personale de șantier,
întocmite între anii 1959 și 1973,
pentru schițarea poveștii
Capitalei dezgropate.

ENIGMELE CURȚILOR DOMNEȘTI DIN BUCUREȘTI

Dr. PANAIT I. PANAIT

Dintotdeauna vechile cetăți, vestigiile fostelor curți voievodale sau boierești, gorganele au fost învăluite în mistere, fiind socotite drept acoperitoare de avuții care așteaptă să fie scoase la lumină de oameni predestinați.

În secolul XIX a înflorit o ocupație a „căutătorilor de comori“, care borteau nu numai locurile „limbilor de foc“, ci și hrubele, turnurile de cetăți, foste cimitire sau alte locuri de astrucare. A trebuit, după 1832, să se introducă o legislație specială în acest domeniu, fenomenul neputând fi eradicat, ci numai controlat, cât se putea în vremea aceea, prin prezența unor slujbași ai statului. „Căutătorii de comori“ au fost o adevărată pacoste pentru siturile istorice.

Ei doreau tezaurul, obiectul de preț, fără a se preocupa de relația prezumtivului depozit cu alte repere arheologice.

Curtea Veche din București nu a fost ocolită de atari atacuri. Practic, „căutătorii de comori“ erau continuatorii celor care în 1798-1799 au hotărât scoaterea la mezat a Curții domnești, în care își exercitaseră autoritatea supremă domni, începând cu Vlad Țepeș și continuând până la Alexandru Ipsilanti și cel

care a vândut-o, Constantin Hangherli. Nu facem nici o legătură între hotărârea acestui bătrân harpagon de a scoate la mezat „vatra sfântă a Bucureștilor“, Curtea, ca orice cocioabă a vremii și sfârșitul său înfricoșător. Vodă Constantin Hangherli și-a încheiat trăirea pământeană la 18 februarie 1799, când

Casele lui Dinicu Golescu de pe Podul Mogoșoaii, devenite palat domnesc

emisarul Sublimei Porți l-a executat în iatac, fără ca cineva să sară în ajutorul domnului, corpul acestuia fiind târât pe scările de marmură ale Curții Noi (cunoscută și sub numele de Curtea Arsă) din Dealul Spirii, pentru a fi aruncat în tină.

Mistere etern dispărute

Au fost foarte puțini cei care l-au plăns și mulți aceia care au folosit prilejul să-l incrimineze pentru fiscalitatea lui deșănțată.

Însemnarea aceasta privind scara de marmură a palatului Curții Noi, eventual a unor coloane de piatră, capiteluri ș.a. a stăruit în eforturile colectivului de cercetare a vestigiilor acestui ansamblu arhitectonic ridicat pe locul viilor de deasupra mănăstirii Mihai Vodă de la Podul Izvor.

În anul 1979 deveneau tot mai presante preocupările forurilor centrale de stat de a se ridica pe această colină de pe malul drept al Dâmboviței un edificiu de excepție. Nu era nimic nou în această hotărâre, întrucât și cei care au întocmit marile plan de sistematizare a Capitalei, finalizat în 1934, prevedeau aici, între alte obiective, o clădire – sediu al autorității superioare – sau o catedrală, un muzeu național al tuturor românilor. Nu s-a făcut nimic atunci.

În vara anului 1979 studenții Facultății de Istorie din București și-au efectuat practica de specializare de vară la Curtea Nouă, și nu la munci agricole. Timp de peste 15 ani au fost scutiți de culegere de ceapă, struguri, morcovi sau porumb, fiind declarați, cu avizul autorităților orașenești, reprezentate de C. Petre, N. Croitoru ș.a., utili cercetării Capitalei.

Se lucra două luni pe an în iunie-iulie și apoi în septembrie-octombrie. În primele campanii la Curtea Nouă au fost 86 de studenți însoșiți, vremelnic, de cadrele didactice, printre care s-au aflat prof.dr. R. Manolescu, dr. Ligia Bârzu, dr. Florentina Căzan, dr. Zoe Petre, dr.

L. Boia ș.a. În scurt timp se va ajunge la cifra de 160 de studenți și cadre didactice, care astfel erau scutite de umilitoarea luptă cu țăntarii din Balta Ialomiței sau aiurea.

Cu tot acest efectiv studentesc nu s-au descoperit la Curtea Nouă coloane de piatră, capiteluri, scări de marmură, depozite de obiecte de preț rămase după repetatele incendii. Acum nu mai este nici o speranță, după „modelarea” malului Dâmboviței.

Prof.univ.dr.arh. Grigore Ionescu era indignat de soluțiile puse în practică la Casa Poporului. El spunea că orașul București, fiind plasat într-un peisaj de câmpie, orice mic accident geografic, de genul Dealului Izvor, Dealului Mitropoliei, Radu Vodă trebuie valorificat cu meticulozitate. Dar Mihai Vodă a fost ras făcând loc unui câmp cu păpădie și scrâncioabe.

Ca atare, misterele Curții Arse au dispărut în cea mai mare parte, pentru totdeauna.

O altă lume

S-au consemnat arheologic, de către V. Sandu, realități geto-dace, medievale, despre care foștii studenți – și mai puțin unii dascăli ai lor, de altfel în prezent ilustre personaje universitare – își aduc cu emoție aminte. Le-a rămas în memorie studenților de atunci planul palatului domnesc în forma literiei L, fundațiile celor 29 încăperi și săli de la parterul edificiului domnesc dezvelite, singura pivniță de care a beneficiat direct marele palat, apoi biserica înconjurată de scheletele unor tineri ostași imperiali căzuți în bătăliile cu otomanii la Dunărea de Jos, la sfârșitul secolului XVIII. Osemintele acestora au stârnit o profundă spaimă în rândul viitorilor vremelnici beneficiari.

În toamna lui 1980, am fost chemat urgent la cabinetul conducătoarei Consiliului Culturii și Educației Socialiste, prof.univ.dr. Suzana Gâdea. Era profund îngrijorată, deoarece se

Hanul lui Manuc înaintea începerii restaurărilor din 1967-1972...

Depozitul de uleiuri de la începutul sec. XIX

aflase la conducerea superioară de partid că în Dealul Spirii sunt morminte de ciumați. I-am raportat înaltei personalități că în șanțul IX, din vecinătatea fostei capele a palatului, au apărut scheletele unor înhumați. Nu aveau nici un inventar, toți păstrau brațele pe lângă trup, erau decedați la vârstă tânără, fără nici o urmă de molimă. Ca atare, erau ostași ai prințului de Saxa Coburg, răniți pe frontul dunărean după anul 1789 și aduși la spitalul de la Curtea Nouă, unii dintre ei primindu-și astrucarea în jurul lăcașului domnesc. Pe cel care trăsesese semnalul primejdiei de ciumă aveam să-l întâlnesc curând. Nu era altul decât prof. univ. dr. arh. Cezar Lăzărescu, șeful proiectului de început al vastului ansamblu.

La două-trei săptămâni după ce răspândise zvonul unui focar epidemic l-am întâlnit pe apreciatul arhitect, președinte al Uniunii Arhitecților.

„Ce mi-ai făcut, domnule, cu Arsenalul? Eu sunt cel care am informat despre posibilitatea păstrării microbului de ciumă acolo și dumneata ai dat alte vorbe.“

Nu știam că venerabilul arhitect, bun prieten, simțea, după cum evoluau lucrurile, că și casa lui va fi atinsă de pala mâinii drepte bălbănite în văzduh. Și așa a fost, arhitectul Cezar Lăzărescu, de numele și profesionalismul căruia se leagă atâtea ansambluri arhitectonice de pe Litoral, din Capitală și din țară, și-a văzut cuibul familial năruit, înaintea fatidicei sale prăbușiri pe planșeta de lucru.

Curtea Nouă, care poate fi denumită și Curtea blestemată, a avut o existență cumplită, cu incendii, ocupații străine, răzmerițe și asasinat care s-au prelungit până târziu prin întunecata pușcărie din Uranus ale cărei sinistre carcere le-am văzut în parte, în condițiile prefacerilor pornite de „marea operă arhitectonică“, în înfăptuirea căreia aveau să cadă

biserici, mănăstiri, case și străzi cu un încântător farmec.

Curtea Nouă s-a dus, pierzându-se și vasele hrube din str. Cazarmii, lungi de 46 m și respectiv 56 m, care sfredelau Dealul Spirii, folosite un timp de întreprinderea de șampanizare „Zarea“, cele de la intrarea la Stadionul Republicii; a dispărut gingașul ansamblu arhitectonic „Schiitul Maicilor“, singura construcție păstrată fiind lăcașul, ascuns și acesta în dosul unor blocuri tipice vremii ridicării lor. Nu mai există ulițele în pantă din Uranus, flancate de case cu grădini cu flori, arbori și vegetație permanentă. Era în Dealul Spirii o altă lume față de zgomotosul centru urban din vecinătate, pe care nu o va mai avea Capitala niciodată.

Popasuri de răgaz

Gândeam la un moment dat, împreună cu prof. dr. Cezar Lăzărescu, să propunem ca străzile Bateriilor, Cazarmii, Militari, Ecoului, Lăzurescu, Meteorului și celelalte, de altfel croite la cumpăna secolelor XIX-XX de foști slujbași ai Arsenalului Armatei, să fie transformate într-o zonă de turism legată de vechi meșteșuguri ce urmau să se desfășoare în prezența vizitatorilor români și străini. În ceea ce ne privește, considerăm astăzi că era o soluție bună, dar departe de megalomania factorilor de decizie de atunci.

Pe cine dintre aceștia putea să-l satisfacă un atelier de croșetat sau de prelucrat textile, de confecționat obiecte din piele, cauciuc, fierărie tradițională ș.a. când conducătorii râvneau la un colos care trebuia să depășească dimensiuni similare din alte colțuri ale mapamondului. Discuțiile noastre cu președintele Uniunii Arhitecților erau pline de poezie și atât.

....și după încheierea lor (curtea interioară)

Prin tragismul ei, Curtea Nouă face parte din categoria marilor ansambluri năruite, chiar fără posibilități de recuperare a ceva, cât de puțin.

În lunga lui istorie, orașul București a avut posibilitatea de a oferi domniei mai multe palate de adăpostire. Argeșul, Câmpulungul, Târgoviștea au cunoscut fiecare câte o curte domnească.

La București lucrurile se schimbă în tot răstimpul secolelor XV-XIX. Nu a fost o singură „Casă” a domnitorului, ci mai multe. A fost o Curte Veche, apoi Curtea Nouă, Curtea de Vară a lui Nicolae Mavrogheni de la Șosea, Curtea de pe Podul Mogoșoaiei (loc ocupat de Teatrul Odeon), în care a răposat ultimul domn fanariot Alecu Suțu, în fine, sediul din casele Golescului, înglobate în palatul domnesc, devenit regal, de pe Calea Victoriei.

Au fost de asemenea palate voievodale de sine stătătoare sau alăturate așezămintelor mănăstirești. Este cazul edificiilor de la Fundeni, Mogoșoaia, Plumbuita, Cotroceni, Văcărești, Pantelimon, Mihai Vodă, Foișorul Mavrocordaților, casele de la Ghica Tei ș.a. Cele mai multe dintre acestea s-au mistuit în negura timpurilor. Pe malul Lacului Fundeni, în imediata vecinătate a liniei ferate care conduce spre Gara Obor, venind de la Constanța, a fost o curte voievodală, atribuită lui Matei Basarab.

Prin anii '60, împreună cu actualul academician Paul Cernovodeanu, cu Ioana

Cristache mai vedeam blocuri de zidărie risipite haotic într-o carieră de nisip.

Fotografii din anii 1934-1935 surprindeau aici pivnițe masive, ziduri care se înălțau peste 10 m, rămase de la un edificiu traianic, domnesc. Astăzi nu mai este nimic, căci cariera a fost umplută cu moloz, peste care se aglomerează pungi și sticle de plastic bătute de vânt și completate cu nelipsitele gunoaie ale mahalagiilor.

Nici un semn nu anunță că acolo, pe malul drept al Colentinei, la Fundenii Doamnei, s-a aflat cândva o Curte în care domnul și oaspeții săi petreceau momente de liniște și gândire spre binele Țării Românești.

Scriu toate acestea cu certitudinea că cei care vor veni după noi vor fi mult mai atenți în înnobilarea vetrei și a căilor de ajungere în capitala românilor prin însemne pe care alte popoare le ridică spre cinstea lor și a înaintașilor acestora.

Curtea domnească de la Fundeni rămâne învăluită în mistere greu de pătruns. Puținele date pe care le avem o atribuie perioadei de domnie a lui Matei Basarab. Dar când a fost zidită, cât a dăinuit în folosință este, cel puțin acum, imposibil de spus. Arheologic nu se va mai putea obține nimic, în pofida metodologiei de lucru din această știință aflată în plin proces de modernizare, care este arheologia medievală. ■

(Va urma)

Cea mai veche imagine a Capitalei, executată și publicată în 1688

La latină predă Agata Grigorescu Bacovia

LICEUL „REGINA MARIA“ ȘI FETELE SALE

AMELIA PAVEL

Pentru a merge la lecțiile de balet ale Florei Capsali, elevele se învoiau de la școală

Cine mai știe astăzi de faimosul liceu bucureștean interbelic de fete „Regina Maria“, cel mai serios și elitar, renumit prin calitatea personalului didactic?

Este singurul liceu care n-a supraviețuit instaurării totalitarismului comunist. Toate celelalte continuă să existe, sub diferite nume.

Imobilul, care subzistă și astăzi neschimbat se află pe strada din nou numită Nicolae Filipescu, exact în spatele sălii Dalles, unde s-a instalat Facultatea de Geologie și Geofizică. După ce un timp a funcționat acolo o instituție ideologică oarecare.

Directoarea liceului, în anii 1928-1930 și până la desființarea lui, era Domnișoara Leonida, o persoană de vârstă medie, franțuzoaică, vorbind o limbă română cu pronunțat accent franțuzesc. Era politicoasă excesiv, dar puțin bătoasă în ținută și gesturi. Existau câte trei serii de clase pentru fiecare an; pe atunci liceul avea 7 clase. În fiecare serie se învăța altă limbă străină. În clasele A franceza, în clasele B germana, în clasele C engleza și franceza.

Profesoarele, în majoritate, erau personalități scriitoricești

sau științifice. Astfel, la matematică, în cursul superior, slujea, cu un deosebit rafinament pedagogic, scriitoarea Tîcu Arhip. Înaltă, pieptănată cu un coc pe ceafă, într-o perioadă când moda era părul tuns scurt, cu niște mâini puternice și expresive, avea o evidentă înclinație psihologică. Îi plăcea să urmărească nu numai cunoștințele elevelor, ci și profilul psihologic, să ghicească reacții.

La limba latină predă Agata Grigorescu-Bacovia. Cu figura ei subțire, puțin ascuțită, cu părul tuns scurt, „a la garçonne“, ne familiariza cu *De bello gallico*, dar mai ales cu Tacit, ale cărui expresii concentrate, pe mine, cel puțin, mă încântau. La franceză ne instruia Georgeta Eleutheriade, nepoata pictorului Gh. Tattarescu și sora pictoriței Micaela Eleuthe-

riade. Cu ea am învățat să ne placă romanticii francezi – Lamartine, Vigny, Hugo –, ceea ce nu era puțin lucru, având în vedere gusturile avangardiste ale unora dintre noi și preferințele pentru Ion Barbu, Adrian Maniu și Gellu Naum. Științele naturale le exersam, cu îngrijite ierbare, sub îndrumarea domnișoarei Hagiescu, cadru universitar, pasionată de botanică. Traista ciobanului era planta ei preferată, nu știu de ce. Mă gândesc cum ar fi fost dacă studiam toate componentele plantei la computer, pe Internet.

Pasionante erau orele de religie cu părintele Chiricuță, în special cursul despre Istoria Bisericii și Istoria Sinoadelor. Îmi venea greu să înțeleg de ce unele eleve se scuteau de la ora de religie: unele fiindcă erau de altă confesiune, iar

altele ca să meargă la lecțiile de balet ale Florei Capsali.

Dar cine erau elevele de la Regina Maria? Multe nume sonore, care mai toate s-au mutat, după război, la Paris. Îmi amintesc de Despina Mavrocordat, al cărei nume, de câte ori îl pronunțam, mă transporta în istorie. Erau surorile Butculescu, Ioana și Monica, superbe, una foarte blondă, cu ochii verzi, cealaltă foarte brună. Le-am întâlnit, prin anii '70 abia, la Paris. Marcela Bedreag, fiica mult apreciatului preot Bedreag, de la biserica Mătăsari, în cartierul Pache, era pe cât de frumoasă, pe atât de bună la învățătură. Ne vizitam: îmi plăcea locuința ei cu mobile vechi, unde ni se ofereau tot felul de bunătăți tradiționale din bucătăria românească.

Mai erau și alte nume celebre, din cu totul altă arie însă. Celebră era domnișoara Mociorniță, fiica fabricantului și negustorului de pielărie și încălțăminte Mociorniță. Cu învățătura nu se prea omora domnișoara, în schimb făcea, de sărbători, donații în bani și produse.

La data aceea, ministrul Educației era Nicolae Iorga. În programul școlar aveam înscrise două materii practice. Una era numai pentru liceele de fete – „gospodăria”, cealaltă era o „meserie”, care varia în funcție de liceu. „Gospodăria” se făcea

într-o frumoasă bucătărie spațioasă, la subsolul clădirii. Preparatele preferate de profesoară erau iofcaua, adică ceea ce azi numim paste. Iofcaua se lucra cu făcălețul, ca la țară, toate celelalte specialități fiind pe bază de brânză: papanasi, colțunași etc. iar meseria de care aveam noi parte era legătoria de cărți. Fiecare din noi demontam câte o carte, primeam materialul necesar pentru legat; numai că între timp s-a schimbat conducerea ministerului și s-a renunțat la meserie. Nu și la iofca.

Într-o zi liceul a fost onorat cu vizita lui Nicolae Iorga, care a intrat în câteva clase, inclusiv a noastră, socotită una dintre cele mai bune. A intrat ministrul împreună cu

domnișoara Leonida în clasă, ne-a pus câteva întrebări de istorie și literatură română, apoi, deodată, s-a îndreptat spre directoare și i-a spus: „Doamnă dragă, de ce fetele acestea frumoase poartă pe cap aceste benzi negre care le leagă părul (se numeau cordelute)? Dar lăsați-le cu părul liber, să se și coafeze!” Noi, fericite, le-am smuls de pe cap. Bineînțeles că după plecarea lui Nicolae Iorga, a trebuit să ni le punem la loc.

De altfel și uniforma noastră era foarte severă: un soi de șort-rochie gri și o pelerină neagră. Noi invidiam elevele de la Școala Centrală, care aveau o uniformă pepită cu roz. Nu bănuiam pe atunci că peste decenii negrul avea să devină moda-simbol a

tineretului și că a umbla cu fuste lungi negre poate fi culmea eleganței. Pe atunci însă, sobrietatea ne deranja; mai ales că exact peste drum de liceul nostru se afla un Institut particular, de limbi străine, pentru băieți, cu care purtam conversații gesticulate de la ferestre. Nu știu de ce ni se părea nouă că elevii acelei școli puteau fi niște personaje ca din romanele franțuzești, ceea ce evident că nu erau deloc.

Sigur, istoria nu se poate întodeauna reconstitui pe de-a întregul, dar poate că refacerea liceului Regina Maria în chiar imobilul lui original n-ar fi o utopie. ■

Eleve de la Școala Centrală

Cu toții credem că globalizarea este un fenomen de dată recentă. Dar globalizarea își are deja istoricii ei, după părerea cărora exista deja în secolul XIX, când întreprinderile „imperialiste” își extinseseră afacerile lor într-o lume străbătută de căi ferate și vase cu aburi, iar marile imperii europene stabiliseră hegemonia mondială.

La fel s-au petrecut lucrurile și în zorii epocii moderne, când au început descoperirile geografice, iar sistemele ecologice ale diverselor continente s-au apropiat unele de altele. Iar în Evul Mediu sau chiar în Antichitate tiranii care guvernau marile imperii visau să domine universul. Singurul lucru ce ne lipsește este un arheolog care să meargă

mai departe și să ne asigure că globalizarea, în înțelesul cel mai strict al cuvântului, se realizase pentru prima – și ultima – dată în paleolitic, când a existat aceeași cultură pe întregul glob, cu aceeași economie, cu aceeași tehnologie, cu același sistem de viață, un singur tip de ordine socială și o singură religie, cum ne spune Felipe Fernandez-Armesto, profesor la Oxford și autor al mai multor lucrări de istorie, într-un articol publicat în ABC-Cultural, din Madrid.

Ca istoric, spune el, trebuie să recunoșc că este un viciu profesional faptul de a ne încăpățâna să credem că nu există nimic nou sub soare. Privim lumea cu plictiseală și scoatem un suspin de *déjà-vu*. Și ca atare nu ni se pare nimic emoțional în faptele insolite, în evenimentele lipsite de precedent și în împrejurările neprevăzute pe care le trăim. Desigur, nu vom reveni la omogenizarea culturală de acum 20 000 de ani, nu ne va supune nici un alt nou imperiu universal, însă globalizarea, așa cum o experimentăm azi, constituie într-adevăr o noutate. Fenomenul este stimulat de tehnologii revoluționare și de comunicații instantanee. El se dezvoltă într-o ambianță politică necunoscută mai înainte, cu o hegemonie globală, mai complexă ca niciodată, în

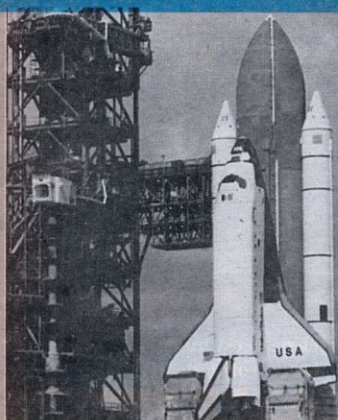
mâinile unei singure superputeri, într-o lume mai mult sau mai puțin coerentă ideologic și apărută recent din abisurile care au divizat-o și aproape au sufocat-o în secolul XX.

În sfârșit, cu toate că în trecut existaseră etape de liberalizare a comerțului, piețele cele mai importante funcționaseră într-o formă intens integrată și interdependentă. Omul se mișcă într-un cadru de culturi respectabile între ele și într-un sistem compact de conexiuni. Trebuie să recunoaștem aceste fapte, pentru că problemele pe care globalizarea le suscită pretind soluții noi și creează oportunități care ne invită la noi inițiative. Dacă ne convingem că nu există nimic nou sub soare, nu vom înțelege dificultățile și avantajele situației actuale și nici nu vom putea analiza bilanțul pe care

nu-l vom putea îndrepta și nici îmbunătăți.

Globalizarea în sine este o oportunitate. Cu cât piața este mai cuprinzătoare, cu atât este mai profitabilă. Cu cât un cadru de schimburi culturale este mai amplu, vom învăța mai mult unii de la alții. Problema cea mare este că tipul de globalizare pe care îl avem este practic dezechilibrat. El favorizează mai mult bogații decât săracii, nordul este mai favorizat decât sudul, zonele dezvoltate mai mult decât cele subdezvoltate, întreprinderile private mai mult decât cele din sfera publică, corporațiile mai mult decât colectivitățile, instituțiile mai mult decât indivizii și ajută eficacității comerciale mai mult decât societății civile, cât și exploatarea mediului natural

ȘI DIVERSITATE

Discrepanțele economice dintre Nord și Sud sunt izbitoare

Ce se va întâmpla cu culturile naționale în procesul globalizării? Lipsa unui răspuns coerent la această întrebare stârnește neliniște printre locuitorii planetei

decât conservării acestuia. Am reușit să avem un scenariu mondial pentru activitățile întreprinderilor, fără ca mai întâi să avem instituții politice de aceeași importanță, și nici mijloace reglementare potrivite. În ordinea politică, depindem de don quijotismul Statelor Unite, care călăresc prin lume, căutând aventuri, urmând un plan ce pare puțin rațional. Poate că, dacă privim celelalte posibile superputeri mondiale care ar fi putut ieși din secolul XX, dacă comparăm Statele Unite ale lui George W. Bush cu Germania lui Hitler, Rusia lui Stalin, China lui Mao sau Japonia lui Hirohito, trebuie să recunoaștem norocul nostru și să aducem mulțumiri lui Dumnezeu pentru faptul că suportăm în fond o hegemonie benignă. Dar nu poate fi posibil să continuăm să fim la dispoziția unei puteri hegemonice care exercită un rol

de poliție globală, foarte de înțeles, de acord cu interesele sale naționale, dar opunându-se, de exemplu, unor înțelegeri internaționale asupra mediului ambiant sau proiectului unui tribunal internațional de justiție penală.

Incât de folositoare ar fi globalizarea, ea are nevoie de reforme. Și cele mai urgente sunt cele economice și politice, pentru că aspectele culturale ale globalizării au o importanță mică pentru persoanele care suferă de foamete sau își văd refuzate drepturile lor ca ființe umane. Cu toții trebuie să reflectăm asupra traiectoriei culturale a globalizării. Viitorul culturilor mondiale pretinde și el o reflectare rapidă, pentru că este un izvor de neliniști, pe cât de adânci, pe atât de ample. Și aceste neliniști înseamnă emoții de o putere enormă, care

ne permit să învingem dezastrele ce ne îndurerează, ne descurajează și ne fac să ne supunem adversităților.

De acord cu unele sondaje care afirmă că marea majoritate a locuitorilor planetei se declară contra sau sunt cel puțin nehotărâți în fața globalizării, deoarece se tem că propria lor cultură va sfârși prin a se stinge, prin supunere sau asimilare în raport cu una globală și asfixiantă. În plus, această cultură a viitorului, precum afirmă victimele ei potențiale, se va fabrica în Statele Unite și va exacerba proastele excese ale culturii nord-americane, consumismul, egoismul, cultul bogăției, afectivitatea gregară, religiozitatea superficială, hrănirea în grabă și în picioare, cinema și muzică lipsite de creativitate și practic infantile. Până la un anumit punct, este vorba de o judecată puțin echilibrată.

În anii '60 ai secolului trecut, primul secretar al P.C.U.S., Nikita Hrușciov și președintele american John Kennedy...

... la începutul secolului XXI, Bush - tatăl și fiul

Am pășit într-o lume nouă și dacă nu vom înțelege acest lucru, nu vom putea depăși dificultățile sale, nici nu vom putea profita de avantaje

Niște cursuri predate în Statele Unite ca profesor invitat m-au convins că imaginea pe care cetățenii acestei țări o proiectează nu corespunde cu cele de mai sus, că nu este vorba de o națiune de egoiști, ci de oameni care s-au adaptat unui mediu nou, uniți prin virtuți istorice și profunde de comunitarism și solidaritate. În istoria nord-americană, pentru fiecare pistolar egoist au existat mulți pionieri admirabili, chiar în localitățile de frontieră din Vestul Sălbatic.

Nu trebuie să ne fie teamă că globalizarea culturală este echivalentă unui proces de americanizare și care va sfârși prin supunerea culturilor lumii, într-o mișcare copleșitoare de uniformizare. Lucrul acesta nu se poate întâmpla, deoarece culturile tradiționale sunt deosebit de rezistente și, cu toate că ele se transformă continuu, foarte rar dispar cu totul. Am văzut exemple, clare și recente, ale acestei capacități permanente la popoarele și comunitățile

istorice care au reapărut din ruinele imperiului sovietic și ale federației iugoslave. În Spania, două secole de politică centralistă nu au reușit eliminarea culturilor minoritare, care azi sunt considerate elemente autentice și esențiale ale limbii spaniole. Desigur, există cazuri de culturi care au dispărut prin cucerire, epuizare ecologică sau exterminare, însă sunt relativ puține. Normal este că atunci când se produce un schimb între două culturi, apare o altă nouă. Astfel, în Iberoamerica există o multitudine de culturi indigene, africane, creole și europene, și alta iberoamericană care aglutinează și identifică. În Europa este foarte posibil să fii în același timp – să zicem – galician, spaniol și european. Occidentalizarea Japoniei nu a răpit japonezilor identitatea lor, ci le-a împrumutat o gamă de trăsături culturale noi și îmbogățitoare. În lungul proces al așezării europenilor în largul lumii, aceștia nu au sacrificat propria lor cultură, din contra, au învățat să prețuiască pluralismul.

Istoria este unicul nostru ghid pentru a putea încerca schițarea viitorului; întreaga istorie umană pe care o cunoaștem a fost dominată până în zilele noastre de o diversificare culturală. De la epoca paleolitică visată, când toate culturile se asemănau, diversitatea a continuat să se multiplice de-a lungul dezvoltării umane. Această tendință nu poate fi oprită instantaneu. Locuim într-o lume mai plurală și diversă ca niciodată. Globalizarea, așa cum o experimentăm azi, nu poate pune punct culturilor lumii, doar să mai adauge una în plus, un stil și un sistem de valori care să propage particularitățile. Baza acestei culturi globale va trebui să fie pluralismul, pentru că este singura putere capabilă să ne cuprindă pe cei mai mulți, pentru a ne conduce la singura unitate ce poate fi, numai în diversitate. ■

Prezentare și adaptare de
Ezra ALHASID

Vasile Luca, în timpul detenției, înainte de 1944

Dr. Petru Groza

Noi fragmente din jurnalul – încă nepublicat – al scriitorului Petre Pandrea (*Magazin istoric*, nr. 4-6, 8, 9/2002) creionează, în aceeași tușă acidă, un personaj din conducerea partidului comunist al anilor '50.

Vasile Luca (1898-1963), membru al Biroului Politic, ministru de Finanțe în guvernul Petru Groza, a fost înlăturat în mai 1952, ca aparținând grupului „deviaționist” (împreună cu Teohari Georgescu și Ana Pauker), în cadrul procesului prin care Gh. Gheorghiu-Dej și-a asigurat puterea deplină în partid.

MOARTEA CIVILĂ A LUI VASILE LUCA

PETRE PANDREA

23 octombrie 1954.

Vasile Luca, fost ministru al Finanțelor și vicepreședinte de Consiliu, a fost condamnat la moarte. Clemența lui dr. Pătru Groza i-a admis cererea și a comutat pedeapsa la moarte în muncă silnică pe viață. V. Luca trăiește, dar a murit definitiv în conștiința opiniei publice. A răsarit din neant, a fost un ghem de contradicții și o oală de noapte cu otrăvuri a Anei Pauker, s-a reîntors definitiv în neant. Dr. Groza l-a lăsat să trăiască.

A fost – socotesc – un act de politețe față de omul care a propus în Consiliul de Miniștri din 1948 (sau 1949) asasinarea în masă a 30 000 de deținuți politici și a obținut majoritatea, minus votul președintelui Groza (*Magazin istoric*, nr. 8/1991).

Luca formase un triumvirat cu Teohari și Ana Pauker. Soarta noastră părea pecetluită. Un nou Katyn, de astădată fără controversă asupra făptașilor, părea inevitabil. Groza și-a făcut geamantanul ca să plece acasă, la Deva, lângă Sarmizegetusa iubitului său străbun Decebal. La mijlocul nopții s-a răzgândit: să mai întindă o capcană de vânător acestui *Massenmörder* [ucigaș în masă], lupului politic care vrea să gâtuie 30 000 miorae fără apărare, fără dulăi, fără baci, din țarcul pușcăriilor. Capcana i-a reușit din plin. I-a telefonat de la Observatorul Astronomic, unde s-a dus să contemple încă o dată Calea Lactee și spuză boltei înstelate. Vasile Luca avea la ospăț, după ședința Consiliului de Miniștri, pe Ana Pauker și restul cabinetului, complici îngăduitori la asasinatul proiectat. Prezidau

ospățul: regina Ana și regele Laszlo. Au încremenit și s-au bucurat: Groza a înnebunit de supărare, că i se ucid reacționarii? Invită pe regele Laszlo la luneta astronomică în plină noapte? E nebun! Îl vor lega și vor scăpa de el. Vor numi pe Vasile Luca președinte de republică și pe Ana, președintă de miniștri.

Dr. Groza a sosit cu automobilul de la Observatorul Astronomic, a claxonat și a intrat surâzător în sala banchetului sardanapalic (palatul negustorului de medicamente, miliardarul Karmitz, căruia Luca îi dăruise 10 pașapoarte în schimb, ca să-i lase locuința intactă, pentru a răzbi în iadul burghez de la New York). Dr. Groza nu mai bea. Mănâncă frugal. Joacă tenis pentru menținerea siluetei; cariată de cei 70 ani, și contemplantă stelele pentru menținerea seninătății

spiritului. Crede – metapsihic – în misiunea sa. Cu aparenta sa frivolitate, le-a debitat o snoavă ungurească, mult gustată de oaspeți, ultimul banc bucureștean, și l-a luat de braț, cordial, pe Laszlo-Baci. L-a dus, realmente, la Observatorul Astronomic. L-a pus să privească prin luneta limpede. Ochiul lui V. Luca era aburit de alcool și de carnea grea de vânat împușcat – în *menu propriu* – în fazaneria de lângă Ploiești și în sihăstriile pădurilor săcuiești. S-a limpezit ochiul lupului turbat? În orice caz, a cedat, înspăimântat de tăcerea spațiilor infinite.

Scena mi-o povestea Groza, după ce a răsturnat triumviratul Luca-Pauker-Georgescu, în iunie 1952, și cuvintele lui – textual – sunt din ianuarie 1953.

– Privește, Laszlo, cât de ordonat este firmamentul, ce limpezi sunt stelele, ce tihnă îți inspiră cerul!

...Așa a domesticit urmașul lui Decebal pe urmașul lui

Arpad – a comentat orgolios Pătru Groza, mie, Pătru de pe Olteț.

Vasile Luca a fost judecat și condamnat la moarte pentru găinării politice. Nu era nici măcar un revoluționar autentic. Vasile Luca era un găinar, un slujbaş al Siguranței burgheze române printre muncitori. Avea leafă fixă, ceva mai puțin decât un procuror, în orice caz prea mult pentru un aventurier cu patru clase primare, un cazan-giu leneș și depravat.

Tara mea a început de la 23 august 1944 până în iunie 1952 pe mâna acestui proletar zdrențăros, cu aspirații de grof și instincte de asasin. Cum a fost posibil așa ceva? Cine poate răspunde?

Celula lui cerebrală era atât de defectuoasă încât, deși trăit printre români, a fost incapabil să învețe decât o limbă pocită. L-am auzit conferințind în 1946 despre problemele economice fundamentale ale României. Se

trăgea de brăcinar și stâlcea noțiunile și gramatica. Am stat cu el de vorbă un sfert de oră între șase ochi (Luca, Pătrășcanu și cu mine), apoi și cu Ana Pauker. Îl maltrata pe ministrul Justiției – Lucretiu Pătrășcanu – ca pe un copil de clasele primare. Venise cu un decret-lege spre aprobare la Luca, secretarul partidului. Îl masacra, bombănea și bodegănea cu un plaivaz roșu pe pergamentul ministerial. Stăteam într-un colț și așteptam pe *divina Ana, astrul negru*, care mă chemase imperios din cotlonul meu cu trandafiri de la Periș. Eram ca un motan spăsit, gata să mă reîntorc în cotruța străjuită de brazi, betonată, cu o viișoară, ornată cu roze, mușcate și magnolii. Scena am mai povestit-o în alte caiete, modul cum i-am întors spatele, cum am fost băgat la pușcărie de acest trio și cum, acum, le mănânc coliva, detașat și cu oarecare scârbă, fiindcă nu-mi place coliva cu zaharicale vopsite. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 noiembrie 2002, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**. Concursul nu are talon.

– **Precizați numele istoricului care a prezentat punctul de vedere al națiunii române în cadrul Conferinței Națiunilor din iunie 1916, de la Lausanne.**

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna august 2002 este:

Ioan Pelivan

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Eugenia Cerbanic**, din Sighetul Marmăției.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2003.

Avanpremieră editorială

Mareșalul Carl Gustaf Emil Mannerheim (1867-1951) reprezintă, fără îndoială, personalitatea cea mai proeminentă a istoriei contemporane a Finlandei, fiind, totodată, una din cele mai remarcabile figuri militare și politice din prima jumătate a secolului XX. Considerat, încă din timpul vieții, și venerat până astăzi în țara sa ca un adevărat erou național, capabil să ia cele mai bune și înțelepte hotărâri în momente limită, mareșalul, președinte al țării (1944-1946), este

relativ cunoscut de publicul român, inclusiv de cititorii Magazinului istoric, mai ales în calitatea sa de strălucit comandant al armatei finlandeze în timpul celui de al doilea război mondial, îndeosebi în aspra confruntare cu agresiunea sovietică, în faimosul război de iarnă din 1939-1940.

Dintr-o familie de origine fino-suedeză, înnobilită încă din secolul XVII de regele Carol XI al Suediei, familie care dăduse deja însemnate contribuții la afirmarea Marelui ducat autonom al Finlandei, proclamat în 1809 în cadrul Imperiului rus, tânărul Carl Gustaf avea să primească o aleasă educație (vorbea fluent suedeza, engleza, franceza, germana și rusa), manifestându-și de timpuriu calitățile de lider, mai ales după intrarea sa în rândurile armatei țariste în toamna lui 1887, la Școala de cavalerie Nikolaevsk din Sankt-Petersburg, ulterior, până în momentul proclamării independenței Finlandei, la 6 decembrie 1917, parcurgând toate treptele ierarhiei militare.

De atunci și până la sfârșitul vieții sale, rolul contelui Mannerheim în apărarea, consolidarea și afirmarea demnă pe plan internațional a tânărului stat finlandez a fost și rămâne covârșitor.

Memoriile sale, prețioasă măturie a unei exemplare vieți și a unui răstimp istoric decisiv pentru destinul unui popor prieten, publicate întâia oară în suedeză și finlandeză în 1951, vor vedea curând lumina tiparului și în limba română la Editura Militară, în traducerea lui Teodor Atanasiu și sub îngrijirea prof. univ. dr. Dumitru Preda și Adrian Pandeia, sub egida Direcției Arhivelor Diplomatice și a Comisiei Române de Istorie Militară.

„EXCELENȚA SA MA” ÎN ASIA CENTRALĂ

CARL GUSTAF MANNERHEIM

La începutul veacului trecut, când în Asia Centrală interesele politice rusești se ciocneau acut de cele ale Imperiului britanic, ofițerul a fost trimis de țarul Nicolae II într-o misiune, care i-a trezit interesul de la început, cum singur mărturisește: dincolo de granița cu Turkestanul și în partea de nord a Chinei trebuia să adune date militare și statistice, să completeze hărți rutiere, să observe cum mergea reforma în China, după războiul ruso-japonez din 1904-1905, în care și el se evidențiasse, și chiar să strângă material etnografic și relicve ale Antichității în Asia Centrală; într-un cuvânt, să părăsească „lumea civilizată” pentru vreo doi ani.

Ca orice militar, Mannerheim a trecut la pregătiri: a studiat literatura de specialitate, lucrări de cartografie ale zonei, s-a întâlnit cu cercetători finlandezi ai Asiei și, pe 6 iulie 1906, a părăsit Petersburgul. A ajuns la Marea Caspică, urmând cursul fluviului Volga, la Astrahan, apoi la Baku, de unde a trecut pe celălalt țărm, la Krasnovodsk. Următoarele escale i-au fost Tașkent și Samarkand, perla orașelor asiatice. De acolo emisarul țarului și-a cumpărat doi cai de călărie, patru de povară și alți șase pentru transportul furajelor. Caravana, „asortată” cu traducători, servitori cazaci și oameni de-ai locului, a pornit la 11 august să traverseze lanțul muntos ce leagă Pamirul de Tianshan, apoi deșertul Gobi și provinciile centrale ale Chinei, punctul terminus al călătoriei fiind capitala Chinei, Pekin [azi Beijing].

Și cum, pentru a trece prin această țară atunci, era nevoie de un pașaport, iar numele finlandezului nu prea se înțelegea ușor, autoritățile l-au botezat: Ma-da-Ran, ceea ce însemna „Excelența Sa Ma”. Lui Mannerheim sintagma i s-a tradus prin „Calul care galopează prin nori”. Așadar, să-l însoțim pe Ma-da-Ran, utilizând propria sa relatare.

Cu funcționari ai locurilor vizitate...

Drumul traversa un ținut muntos de aproape 200 de kilometri, cu creste și văi pe ambele părți și cu piscuri înalte de peste 7 000 de metri. După șase zile de trudă am ajuns, pe o vijelie năprasnică, la poalele ghețarului din care izvorăște râul de munte Musart. Pentru a ajunge în vârful ghețarului am fost nevoiți, printre altele, să urcăm o scară faimoasă din gheață, formată din 20 de trepte înalte, săpate în munte; bagajele a trebuit să le descărcăm de pe cai și să le cărăm până sus. Căii alunecau și se poticeau și deseori ne agățam de cozile lor pentru a ne ușura mersul. De o parte și de alta a drumului zăceau ici colo schelete și cadavre de cai și măgari și, după ce am reușit să coborâm cu succes panta abruptă și am ajuns la un loc adăpostit, unde un grup de călători se oprise să înnopteze, am aflat că, pe drumul periculos pe care tocmai îl parcurseam, muriseră în acea iarnă șase oameni, iar cu un an înainte 63 dispăuseră, îngropați în zăpadă, din cauza viscolului.

Adormiți în zăpadă

Următoarea țintă a călătoriei era orașul Karashar, pe drumul

mătășii, la 500 km în zborul păsării de la Kuldja [Yining], spre sud-est. Dar punctul culminant al călătoriei a fost traversarea masivului acoperit de zăpadă Narat, care mărginește spre est valea râului Kunge [Künes]. În timp ce ne cățaram spre trecătoarea acoperită de omăt, caii s-au cufundat până la spinare în zăpada adâncă și, abia după eforturi supraomenești, am reușit numai eu și bucătarul să urcăm spre seară până în vârful muntelui. Când ne-a fost clar că ceilalți nu vor mai putea să ajungă până la căderea nopții prin viscolul tot mai puternic, n-am avut altă soluție decât să ne aranjăm cum puteam pentru noapte în acel loc neospitalier, unde nu exista nici măcar un petec neted pe care să te întinzi și nici un fir de iarbă pentru animalele istovite.

Extenuați cum eram, am adormit instantaneu, înfășurați în mantaua de ploaie. Această relatare n-ar fi văzut desigur lumina zilei dacă unul dintre calmuci, pe care-i angajasem pentru expediție, n-ar fi urcat până la noi. El ne-a trezit la miezul nopții, acolo unde ne aflam îngropați în zăpadă. Păturile, o ceașcă de ceai și câteva torțe, pe care le avea cu

el, au fost mai mult decât binevenite.

La 5 iulie 1907, la aproape un an de când plecasem din Petersburg, am ajuns la Karashar. Fără să pierdem vremea, am continuat spre Urümqi, centrul administrativ al marii provincii Sing Kiang [Xinjiang], unde am făcut o pauză de o lună. Era un oraș frumos și îngrijit, cu 80 000 de locuitori și, aici, în capitala provinciei, se puteau vedea mult mai multe dintre rezultatele reformei inițiate. În special în domeniul militar și al învățământului, modernizarea era în plină desfășurare.

După gratii

Următoarele etape au cuprins, conform programului, deplasarea până la Guchen, aproape 200 de kilometri spre est de Urümqi, un drum la orașul-garnizoană Turpan, spre sud, pentru cartografieri, și o vizită la Barkul, localitatea principală din regiune, bogată în vite. În drum am trecut printr-un oraș vechi, cu monumente antice ce fuseseră scoase la iveală. După o etapă dificilă peste coama de est, înzăpezită, a masivului Tianshan, am ajuns la Hami, care la vremea sa fusese un avanpost important în lupta împotriva mongolilor.

A urmat o călătorie monotonă și dezolantă prin pustul Gobi până la Ansi [Anxi], acum un orașel jalnic, căzut în declin, care avusese rolul istoric de a uni drumul de nord al mătășii cu cel de sud.

După un ocol la oaza Tunhuang [Dun-huang], cu ruine impresionante și o colecție unică de documente în „grota celor o mie de Buddha”, ne-am îndăruit o binemeritată odihnă în sumbrul Ansi, după care ne-am reluat călătoria pe un ger pătrunzător și un vânt puternic, spre granița Chinei propriu-

Dalai-lama

zise. Marele zid chinezesc, care secole de-a rândul își îndeplinea misiunea de a apăra imperiul împotriva călăreților mongoli, oferea impresia unei apărări absolut inutile azi, un meterezi complet necorespunzător, cu turnuri la distanțe determinate.

Am trecut dincolo de el printr-o poartă masivă și am intrat în orașul-fortăreață Kaiukuan [Yiyuguan]. Puțin după aceea s-au auzit sunetele prelungi ce anunțau stingerea în seara de iarnă, cu cerul înstelat, și salvele de tun care îi îndemneau pe cetățenii respectabili să se grăbească spre casă. După un timp, am auzit limpede cum Imperiul chinez a fost încuiat cu cinci porți de fier ferecate. Ne aflam toți „după gratii”!

Trecând prin orașul distric-tual Su-chou [Yiuchuan], care, cu numeroasele trupe de soldați recruți ce se instruiau asiduă, avea aproape caracterul unei tabere militare, am mers mai departe la Kan-chou, unde am petrecut Anul Nou 1908. Cu prilejul unor excursii prin împrejurimi am avut posibilitatea să studiez două neamuri primitive, de a căror existență se știa, dar care nu mai fuseseră vizitate niciodată de vreun om de știință: saro-iogurii și shera-iogurii. Anul nou chinezesc –

la o lună după al nostru – l-am petrecut la Lan-chou [Lanzhon], capitala provinciei și sediul viceregelui regiunilor Kansu [Gansu] și Sing Kiang. Sărbătorile au durat mai bine de două săptămâni, într-o larmă asurzitoare, pe care chinezii o numeau muzică, și s-au încheiat cu o paradă militară.

Îndată după închiderea festivităților, am fost primit de viceregele Shen, care înainte de plecare, m-a invitat la un banchet cu preparate orientale autentice, oferit coloniei europene. Disertațiile mi-au confirmat ceea ce observam cu proprii mei ochi, și anume că reformele pe care viceregele era pus să le înfăptuiască nu înregistraseră rezultate notabile, cel puțin în domeniul militar. Peste tot se simțea lipsa mijloacelor și a cadrelor de conducere și fiecare încercare de schimbare se ciocnea de o rezistență dărză, instinctivă, din partea populației ignorante.

În vizită la Dalai-lama

Înainte de a pleca iarăși, în cea de a doua jumătate a lunii martie, m-am abătut pe la un oraș-mănăstire, situat la 150

km sud-vest de Lan-chou, la frontiera cu Tibetul. Pe drumurile într-acolo, nesigure din cauza numeroaselor bande de tâlhari, am fost însoțit, la inițiativa autorităților, de o escortă de patru soldați, doi cu puști și alți doi înarmați cu săbii enorme, purtate pe umăr. Priveliștea orașului, cu acoperșurile sale aurite și cu fleșe strălucind în soarele amurgului, mi-a produs o impresie puternică, iar complexul de mănăstiri, care cuprindea 18 temple mari și 40 mai mici, impresiona prin mărimea lui. În urma vizitei mi-au rămas totuși amintiri amestecate, din cauza atitudinii dușmănoase pe care au adoptat-o călugării lama, culminând cu aruncarea de pietre și alungarea mea, când am vrut să le vizitez templul. Oricum, am reușit să cumpăr o serie de obiecte tibetane interesante pentru colecțiile mele.

Obiectivul final pentru etapele următoare ale călătoriei, în lunile aprilie și mai, au fost capitalele provinciilor Shensi [Shaanxi] și Honans [Henan], Sianfu [Xi'an] și Kaifeng. În ambele provincii, reformele erau mult mai avansate decât în Kansu. Armata era mai bine organizată, în domeniul

...și la un prânz la guvernatorul orașului Aksu

Din colecția de obiecte etnografice adunate în Tibet de viitorul mareșal (fotografie făcută de Mannerheim)

învățămintului fuseseră înregistrate rezultate demne de menționat și chiar consumul de opium era combătut în mod eficient.

De la Kaifeng, pe o arșiță insuportabilă, am putut să merg cu trenul până în capitala provinciei Shansi [Shanxi], Taiyuan. După ce am vândut acolo caii și echipamentul pe care nu l-am mai considerat necesar și am expediat cea mai mare parte a bagajelor cu trenul la Pekin, am plecat la 20 iunie călare spre orașul-mănăstire Utai-shan [Wutaishan], la 200 de km, și care mă atrăgea pentru că era lăcașul sfânt al mongolilor, unde exilatul Dalai-lama se mutase din Mongolia. Ajuns cu bine în orașul-templu strălucind de culori vii, pe coama unei coline cu vegetație bogată, am reușit să obțin a doua zi o audiență la Dalai-lama.

Era un tânăr vivace și inteligent de 30 și ceva de ani, dotat cu însemnate forțe spirituale și trupești. Îmbrăcat în veșminte de mătase galbenă, manșete bleu și toga tradițională lama, de culoare roșie, m-a primit într-o sală mică de recepție, șezând într-un fotoliu auriu ca un tron, pe o estradă acoperită de covoare, în partea din spate a încăperii. La baza estradei, de

fiecare parte a tronului, se aflau doi tibetani solizi, cu capetele plecate. După schimbul de cadouri de bun venit, a avut loc o conversație, destul de limitată, purtată în rusește, chinezește și tibetană, prin doi tâlmaci ignoranți.

Dalai-lama s-a interesat de datele mele personale și m-a rugat să-i transmit un salut Înalțimii Sale, țarul Rusiei. Dacă aveam să mai fac o expediție în Asia, spera să mă primească la Lhasa. La sfârșitul audienței l-am rugat să-mi permită să-i prezint și să-i ofer cadou un pistol Browning, pe care Dalai-lama l-a primit cu vădită plăcere.

Lunga audiență la Nicolae II

Călătoria se apropia de sfârșit. După ce am trecut prin Kueihua, la granița cu Mongolia, unde am aniversat doi ani de la plecarea din Petersburg, am mers mai departe pe drumuri mizerabile la Kalgan [Zhangjiakon], unde am ajuns la 20 iulie 1908. Apoi n-a mai rămas decât să iau trenul până la Pekin, capătul și obiectivul călătoriei mele. Aici m-am despărțit de ce mai rămăsese din expediție, mulțumindu-le oameni-

lor pentru fidelitatea lor. Calul meu a căpătat un nou stăpân, în persoana atașatului militar rus, colonelul L.G. Kornilov, cel care, în anul revoluționar 1917, va fi unul dintre comandanții armatei ruse. Credinciosul meu Filip era un armăsar de călărit, rezistent și neîfricat, care cu picioare sigure mă transportase de-a curmezișul Asiei; dacă ar fi depins numai de el, am fi ajuns cu mult mai devreme la destinație.

La Pekin am avut nevoie de o lună ca să redactez raportul despre expediție, să trec în revistă și să cataloghez materialul strâns, să întocmesc hărți și să notez observații meteorologice și altele de natură științifică. După ce am terminat, m-am folosit de prilej și am vizitat Japonia, cu al cărei popor, în plin avânt, am făcut cunoștință în cursul vizitei mele de două săptămâni. Întoarcerea la Petersburg a avut loc prin Vladivostok și Manciuria, cunoscute de mine din războiul ruso-japonez.

După ce am ajuns la Petersburg, m-am prezentat la Statul Major și am depus raportul. La puțin timp după aceea am fost chemat de țar pentru a-i relata călătoria. Deși prezentarea mea a fost scurtă, țarul a luat cunoștință cu vădit interes de ea – cele 20 de minute rezervate audienței s-au împărțit, fără ca nici una din părți să-și dea seama când trecuse timpul. Când am fost întrebat care sunt planurile mele imediate, i-am spus că speranțele mele de a primi comanda unui regiment nu se putuseră îndeplini în lunga mea absență. Țarul m-a îndemnat să nu-mi fac griji în privința asta: voi ajunge, desigur, să comand un regiment, dar nu multora le era dat să îndeplinească o misiune atât de interesantă ca cea pe care tocmai o încheiasem. [În 1909, Gustav Mannerheim era deja colonel și comanda Regimentul 13 de ulani din Polonia.] ■

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

Gogu Cantacuzino (Magazin istoric, nr. 1/2000), fruntaș liberal și director al foi Voința națională, se bucura de un prestigiu incontestabil în lumea politică românească. Scrisorile publicate în continuare sunt grăitoare.

Constantin (Dinu) Brătianu, fiul lui I.C. Brătianu, îi scrie de la Paris și, analizând situația politică din țară, conchide că darea în judecată a guvernului condus de tatăl său, înlăturat în 1888, preconizată de conservatorii aflați la putere (Magazin istoric, nr. 1, 2/1999), va duce, în cele din urmă, la consolidarea poziției liberalilor. Amintește că, în situația inversă, când Parlamentul a cerut judecarea conservatorilor căzuți (în 1876), liberalii i-au iertat.

De la Sibiu, Emilia, soția președintelui Partidului Național Român din Transilvania, Ion Rădu, îi lansează o cerere de ajutorare a memorandiștilor aflați în pușcăriile ungurești.

Barbu Ștefănescu Delavrancea, redactor la Voința națională, îi relatează, din Geneva, zvonuri din presa europeană despre șubrezierea tronului țarului Ferdinand al Bulgariei și eventualitatea ca principele moștenitor al României să-i ia locul. Mai amintește și de conflictul nenorocit din sânul „Ligii culturale” dintre regăteni și transilvăneni.

Ministrul României la Berlin, Alexandru Beldiman, îi împărtășește o misiune protocolară ce urma să facă la Stockholm ca și opinii despre alianța franco-rusă, după conversațiile avute cu Bernhard von Bülow, secretar de Stat la Ministerul prusian al Afacerilor Externe (fost, o vreme, și ministru al țării sale la București (Magazin istoric, nr. 6/1988).

În sfârșit, Vintilă Brătianu, alt fiu al lui I.C. Brătianu, aflat la Cavala (oraș grecesc, pe atunci sub stăpânire turcească), îi dă asigurări despre buna colaborare ce se profila cu autoritățile otomane pentru cultivarea și valorificarea tutunului.

Scrisorile provin din arhiva Mariei Cazimir, fiica lui Gogu Cantacuzino.

Georgeta FILITTI

Dinu Brătianu către Gogu Cantacuzino

Paris, 6 ianuarie 1890

Scumpe Gogule,

Îți scriu fără nici o ordine și fără șir, de aceea încep prin a-ți cere indulgență pentru descusutul scrisoarei ce încep și pentru toate greșelile și bafuiurile [confuziile] ce vor urma, una după alta.

Peste vreo câteva zile este Anul Nou cel românesc și am expediat deja un teanc de cărți de vizită. Prepar un al doilea, pe care trebuie să-l expediez astăzi; căci mâine reîncep cursurile și ocupațiile.

Anul 1889 a fost destul de prost și păcătos, și pentru noi și pentru țară. Tu, care ai pus umărul la muncă, ai văzut mai bine ca toți că calea nu este numai presărată de roze și că întâlnești mai mulți ghimpi și mărarini decât flori. Epoca

funestă a conservatorilor și a junimiștilor are să aibă, pe lângă păcătoșeniile ei, și un bine: acela că a făcut pe toți să pipăie vițlul și să deschidă ochii. Crez că nu este nimic mai elocint decât contrastul și că munca și inteligența și patriotismul ce l-ai desfășurat nu se putea mai bine vedea decât pus în fața ineptiei și bizantinismului puternicilor zilei.

Eu nu pot vedea lucrurile așa de bine ca voi: cei care sunteți cu experiență și martori oculari ai faptelor, dar-mi pare că spiritul public s-a schimbat mult de acum an.

Partidul [liberal] stă mai bine cu mult, unirea îi i-a făcut puterea și tot ce au pierdut conservatorii, prin luptele lor intestinale, au câștigat liberalii prin statornicia și încrederea în virtutea lor.

Sunt oameni care să poată spune, fără să le fie rușine, că sunt conservatori? Își ar da singuri un decret de prostie.

Junimiștii apun. Au început prin făgăduieli enorme, prin fanfaronade grotesci pentru un om care ar judeca, dar înșelătoare pentru cine judecă lucrurile după sonoritatea lor și preferă un butoi gol, umplut pentru că sună mai tare. Toate lucrurile s-au făcut zgomot mult și junimiștii nu puteau să nu fie sonori. Mi pare ciudat că tocmai lucrurile mai cunoscute și care sunt proverbiale, „la pomul laudat să nu te duci cu sacul“, lucruri care au fost puse în fabule, „muntele care naște un șoarece“, să găsească mai mulți lesne crezători. Anul '89 a făcut în parte să convingă lumea de adevărul dictoanelor. Cel nou va pune cap șarlatanilor și va face lumină peste tot unde era întuneric. Este de sperat că mișcările formate și dirijate de oameni nu pot decât să crească în mărime și putere și să zdrobească piedicile ce li s-ar pune. Toți cei care au avut încredere în puterea poporului, nu au triumfat? Liderii partidului liberal o știu și încrederea adaogă la puterea lor, exemplele din viața lor trecută îi păzește de descurajări. Crezi tu că la sfârșitul anului care vine să mai fim în starea de boală de astăzi? Mie-mi se pare că-mi se va părea un vis cele petrecute din martie 1888 până în ziua când cerul se va însenina. Un vis urât sau mai bine un coșmar obositor pentru țară, dar un lucru care va fi trecut și de care ne vom păzi mai bine pe viitor.

Nu este mai bine ca cele ce au fost să se facă într-o epocă în care partidul a avut un cap și un drapel, în care rivalitățile ce ar fi putut fi s-au închinat și au dispărut înaintea unui drapel? Conservatorii vor ieși divizați, pizmași unul pe altul, fiecare și-a dat arama pe față și a probat cât poate. Liberalii se vor fi încredințat că nu este bine ca unii să muncească și alții să se odihnească și vor fi primit un nou botez, un nou avânt în opoziție. Suferințele vor fi deschis ochii celor prea încrezători

sau leneși, fiecare și-a arătat statornicia, capacitatea și dezinteresarea sa. Tu ești vizat direct prin cele de mai sus. Nu vreau să te laud și să te fac să roșești, pentru că nu ai trebuință de lauri ce-ți dau, nici de aprobarea mea. Nu augurezi și tu ca mine un viitor mai bun? Sunt eu optimist când văd că se luminează la Răsărit? În orice caz, crez că este mai bine să nu fii pesimist, cel puțin pentru ceilalți.

Cestiunea dărei în judecată va fi o încoronare demnă a operei junimiste, a operei junimisto-conservatoare. N-a fi „lovitura de grație“ [franceză] a regimului actual. Cum au să iasă din încurcătura în care au intrat și pe ce sfârșit comptau dânsii? Eu nu văd nici unul bun pentru ei. Se dau singuri cu capul de stâncă. Oare capul lui Carp sau al lui Lahovary este mai tare ca granitul? Mi se pare că au vrut să facă ca broasca care vrea să se facă tot atât de mare ca boul și a pleznit, umflându-se. Un guvern tare, compus din oameni capabili și conștienți, oameni care au ajuns prin talentele, capul și inima lor, a dat în judecată un regim corupt și păcătos, arbitrar și nemernic. Un om s-a gândit că trebuie ca orice resimțământ să se lase la o parte și că înaintea unui război în care existența țării sale este în pericol, este mai bine ca niște vinovați să fie iertați, decât să fie orice neliniște, cât de mică, în țară. Culpabilii au fost ertați și au conside-

rat-o ertarea ca o absoluție și o milă ca un drept. Au fost orbi atunci, dar mai pe urmă au făcut răul pentru binele și au dovedit încă o dată că „pe cine nu lași să moară, nu te lasă să trăiești“.

Vinovați s-au făcut acuzatorii. S-a văzut hoții vrând să bage în pușcărie pe oameni cinstiți și au socotit că acuzând, se vor spăla, vor restabili un nivel între două lucruri atât de neegale, impunând pe cel de sus. Chiar punându-te în punctul lor de vedere, ce slabi au fost și ce oameni fără judecată

Alexandru Lahovary

să întreprinză o astfel de sarcină, să-și taie craca de sub picioare! Ceea ce li s-a ertat de mărinișia liberalilor de la '77, mai are să li-o erte, oare, cei din 1890? Când îi vom avea în mână, nu trebuie să ne mai scape, păcătoșii trebuie să piară moralicește. Actul de acuzație e o absurditate și nu putea să fie altfel și este un bine că au formulat în sfârșit calomniile lor, li se va putea răspunde și cum merită. Și-au scos singuri din mână arma calomniei, singura ce o aveau. Liberalii le-o vor zdrobi și atunci când vor rămâne slabi și golași, vor cere o mână de ajutor; trebuie să le dăm un picior și să se isprăvească, căci destul au dovedit că nu au simțul binelui și nu se pot schimba. Toată capacitatea și inteligența ce au avut-o, câte unul pe ici pe colea, a fost cheltuită în ură și în dauna țării. La toate actele mari au pus o piedică și cum vreau să mergem înainte, trebuie să scoatem buturugile din drum.

Domnul Alecsandri-mi spunea mai deunăzi că darea în judecată este o nouă glorie pentru domnul Brătianu și o nouă putere pentru partidul liberal. Kogălniceanu este un șiret; a înțeles-o, a văzut cine are rodul cel frumos. Poate că a fost și indignat și de aceia a venit la întrunirea liberalilor și a vorbit.

Are să mai fie un hop, dragă Gogule, „ultima opintea” [franceză]: să arunci pe fereastră pe impostori. Sunt oameni care să o facă și în ziua când momentul va sosi, toți vor fi la locul lor. Îți urez, dragul meu, ca toate să se îndeplinească după dorința ta, care este cea dreaptă și după ce ai cunoscut toate dificultățile abnegațiunei, cât sunt de urâte multe lucruri văzute de aproape și că sacrificiul de multe ori în loc să aibă admiratori are invidioși, să cunoști de acum înainte gloria succesului adus de muncă și de valoare, să-ți vezi

roadele ostelenii ce-ți ai dat și triumful ideilor ce ai sprijinit.

Te-am prevestit de la început de ceea ce te așteaptă dacă ai avut îndrăzneală să cetești descusurta mea polologie, pretenția poate pentru alții. Eu am încredere în tine că nu o vei judeca rău și că cele ce am exprimat rău vei ști să le interpretezi în modul cum le-am gândit. Te văz de aici cufundat în delicioile *Voinței naționale*, în tipografia ta, omorându-te sub povara sarcinei tale pe care ai primit-o ca o misiune. Îmi pare rău că nu te văz ajutat de nimeni. Nu ceri destul de la cei ce pot. Sunt sigur că nu ceri nimic de la leneșul de Ionel [Brătianu]. Are atâta înlesnire și talent, încât l-ai putea împinge să te ajute ceva, puțin, dar tot mai bine ca nimic. Sabina [Brătianu, căsătorită Cantacuzino] este tot slabă și noi mai cu seamă din Paris suntem neliniștiți că nu o vedem odată restabilă. În strada Colței [locuința familiei Brătianu] este influență [gripă] și nu am primit scrisori zilele acestea.

Te sărutăm dulce, cu dragoste, și Vintilă și eu.

Al tău, Dinu

Emilia Rațiu către Gogu Cantacuzino

Sibiu, 4 septembrie 1893

Domnule Cantacuzino,

În interesul sfintei noastre cauze, te rog să mijlocești la Regele Carol ca să intervii să nu mai fie și cei cu Memorandum sacrificați. Dar, te rog, să fie bine înțeles, în interesul cauzei și nicidecum în interesul persoanelor, căci noi la orișice jertfă suntem gata, dar cauza noastră mare ar pierde, căci nu ar fi cine să lupte mai departe; apoi poporul ar despera văzând că duc și pe conducătorii națiunei în pușcărie. Permitemi-mi a te ruga să bemvoiești a-mi anunța în ce stadiu se află tipărirea

Ministrul României la Berlin,
Alexandru Beldiman

Memoarelor? Ași dori ca cât mai curând să se înceapă vânzarea lor căci, între patru ochi zis, de când ne-au luat ungrul toate veniturile, suntem în lipsă mare de bani.

Domnule Cantacuzino, sunt sigură de discrețiunea dumată, pentru aceia știu că în ambele chestiuni vei lucra fără ca să se știe că eu te-am rugat. Ca să fii liniștită de primirea acestei epistole, te rog trimite-mi câteva știri. Ar fi foarte necesar să mai vii pe la noi ca să vă înțelegeți ce este de făcut, căci acum nu este glumă; ungrul încep cu grosul. *Replica, Tribuna, Memorandum*, cine va lupta mai departe dacă toți aceștia vor merge să umple temnițele ungurești? Brote nu s-a mai întors [Eugen Brote trecuse în Regat]. Scrisesem domnului Roman despre o idee care ar fi fost foarte bine să se ducă la îndeplinire; nu știu însă dacă a făcut deja pași la „Societatea presei”, căci nu mi-a răspuns încă.

Salutări intime și cordiale de la a dumată devotată,

Emilia

**Barbu Ștefănescu
Delavrancea către
Gogu Cantacuzino**

Geneva, 28 iulie
1895

Scumpe domnule
director,

Acum, că am pornit spre casă, am inima ceva mai liniștită și îndrăznesc să-ți scriu câteva rânduri fără a mă boci. Eu știu cum scrii dumneata, și prietenilor și adversarilor... iacă de ce mi-a fost rușine să mă plâng și altceva n-aș fi putut scri până acum.

Mi-ar face o deosebită plăcere de a mă opri o zi la Noua, la dumneavoastră, dar

trebuie să trec tranzito la Agapia ca un om socotit până la lescaie și foarte ușurel din parale. Sunt convins că doamnei Cantacuzino și copiilor le-au mers foarte bine în pădurea de brazi, nu știu însă dacă pentru d-ta a fost o odihnă, având să faci în fiecare săptămână două drumuri destul de lungi.

Eu sunt mai bine și poate m-aș fi întremat cum se cade la Loeche les Bains dacă n-aș fi fost singur și dacă nu m-aș fi nutrit aproape numai cu ceea ce îmi este interzis să mănânc.

Ianovici mi-a scris despre evenimentele din Bulgaria. Impresia de pe aici e că Ferdinand este compromis. Toate jurnalele imparțiale ale Elveției susțin aceasta. Acum vreo zece zile (dacă nu mă înșel) am cetit, reproduș după *Standard* (nu știu cum se scrie) că priințul nostru a fost rechemat în România în urma unor încercuturi de înțelegeri diplomatice în vederea eventualei și probabilei înlocuiri a lui Ferdinand al Bulgariei.

În legătură cu politica externă, despre care habar nu am și nimic nu crez, să-ți comunic ceva sigur: Brote s-a supărat și pe Rusu Șirianu din cauza că a luat parte la banchetul „Ligei”. Am discutat foarte viu în București în urma banchetului. Urechea și Periețeanu au fost foarte atacați. Probabil ai fost cruțat, temându-te de simpatia și respectul ce-ți poartă Rusu. Focul neînțelegerii a crescut însă după câteva săptămâni: probabil 15-25 iunie s. v. Brote a trimis o corespondență *Tribunei* despre „Ligă”. În corespondență, Urechea era tratat de mișel sau ceva foarte aproape, „capabil, ba gata, de a trăda «Liga» în mâinile guvernului”. (Nu-

Portretul domnișoarelor: Letitia Rosca, Eugenia Simionescu, Calina Simionescu (surori), Elena Cuntan, Alexandrina Cuntan (surori). Cu ocazia întoarcerii de la Cluj la Sibiu a osândiților - membri ai Comitetului Central al Partidului Național Român - în procesul Memorandumului, 7-25 mai 1894, aceste cinci domnișoare au ieșit înaintea celor condamnați purtând pe pieptul lor tricolorul român cu inscripția „Totul pentru națiune”. Pentru acest fapt au fost date în judecată și condamnate a plăti fiecare o amendă de 200 coroane. Portretul a fost donat Academiei Române de inginerul Daniel Claiu, care în acel timp era președintele Ligii Culturale, secția Bacău

cuvinte citate.) Rusu s-a opus la publicarea acelei corespondențe zicând: „Dacă e vorba să se detroneze Urechea, atunci să vedem ce gândesc ai noștri din «Ligă», în primul rând domnul Cantacuzino. Au hotărât ei detronarea? Dacă da, bine – dacă nu, nu”. Citez din memorie. Dar îți voi trimite scrisoarea lui Rusu care a rătatit multe țări până să ajungă la mine.

Multă sănătate doamnei Cantacuzino. Sărut pe toți copiii din toată inima.

Devotat,
Delavrancea

Alexandru Beldiman către Gogu Cantacuzino

Berlin, 31 august/12 septembrie 1897

Scumpe amice,

Am primit scrisoarea ta din 20 august/1 septembrie și tot țineam să-ți scriu și iată-mă ajuns la ultimul termen, căci mâini seară plec la Stockholm împreună cu lt. colonelul Koslinsky și cu atașatul Stătescu, carii au fost trimiși ca să mă însoțească în misiunea mea, într-adevăr „extraordinară”. Ni s-a exprimat dorința ca să sosim acolo în 14 sept[embrie] seara, fiindcă audiența solemnă, în care voi remite regelui Oscar scrisoarea regală, s-a fixat pentru ziua de 3/15 sept[embrie].

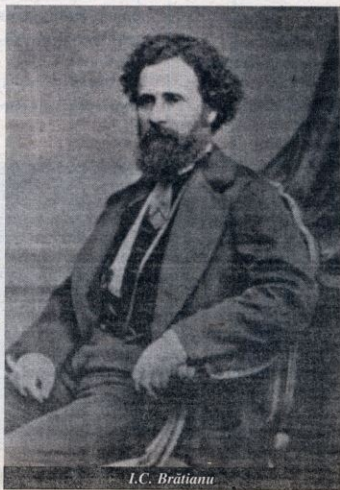
În 5/17 sept[embrie] încep serbările jubileului și se țin lanț, până la 22 inclusiv! Ce zici? Cam mult! Trebuie păzit stomacul, altminterea voi risca să devin și eu candidat pentru Karlsbad; și cu toată prietenia ce am pentru tine, nu simt deloc dorința să-ți ții companie acolo ca băutor de Sprudel. Îmi place mult mai bine să vii tu aici, unde vom pune politica internațională și cea internă la cale.

Am prevenit pe domnii de la „Disconto” de schimbarea dispozițiilor

tale, care îmi convine și mie, căci dacă ai fi venit acum, prea puțin am fi putut sta împreună, cum sunt nevoit acum a pleca mâini luni în 1/13 sept[embrie]. Prefer să vii mai târziu, înaintea deschiderii Camerilor, și stăm aici mai liniștiți, și nu cu zor în care ne-am fi aflat amândoi. Încât privește întrebarea ce-mi pui, îți voi spune astăzi numai pe scurt că, după convorbirea mea cu Bülow și după tot ce am auzit, și mi s-a confirmat din partea persoanelor celor mai competente – guvernul de aici este cât se poate de liniștit în privința alianței franco-ruse, de care se face atâta tâmbălău la Paris. Cei de aici au deplină asigurare că, în această alianță, Rusia este puterea conducătoare și *stăpânitoare* și că Republica se află în stare de inferioritate și de vasalitate; că Rusia nu voiește deloc a se înhâma la cauza *revanșei* și că exploatează cu mare dibăcie prestigiul și autoritatea ce-i dă faptul că dispune de o putere mare ca Franția, în folosul exclusiv a ei propriu, care nu o împinge deloc spre o ciocnire războinică cu Germania. Francezii sunt orbiți și nu au un singur om de stat care să poată ține piept diplomației rusești.

În politica internațională s-a produs în ultimii ani pe nesimțite o mare schimbare.

Înainte, ciocnirea între Germania și Rusia – ceea ce însemna și cu Franția („Războiul pe două fronturi” [germană] Moltke) – era considerată ca ceva inevitabil, mai târziu ori mai curând. Acum politica Germaniei face și va face tot ce îi va sta în putință spre a evita războiul cu Rusia. Și politica rusească aseminia, urmărind scopuri mari în Asia (Asia Centrală și India, precum și în China), îndreptată în special în contra Angliei, nu are deloc dorința de a-și măsura forțele militare cu Rusia, astfel că poate pentru un viitor mai în-

I.C. Brătianu

depărtat rămâne deschisă posibilitatea unei înțelegeri cu Germania, *lucru la care noi românii trebuie să fim foarte atenți*. Să nu pierdem din vedere un lucru foarte important, care, lămurite și mai bine, ceea ce arăt aici în mod foarte sumar, și anume: dacă dintr-o împrejurare neprevăzută oarecare, Rusia ar pune mâna pe Constantinopol, acum un an când cu masacrele și cu amenințarea unei complete *marș* lucrul s-a discutat serios – acest fapt în sine nu este un *casus belli* pentru Tripla Alianță, care nu prevede decât un atac direct în contra unuia dintre aliați. Am pus odată chestia lui Marschall și mi-a confirmat că așa este.

Vezi dar, că într-un punct capital, Rusia, dacă și când i-ar conveni, ar putea să creeze un fapt îndeplinit și să dea o lovitură enormă, fără ca numaidecât să fie expusă unui război cu Germania. Politica germană se va ține de tratatul Triplei Alianțe, dar nu va risca un război cu Rusia numai pentru viitorul Austriei, întrucât aceasta din urmă nu este în stare a se susține prin sine însăși. Toate acestea ne privesc pe noi foarte de aproape; și am ajuns să cred că și noi am trebui să ne gândim serios cum să cultivăm mai bine relațiile noastre cu Rusia, bineînțeles fără a ne înstrăina nici independența, nici dignitatea. La revedere, la Berlin, iubite amice. Până atunci primește îmbrățișările frățești de la al tău,

Al. Beldiman

Pentru orice împrejurare îți dau și adresa mea de la Stockholm: Styrmansgatan 3, I; voi fi acolo sigur până la 11/23 sept[embrie].

Vintilă Brătianu către Gogu Cantacuzino

Roumanie. Ré- gise des monopoles de l'état

Cabinet
du directeur général
Cavala, 13/25
octombrie 1898

Iubite Gogule,

Iată-ne sosiți de aproape două săptămâni în Turcia; ajungând către sfârșit, lucrul ni s-a împuținat, astfel ca să putem sta de vorbă cu cei pe care i-am lăsat departe.

Până astăzi călătoria s-a făcut fără nici un incident, dar poate numai grație pregătirilor ce făcusem și nu înlesnirilor găsite pe aici. Numai venind aici poți să-ți dai seama de cauzele sărăciei morale și materiale ale acestei țări. Nu poți face un pas fără să ai trebuință de pază; nu poți avea o scrisoare la vreme; o telegramă face mai multe zile între provincie și Constantinopol și acolo unde sunt trenuri ele nu merg decât de două sau de trei ori pe săptămână. Cu iuțea necesară actualmente afacerilor, toate aceste piedici trebuie să gonească din Turcia pe orice negustor cinstit și activ. Călătoria a fost pentru noi toți foarte instructivă și vom avea de făcut câteva modificări radicale atât în cultura tutunului, cât și în lucrul lui în magazie. Ne-am convins și mai mult că avem materie primă bună pe care o stricăm pe urmă prin manipulare. Regia otomană pare foarte dispusă să lucreze cu noi și ne-a făcut prețuri foarte avantajoase pentru tutunurile de lux. Am luat o cantitate oarecare de la dâșii ca încercare. Am găsit prin locurile pierdute pe unde am trecut urme de ale dumitale: la un țăran cultivator turc un revolver și pe Ali Bey care ți-a fost gazdă la Xanthos.

Nădăjduim să terminăm la începutul săptămânii viitoare și de joi în opt zile să fim în

București și să te găsim însănătoșit. Ași fi dorit să-ți pot aduce nițel soare și aer de mare de aici, fiind sigur că trebuie să fi început vremea rea la noi.

Te rog transmite sărutările mele de mâini doamnei Cantacuzino și sărutări celor mici, iar pe tine te îmbrățișez cu frățească dragoste,

Vintilă Brătianu ■

Sabina Cantacuzino, în centrul imaginii

ALBUM ISTORIC

*Gheorghe Gr. Cantacuzino,
poreclit „Nababul“*

Caricatura, prin definiție, este o șarjă, o îngroșare a unor trăsături fizice sau de caracter, menită să provoace râsul sau chiar să îl ridiculizeze pe cel portretizat. Dacă are simțul umorului, acesta va râde. Se întâmplă uneori ca „subiectul“ să nu guste șarja.

Nu știm exact cum au reacționat oamenii politici români din caricaturile ce urmează; vi le propunem pentru a-i vedea într-o altă înfățișare decât cea cu care v-ați obișnuit din fotografiile revistei noastre.

*Vasile Morțun, inițial socialist,
apoi membru al Partidului
Național Liberal*

*Titu Maiorescu, critic literar și
om politic*

*Generalul Gheorghe Manu,
în mai multe rânduri
ministru și o dată
prim-ministru*

*Take Ionescu, unul dintre
creatorii Micii Înțelegeri*

*Nicolae Flea, om politic, orator,
fire aprigă, rănit într-un duel cu
ministrul de Externe, Pherekyde*

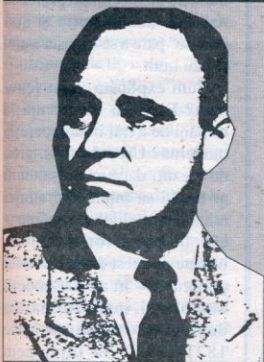
*Barbu Ștefănescu Delavrancea
a rămas în istorie ca scriitor și
prea puțin ca om politic*

*Ion Lahovary, avocat, diplomat
și ministru de Externe*

DICTATURA LA ROMÂNI

SORIN ALEXANDRESCU

Românii nu au cunoscut dictatura înainte de secolul trecut. Nu au cunoscut-o în forma ei clasică, precum Grecia și Roma antică, nici în veacurile de mijloc, nici dictatura iacobină, care a succedat Revoluției franceze. Evul Mediu, inclusiv cel românesc, a cunoscut monarhia absolută, regi, respectiv domnitori asemănători dictatorilor prin concentrarea puterii în mâinile unei persoane, dar diferiți de aceștia, în sensul că nu foloseau puterea contra întregii societăți sau unei mari părți din aceasta; dimpotrivă, domnitori autoritari cu boierimea, precum Ștefan, erau – sau se purtau – apropiați răzeșilor.

Teroarea din anii nouăzeci ai secolului XVIII a ajuns în România abia după reciclarea, modernizarea ei în Rusia lui Stalin și Germania lui Hitler. Porniri autoritare la Cuza, câte vor fi

fost, au dus practic la forțarea abdicării lui, iar Carol I de Hohenzollern a avut meritul de-a aduce românilor o nouă formă de monarhie, cea constituțională, pe care nu o cunoșteau încă.

Acest fericit amestec de autoritate și democrație a fost cadrul în care românii au intrat în noua lume a modernității, de care, este drept, puțini au profitat imediat, până la marile reforme de după primul război

În picioare, dr. Ante Pavelic rostindu-și discursul la ceremonia de aderare a Croației la Pactul Tripartit

mondial, dar de care mulți au beneficiat după aceea.

În ciuda marilor inegalități sociale și politice, a mizeriei și chiar a exasperării țăranilor, ajunsă la explozie în 1907, domnia lui Carol I a adus țării o anumită stabilitate, progres material și instituțional și o recunoaștere internațională, pe care nu o avusese niciodată înainte. Domnia lui Ferdinand a mers în același sens, coincizând, în ciuda războiului care era cât pe-acți să fie pierdut și a marilor incertitudini post-belice, cu o Românie Mare, de care cetățenii ei ar fi putut – și ar fi trebuit – să fie mândri.

Puțini au fost mândri, prin anii douăzeci, și aproape nimeni nu mai era, în anii treizeci. Explicații sunt sau se pot găsi. Chiar și așa însă, când, prin scrisorile sale din 12 și 28 decembrie 1925, Carol renunță la titlul de prinț moștenitor, renunțare legiferată de Parlament pe 4 ianuarie 1926 și pe 7 iunie 1930, când se întoarce brusc și-și reclamă împerturbabil „drepturile”, obținându-le fără probleme a doua zi, de la un Parlament și o clasă politică inconștientă, nimeni nu putea

bănui că acest play-boy va deveni primul dictator al României, că acest al treilea rege, de fapt al patrulea, dacă socotim și minoratul lui Mihai (1926-1930), dintr-o dinastie care adusese României simultan monarhia și democrația, avea să le îngroape pe amândouă, prima (probabil) definitiv și a doua pentru jumătate de secol (1938-1989), minus câțiva ani „de tranziție” (1944-1947).

Iată cum România modernă, dacă o socotim de la Constituția din 1866 până în 2002, când scriu aceste însemnări, a cunoscut 70 de ani de democrație și stabilitate (1866-1938, minus anii de război 1916-1918), apoi trei ani de tranziție (1944-1947), apoi 48 de ani de dictatură (1938-1944, 1947-1989) și încă vreo 12 ani de altă tranziție (1990-2002), care înseamnă reintroducerea graduală a unei democrații, să sperăm, depline și trainice.

Chiar și așa, această tristă aritmetică arată că, în ultimii 136 de ani (1866-2002), numai 70 au fost de democrație și stabilitate, ceilalți 66 fiind

pierduți pe dictaturi, războaie și diverse „tranziții”, spre o democrație la care ea răvnea fără a o putea atinge sau pierzând-o din nou, atunci când o atinge (1944-1947). Vreo 50% democrație din perioada modernă a României nu este mult deloc, ba, dimpotrivă, dacă mai punem la socoteală – ceea ce aritmetica mea nu arată – că cei 70 de ani de democrație au cunoscut nu știu câte crize – 1907, crăhul din 1929, greve, asasinatelor legionare din anii treizeci – care, în orice caz, numai stabilitate nu au însemnat, perioada reală de „democrație și stabilitate” pare a se îngusta astfel și mai mult.

Cum explicăm acest fenomen? Există o inapetență la români de a trăi în democrația modernă? Ușor de spus, greu de crezut: dacă ar fi așa, cum ar trebui să înțelegem atunci tenacitatea elitelor române – cât de puțin vor fi fost ele urmate pe acest drum de restul poporului – în a redescoperi, elabora și instituționaliza democrația modernă între 1821-1866? Să înțelegem succesul acestor elite prin faptul că, în acești 45 de ani de grație, românii urmau mersul întregii Europe și că democrații români au dovedit consistență și persistență când au simțit Europa în spate, dar le-au pierdut, atunci când Europa însăși era divizată și le-a transmis propriile ei incertitudini, ca în perioada interbelică? Ipoteza este tentantă, dat fiind caracterul atunci extrem de recent al democrației într-o țară care nu cunoscuse, cum am precizat mai sus, nimic comparabil democrației ateniene și Revo-

luției franceze sau americane. Democrația ar avea atunci la români ceva din acea fragilitate a unei frumoase plante de seră („europeană“), ce pierе la orice bătaie de crivăț.

Ni se va putea obiecta că incertitudinile interbelice, urmând liniștea precedentei *Belle époque*, au existat pe întreg continentul, chiar mai violent decât la noi, și că dictaturile inter- sau postbelice ale altora, nefiind cu nimic mai bune decât ale noastre, de ce ne-am mai jena de dictaturile noastre? Aș răspunde că a ne scuza printr-o așa-zisă similaritate a dictaturilor, fie ele de dreapta, fie de stânga, nu este o afirmație de tip istoric, ci una (eventual) morală.

Pentru un istoric tocmai diferențele contează. În al doilea rând, oricât ne-am referi la Europa, fie în bine, fie în rău, noi purtăm responsabilitatea a ceea ce s-a întâmplat la noi în țară: nu o putem evita în fața istoriei, nici pentru răul făcut de Antonescu, pe motiv că era presat de Hitler, nici pentru răul făcut de Gheorghiu-Dej, cum

că el ar fi fost teleghidat de la Moscova. Presiunea sau teleghidajul sunt circumstanțe secundare, nu explicații.

Văzută dinspre democrație, și eu așa încerc să o văd, orice dictatură este o calamitate adusă pe lume de anume persoane sau grupuri, care lovesc un întreg popor sau o mare parte a lui. Nu pot scuza persoanele sau grupurile pentru că s-ar fi lăsat manipulate din exterior: victimele ale lor au fost, nu ale forțelor din exterior. În al treilea rând, și prin aceasta sper să ies din orice speculație morală și să intru în istorie, ceea ce ne trebuie este o analiză comparată a dictaturilor.

Mă interesează, ca istoric, cum a fost dictatura regală în România prin raportare la alte dictaturi regale de pe atunci, în Iugoslavia, de exemplu. Sau cum îl pot raporta pe Gheorghiu-Dej la alți staliști de atunci sau pe Ceaușescu la alți dictatori contemporani ori la alți lideri comuniști din anii optzeci.

Boris al Bulgariei

Numai astfel am putea înțelege mai bine ce s-a întâmplat la noi, specific sau nu.

Încercând aici o analiză comparativă a dictaturilor numai în plan românesc, nu și pe plan european, aș dori să inserez doar câteva scurte referințe la zona balcanică și doar pentru perioada interbelică. Statul iugoslav este proclamat la Belgrad pe 1 decembrie 1918 – în aceeași zi deci cu marea reuniune a românilor ardeleni de la Blaj! – ca Regat al Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Arhitectul ei este Alexandru Karađorđević al Serbiei, căsătorit în 1922 cu Mignon, sora lui Carol II al României, mulți ani regent, apoi, din august 1921, rege al Iugoslaviei sub numele de Alexandru I „Unificatorul“ (asemenea porecle triumfaliste au primit și regii români).

Constituția democratică din 1921, altfel decât cea din România din 1923, nu a reușit să pacifice conflictele etnice din țară: fruntașul croat Ștefan Radici este asasinat în 1928, Iugoslavia este amenințată de scindare și, confruntat cu

Ferdinand și regele Alexandru al Iugoslaviei, la logodna principesei Marioara

Prințul Nicolae, George II al Greciei, Ion I.C. Brătianu

această criză, Alexandru instituie dictatura regală prin interzicerea partidelor politice, guvernare prin decrete, măsuri anticomuniste și antiteroriste etc. În 1931 se creează un partid țărănesc iugoslav inspirat de rege, dar croații radicali se apropie de fascism sub conducerea lui Ante Pavelici, resping orice soluție politică în afară de autonomie completă și, în 1934, Alexandru este asasinat la Marsilia. Rege devine fiul lui minor, Petre II, și Regența este condusă de prințul Paul, un văr al lui Alexandru. Paul acordă autonomie croaților în 1939 și aceștia se orientează rapid spre Hitler. Iugoslavia aderă la Pactul Tripartit în martie 1940; urmează o lovitură de stat militară antinazistă, dar Germania atacă Iugoslavia o lună mai târziu și o ocupă în numai 11 zile. Comparația cu România este interesantă: conflictele interetnice nu au atins aici niciodată asemenea violențe, dictatura regală a lui Alexandru (1928-1934) o precede cu zece ani pe cea a lui Carol, fiind determinată de o criză mult mai adâncă decât cea din România, ea se

desfășoară căm în același fel și este la fel de neputincioasă în a rezolva criza.

In Grecia situația era complicată de conflictul politic din timpul războiului dintre germanofili din jurul monarhiei (Constantin era cunoscutul lui Wilhelm II), inclusiv Metaxas, șeful statului major, absolvent al Academiei din Berlin, și politicienii pro-Antanta din jurul premierului Venizelos, comparabil cu Ionel Brătianu. Constantin este obligat în 1922, după înfrângerea trupelor grecești în Turcia, să abdice în favoarea fiului său Alexandru, care moare însă curând și este urmat de fratele său George II – soțul Elisabetei, sora lui Carol II, căsătoriti în 1921, în același an în care se căsătoreau și Carol cu Elena, sora lui George! –, dar inimizția „venizeliștilor” se transformă rapid în Republicanism și plebiscitul din 1924 duce la proclamarea Republicii și la guvernul liberal al lui Venizelos, între 1928 și 1933.

O lovitură de stat a generalului Plastiras determină un

nou plebiscit în 1935, prin care grecii, 11 ani după primul, votează pentru monarhie în proporție de 97% (!). Revenit în țară, regele George încredințează puterea generalului Metaxas pe 4 august 1936. Dictatura militară durează până în anul morții, 1941, prin suspendarea constituției, arestări, o vagă ideologie naționalistă, dar și sentimente antimussoliniene, grecii învingând trupele italiene la încercarea lor de invazie.

În 1941 devine premier un civil, Koryzis, care colaborează militar cu Londra: Germania cucerește însă Grecia în numai două săptămâni și aduce la putere un guvern aservit. Armata joacă deci un rol politic mai pronunțat în Grecia decât în România, dictatura lui Metaxas precedând-o cu patru ani pe cea a lui Antonescu și intervenind direct în opțiunile politice ale țării, nu în conducerea războiului. Este interesant și radicalismul unei părți a populației, care asociază opțiunea democratică și cea republicană, fapt inexistent în România.

Bulgaria alege după război partidul agrarian al lui Stamboliiski, care întărește mica proprietate rurală, dar este înlăturat și apoi ucis cu cruzime prin lovitură de stat a promussolinianului Tankov în 1923. Acesta păstrează o fațadă democratică prin acceptarea partidelor politice și a alegerilor, dar dezlănțuie teroarea mai ales contra comunistilor. Regele Boris rămâne la putere, este amenințat de o lovitură militară republicană în 1934, dar reia puterea și inițiază o dictatură regală până în 1940. În acest an, Boris aduce la

Mareșalul Pilsudski în mijlocul familiei regale române

putere guvernul unui istoric al artei, Bogdan Filov, progerman, care și aderă la Pactul Tripartit în 1941. O situație comparabilă deci cu cea din România – dictatură regală până în 1940, apoi colaborare militară cu Germania –, dar cu păstrarea regelui inițial.

În fine, Albania oferă exemplul insolit al unui om politic, Zogu, care ajunge la putere prin alegeri în 1921, este alungat în 1924 de către opoziție, dar revine șase luni mai târziu, cu sprijin militar străin și devine președinte al țării în 1925, pentru a se înscăuna ca rege, Zogu I, în 1928, până la invadarea țării sale de către Italia, în 1939, când fuge la Londra. Rezistența antifascistă va avea loc în Albania, ca și în Iugoslavia, mai mult datorită comuniștilor.

Mi se pare clar că dictaturile regale și militare se instalează în țările balcanice înaintea celor din România – în Iugoslavia între 1928-1934, în Grecia între 1936-1941, în Bulgaria între 1934-1940 – România fiind în 1937 singura țară din Europa de Est, alături de Cehoslovacia, care păstra

încă un regim parlamentar. Ungaria și Polonia au cunoscut și ele, prin Horthy și Pilsudski, regimuri militare autoritare, dacă nu chiar dictatoriale, înainte de România.

Pe de altă parte, Carol II, primul dictator român, nu ajunge la putere în 1930 și nici nu-și asumă puterea absolută în 1938, în urma unei crize politice reale, imposibil de rezolvat prin alte mijloace, precum „colegii” săi balcanici, confrunțați cu dezintegrarea statului. Mai curând Carol este cel care, așa

cum vom vedea, cauzează o criză politică în țară. Antonescu, dimpotrivă, moștenește de la Carol o țară în pragul prăbușirii, participă la al doilea război mondial, și încearcă să facă față unei crize reale prin dictatură militară. În fine, nerefuzând, în extremis, colaborarea cu Germania, atât Carol cât și Antonescu reușesc să evite ocuparea României de către trupele germane, precum fuseseră ocupate țările balcanice de cele germane și italiene.

Conflictele ideologice și interetnice sunt evident mai slabe în România decât în Balcani și nu au caracterul sângeros al acestora. România pare a nu fi cunoscut dictatura ca o absolută necesitate, precum țările din Balcani, ci mai curând ca o opțiune politică de întărire a autorității. Să fie comportamentul României atunci mai aproape de cel al Poloniei și Ungariei? Nu am putut face această comparație, dar s-ar putea ca ea să fie adecvată. Mai mult, am putea spune că în Europa dictaturi de tip totalitar, care au vrut să schimbe societatea

Paul al Iugoslaviei la București

fundamental, conform unei utopii a omului nou, de stânga sau de dreapta, au fost puține: Germania, Uniunea Sovietică și, oarecum, Italia și Turcia.

Mult mai numeroase au fost dictaturile de tip autoritar, care au dorit numai să guverneze state ce altfel se dovedeau neguvernabile. Aici am putea numi, pe lângă țările est-europene, inclusiv România, și Spania sau Portugalia. În toate aceste țări partidele democratice aflate inițial la putere nu reușesc să conducă efectiv statele respective. Tineretea democrației și a independenței lor le conferă o anume precaritate, instabilitate, cădere frecventă în teroare și haos. Curios este că aceiași factori par să fi condus și în Germania și Italia, state unificate totuși în al treilea pătrar al secolului XIX, la constituirea dictaturilor de dreapta ori în Rusia la cele de stânga, în timp ce Anglia, Franța, statele scandinave și altele, unificate mai de mult și cu o mai lungă tradiție democratică, rezistă tentației dictaturale.

Dictatura se arată astfel a fi o alternativă la democrație exact în țările în care democrația este mai puțin experimentată în gestionarea crizelor politice cu mijloace pașnice. Democrația generează contrariul ei pentru că ea, la prima vedere, pare slabă. Dictatorii se oferă de aceea a-și „salva” țara, dar abia după ce eșecul lor devine evident, jocul politic și mentalitatea oamenilor se schimbă și amândouă înțeleg că tot democrația este un mai bun gestionar, chiar dacă gestiunea respectivă cere mai mult timp.

Desigur, nu am ambiția în acest eseu să demonstrez aceste aserțiuni pe plan european. Aș dori acum să fac doar un început în studiul dictaturii, comparând între ele cele patru dictaturi din România pentru a găsi eventuale elemente comune. M-ar interesa astfel să văd *ce* și *cum* a transformat un lider, inițial legitim, în dictator, dat fiind caracteristica lor comună că nici unul din „cei patru” nu a venit la putere ca dictator, ci fiecare dintre ei a devenit dictator pe parcurs.

Aș începe cu câteva precizări.

Consider dictatură orice abrogare a sistemului politic reprezentativ, a separației celor trei puteri în stat, a drepturilor omului și/sau a proprietății particulare și consider democrație numai respectarea acestor patru condiții simultan, complet și real, fără simulacre, deci. Abrogând unul sau mai multe din criteriile de mai sus dictatorii capătă putere absolută în sensul că ea nu mai poate fi controlată de către societate. Trebuie, de asemenea, precizat că deși cei patru dictatori au fost sprijiniți de diverse instituții și categorii sociale, ei au realizat, toți patru, regimuri de dictatură *personală*, acumulând adică putere absolută și asupra instituțiilor sau grupurilor care îi sprijineau. Diferențele dintre cele patru regimuri provin din gradul diferit în care și-au impus puterea personală, identificabil, mai întâi, prin numărul de parametri ai democrației, numiți mai sus, pe care i-au încălcat.

La Gheorghiu-Dej și Ceaușescu exista, teoretic, o limită a puterii în instituțiile prevăzute de constituția comunistă: partidul comunist, parlamentul, guvernul; toate erau însă, în realitate, simulacre de putere reprezentativă. La Regele Carol II și la mareșalul Antonescu constituția democratică a fost suspendată, în favoarea tot a unui simulacru (Carol), sau fără nici un alt act normativ în loc (Antonescu). Carol n-a abrogat propriu-zis drepturile omului, nici proprietatea, dar a desființat sistemul reprezentativ și separația puterilor. Antonescu a abrogat trei din cei patru parametri, inclusiv drepturile omului, mai ales la evrei, dar a respectat proprietatea. Gheorghiu-Dej și Ceaușescu le-au abrogat pe toate patru. Se poate spune de aceea despre primii doi că au fost dictatori de tip autoritar, în sensul că au folosit puterea absolută numai contra unei părți din populație, pe când Dej și Ceaușescu au fost dictatori de tip totalitar, în sensul că au folosit puterea absolută contra întregii populații.

In continuare compar dictatorii conform modului în care au traversat cele trei perioade, venirea la putere, performanța din timpul puterii și căderea de la putere, perioade pentru care voi ține seama de forțele care i-au sprijinit, adversarii lor, metodele de exercițiu al puterii și câteva criterii „personale”: familia, integritatea morală (din punctul lor de vedere) și sănătatea fizică și mentală. ■

(Va urma)

Prezentă la a zecea ediție a Simpozionului de la Sighet, din luna iulie a anului acesta, doamna Tatiana A. Pokivailova, de la Institutul de Slavistică din Moscova, ne-a oferit un nou studiu în exclusivitate, bazat pe inepuizabilele surse de documentare reprezentate de arhivele ex-sovietice.

Aceeași autoare a prezentat misiunea de la Madrid a colonelului Ion Popescu, din Serviciul Special de Informații, trimis în capitala spaniolă la insistențele părții americane (Magazin istoric, nr. 10/2001). În ciuda solicitării formulate de ambasadorul

american ca autoritățile de la București să se decidă înainte ca trupele sovietice să se apropie prea mult de granița României, făcută la jumătatea lunii noiembrie 1943, Ion Antonescu a refuzat să acționeze.

Demersurile românești de la Lisabona, cât și faptul că britanicii și sovieticii se consultau în privința lor sunt deja cunoscute. Iată acum telegramele schimbate între Moscova și Londra, așa cum s-au păstrat în arhivele sovietice.

Ion Pangal (stânga) și Victor Cădere, cei doi emisari români în capitala lusoitană (în imagine Primăria orașului), care îl puneau în dificultate pe ambasadorul britanic

Septembrie-decembrie 1943. CONTACTE ROMÂNNO-BRITANICE PE MASA LUI STALIN

TATIANA A. POKIVAILOVA (Moscova)

Încă din 1942-1943, un loc preferat al discuțiilor secrete privind maniera desprinderii României de Germania a fost Lisabona. Atât Ion Pangal, cât și Victor Cădere i-au contactat pe diplomații britanici din capitala lusoitană, care, în mod firesc, transmiteau totul acasă, la Londra, cerând instrucțiuni.

Antonescu a refuzat constant să creadă că alianța americano-sovieto-britanică funcționa într-adevăr, considerând că declarațiile lui Winston Churchill privind refuzul de a trata separat cu aliații lui Hitler erau doar propagandă.

Ambasadorul britanic în capitala sovietică, sir Archibald Clark Kerr, îi relata însă cu lux de amănunte comisarului poporului pentru Afaceri Externe, V.M. Molotov, la 15 septembrie 1943, toate discuțiile purtate cu emisarii români. Scrisoarea purta sigla „Strict secret de importanță deosebită“.

„Guvernul român – scria diplomatul britanic – a mai făcut un demers, pe care am fost însărcinat să-l aduc la cunoștința guvernului sovietic. Un personaj important – ați remarcat, desigur, din apelurile anterioare – este un anume domn Pangal, ministrul român la Lisabona [de fapt, Pangal nu mai îndeplinea această funcție din anul 1940; într-o telegramă ulterioară, se făcea și această corecție]. În dimineața de 12 septembrie acest domn Pangal l-a vizitat din proprie inițiativă pe ambasadorul Majestății Sale la Lisabona. El a declarat că dl. Dumitru Borș, un jurist român, a sosit pentru câteva zile la Lisabona, cu misiunea de a face un sondaj neoficial privind posibilitatea ieșirii României din război. El i-a comunicat d-lui Pangal că guvernul român este sigur acum că țările Axei au pierdut războiul și că este gata să cadă de acord asupra capitulării necondiționate, dar nu știe care anume sunt pașii practici pe care trebuie să-i întreprindă pentru a realiza acest lucru. Dl. Borș a subliniat că trupele sovietice se găsesc încă la 500 km de frontiera românească, iar cele anglo-americane se află și ele la o distanță apreciabilă.”

Molotov afla, citind traducerea semnată de Valentin Berejkov, că „guvernul român are două posibilități: fie să capituleze imediat și necondiționat, ceea ce ar atrage după sine ocuparea integrală a țării de către trupele germane, până când forțele aliate vor sosi în acest sector, fie, a doua posibilitate (de fapt, o variantă a celei dintâi), regele și unii membri ai guvernului să părăsească țara pe calea aerului și să se pună la dispoziția

Aliaților, putându-se manifesta împotriva nemților și crea un guvern român liber. Mareșalul Antonescu ar rămâne în acea vreme în România, pentru a menține ordinea, până la venirea armatei aliate de ocupație”.

Din cele declarate de domnul Pangal – scria în continuare trimisul Majestății Sale – reiese că dl. Borș părăsise țara cu acordul lui Mihai Antonescu, care, împreună cu regina-mamă Elena, dorea să-l însoțească pe rege. „Ca loc potrivit pentru organizarea guvernului român se are în vedere Egiptul, deși s-ar putea ca pe drum să fie nevoie să se oprească în Turcia. În acest caz, guvernul se va putea crea pe teritoriul iugoslav, imediat ce acesta va fi din nou ocupat de trupele aliate. Dl. Borș a vrut să afle dacă regele și membrii guvernului vor fi acceptați de către Aliați, în cazul în care vor părăsi țara, și dacă regelui îi va fi asigurată securitatea personală. Trimisul Majestății Sale i-a spus d-lui Pangal că el nu are mandat să discute probleme de acest gen și că opiniile lui vor fi comunicate de îndată la Londra.”

Cu acordul lui Mihai Antonescu

Trimisul britanic insistase că era nevoie ca românii să-și dovedească dorința de a părăsi tabăra germană prin gesturi concrete, inclusiv prin acte de sabotaj împotriva Wehrmachtului. Kerr se grăbea să-l asigure pe Molotov că „analizând ambele posibilități propuse de români, guvernul meu consideră că *capitularea necondiționată a României ar*

oferi mai multe avantaje, chiar dacă această acțiune ar atrage după sine ocuparea imediată a țării de către Germania [subliniere cu creionul în textul rusec – T.A.P.]. Pe de altă parte, el nu vede nici un avantaj în propunerea ca regele și unii membri ai guvernului său să părăsească țara pentru a forma un guvern român liber în afara granițelor”.

Domnul Borș nu rămânea la Lisabona decât până pe 16 septembrie, așa că el avea să părăsească Portugalia fără un răspuns pentru București. „Guvernul meu – îi scria Kerr comisarului poporului pentru Afaceri Externe – consideră că un posibil răspuns la orice demers pe această linie trebuie să includă afirmația că guvernul Majestății Sale nu poate analiza nici un apel al guvernului român până când acest apel nu va fi trimis guvernului sovietic, care trebuie să aibă forma unei propuneri formulate în mod corespunzător de către un emisar împuternicit cu semnarea capitulării necondiționate în fața celor trei aliați principali și că nici un alt mod de acțiune nu prezintă interes pentru guvernul Majestății Sale.”

Archibald Clark Kerr aștepta punctul de vedere al guvernului sovietic privitor la demersul românesc pentru a-l comunica la Londra.

La 8 octombrie, deci după trei săptămâni, ambasadorul englez afla, dintr-un mesaj-replică al comisarului poporului că „împărtășind opinia guvernului Marii Britanii despre avantajele capitulării necondiționate a României, chiar dacă acest lucru ar atrage după sine ocuparea sa ime-

diată, guvernul sovietic consideră că ar fi corect ca demersurile guvernului român, prin care își exprimă acceptarea condițiilor capitulării necondiționate, să se întreprindă de către un emisar împuternicit, față de cei trei aliați principali, adică față de guvernele Marii Britanii, Uniunii Sovietice și Statelor Unite ale Americii.

Totodată, guvernul sovietic consideră necesar să se sublinieze că condițiile capitulării necondiționate ce urmează a fi prezentate României și modul de îndeplinire a lor impun o elaborare amănunțită, folosind și experiența dobândită în capitularea necondiționată a Italiei unde, după cum se observă acum, au existat unele omisiuni.

Între aceste omisiuni s-ar putea include neadoptarea măsurilor necesare care să fi prevenit evadarea lui Mussolini și a altor criminali de război importanți, de exemplu, care le-au scăpat din mâini Aliaților și acum creează nu puține dificultăți în lichidarea rezistenței hitleriste în Italia.

Mussolini - asimilat

Când amintea cazul Italiei, Molotov se referea, desigur, la armistițiul ei cu Puterile aliate, la arestarea lui Mussolini, dar mai ales la operația lui Otto Skorzeny, care printr-o acțiune plină de cutezanță îl eliberase în 12 septembrie pe dictator, iar peste trei zile acesta se întâlnea cu Hitler, la al cărui ordin se crease Republica Socialistă Italia, cu reședință în orașul Salo, în imediata apropiere a Reichului.

Dar să revenim la răspunsul lui Molotov. El preciza în

Ion Antonescu, regele Mihai și regina-mamă Elena, o înaltă oficialitate militară germană și Mihai Antonescu

finalul scrisorii că „în ceea ce privește propunerea lui Pangalca, în caz de capitulare a României, regele și membrii guvernului român să părăsească țara și să constituie pe teritoriul Aliaților un guvern român liber, guvernul sovietic, la fel ca și guvernul Marii Britanii, nu o consideră utilă”.

O săptămână mai târziu, la 14 octombrie 1943, trimisul britanic revenea, aducând la cunoștința comisarului poporului pentru Afaceri Externe alte informații despre demersurile românești de pace, de data aceasta „prin Ambasada Majestății Sale de la Ankara”.

„La 30 septembrie atașatul militar britanic l-a primit pe atașatul militar român, la cererea acestuia din urmă. Românul i-a spus că un coleg al lui, neamț, i-a comunicat cu două zile în urmă că nemții speră că vor putea să mențină linia de la Riga la Nipru în sezonul de ploie. Această linie mai scurtă ar face disponibile 60 de divizii care ar fi folosite pentru contraofensiva din Italia, perioadă în care nemții speră într-o supremație aeriană temporară. Atașatul militar german și-a exprimat speranța

că dacă nemții vor menține linia Riga-Nipru, atunci armatele germane se vor retrage pe granița sovieto-polonă de dinainte de război. În spatele acestei granițe se află a doua linie a apărării germane, care mergea în lungul graniței sovieto-germane din 1939. Aceste linii sunt suficient de puternice, încât să respingă atacurile frontale sovietice și foarte probabil că trupele sovietice își vor concentra toate eforturile în direcția ofensivei asupra României. Germania s-ar putea folosi de această situație, încheind o pace separată cu Uniunea Sovietică.

Atașatul militar român a spus mai departe că guvernul german presupune că între guvernele Regatului Unit, Uniunii Sovietice și Statelor Unite există un acord prin care trupele britanice și americane nu trebuie să intre în Balcani. Statul Major General român nu știe dacă există sau nu un asemenea acord, dar el [atașatul militar român] a fost însărcinat de mareșalul Antonescu să transmită atașatului militar britanic un mesaj cu următorul conținut:

Mussolini, în septembrie 1943, când a dat bătăi de cap Aliatilor

Românii sunt gata să colaboreze cu forțele armate anglo-americane care vor pătrunde în Balcani și pot pune la dispoziția acestor forțe următoarele resurse:

42 vagoane de aur (sic!)

20 vagoane bancnote

câteva vagoane de grâu

300 vagoane porumb

22 de divizii complet înzestrate, dar fără artilerie antitanc grea și tancuri

un mare număr de piloți instruiți și specialiști în aviație rezerve substanțiale de benzină cu cifra octanică 80-90, ca și echipamente aflate în arsenal, pentru mai bine de un milion de oameni.

România nu este o țară ocupată și toate aceste resurse se află sub un total control al României. România mai are și un milion de oameni pe frontul din Crimeea și aceste trupe nu pot fi retrase de acolo, pentru a nu trezi bănuielele nemților și pentru ca Germania să nu ocupe România. Statul Major General român consideră că Bulgaria va colabora cu orice trupe anglo-americane și cu cât mai repede vor pătrunde Aliatii în Balcani, cu atât va fi mai bine.

În sfârșit, atașatul militar român a subliniat caracterul extrem de secret al acestei propuneri, care – a precizat el – provine oficial de la Statul Major General român. Dacă ea va fi cunoscută de nemți, ei probabil vor ocupa țara.

Informându-mă despre

această discuție, dl. Eden mi-a comunicat că speră să dezbată această problemă la iminenta conferință. Opiniile guvernului Majestății Sale referitoare la partea politică a acestei propuneri rămân aceleași cu cele expuse în ultimele parafraze ale scrisorii mele din 15 septembrie.

Cu împuternicire și fără

Demersurile românești pe lângă diplomații englezi de la Lisabona revin în cabinetele de la Kremlin la începutul lunii decembrie, când, pe data de 3, V.G. Dekanozov, locțiitorul lui Molotov, primea o scrisoare de la J. Balfour, însărcinată cu afaceri al Marii Britanii la Moscova.

Acesta relatează despre vizita la Lisabona a doi emisari ai lui Antonescu, locotenent-colonelul Ion Popescu, reprezentantul Statului Major General român, și Mihai Mărculescu, secretar al Misiunii române în capitala Portugaliei.

De fapt, pentru locotenent-colonelul Ion Popescu (aflăm din scrisoare că I. Pangal îl

considera adjunctul șefului Biroului II), misiunea la Lisabona reprezenta o acoperire pentru cea adevărată, la Madrid. Despre aceasta documentele britanice nu suflă o vorbă.

Între Pangal și V. Cădere „există o invidie puternică – scrie Balfour lui Dekanozov – și guvernul meu încearcă să stabilească care dintre ei ar putea fi considerat că exprimă părerile sincere ale guvernului român [subliniat cu creionul albastru – T.A.P.]”.

Exact după zece zile, același Balfour îl înștiința pe Dekanozov că verificările lor, promise, au arătat că „adevăratul canal prin care sunt exprimate părerile guvernului român trebuie considerat dl. V. Cădere. Dl. Pangal acționează fără împuternicirea guvernului român”.

Sub aceeași siglă „Secret de importanță deosebită”, Dekanozov era informat cu o zi înaintea sfârșitului anului 1943 de către Balfour că reprezentantul Majestății Sale la Lisabona, Hopkinson, avusese o nouă întrevedere cu un român, tot în problema sondajelor de pace. Era vorba despre Camil Demetrescu, secretarul Legației, atașat pe lângă cabinetul domnului Mihai Antonescu, care călătorea în calitate de curier oficial. El „avea ordin de la Mihai Antonescu să transmită următoarele:

a) Ministrul român al Afacerilor Externe a acceptat în principiu capitularea necondiționată și propunerea d-lui Pangal ca România să trimită un reprezentant de încredere care să semneze documentul.

b) În cazul în care trupele Aliatilor ar pătrunde în Balcani, trupele române nu ar opune rezistență.

c) Ministrul român al Afacerilor Externe este neliniștit, înainte de toate, să nu transpire vreo informație privind capitularea necondiționată, înainte ca trupele aliate să nu se afle la distanță de atac de granița românească. El a întrebat ce garanții pot fi date că asemenea informații nu vor apărea.

d) El a întrebat care vor fi granițele românești și dacă se va discuta această problemă la Conferința de la Teheran.

Dl. Pangal a declarat dl. Demetrescu că este clar că ministrul român al Afacerilor Externe, chiar dacă în principiu acceptă capitularea necondiționată, dovedește, punând asemenea întrebări, că nu-și dă seama cum stau în mod real lucrurile. Dl. Cădere a fost de acord cu acest sfat.

Apoi dl. Pangal i-a comunicat dl. Hopkinson că dl. Demetrescu părăsește din nou Lisabona în dimineața de 18 decembrie și l-a întrebat dacă Ambasada britanică nu dorește să transmită vreo înștiințare.

Dl. Hopkinson a răspuns că dl. Pangal a avut întru totul dreptate să insiste în discuția sa cu dl. Demetrescu pe faptul că încercând să discute despre condiții, românii nu își imaginează situația reală a lucrurilor. Este necesar să sosească un reprezentant de încredere, împuternicit să semneze documentul capitulării necondiționate în fața celor trei state aliate principale. Orice nouă amânare face situația României cu atât mai puțin de învidiat.

Dl. Pangal a afirmat mai departe că comandantul flotei

maritime militare, pe numele său Călin Botez, care este nominal viceconsul la Lisabona, i-a arătat o scrisoare de la colonelul Ion Popescu (care, după cum vă amintiți, este pomenit în scrisoarea mea adresată dv. la 3 decembrie), în care se spunea că toate informațiile oferite lui în timpul vizitării Lisabonei sunt transmise autorităților corespunzătoare de la București, unde ele au trezit un mare interes și au fost supuse unui studiu amănunțit și că el (Popescu) așteaptă reîntoarcerea sa grăbnică la Lisabona.

În sfârșit, dl. Pangal l-a înștiințat pe dl. Hopkinson că dl. Pamfil Șeicaru, editorul ziarului Curentul, trebuie să sosească la Lisabona pe 23 decembrie, sub pretextul că face o vizită de Crăciun fiicei și ginerelui lui la misiunea română. Vizita a fost comunicată la telefon cu câteva zile în urmă și dl. Pangal crede că domnul Șeicaru, care păstrează un contact strâns cu cercul din jurul regelui Mihai, va avea unele înștiințări importante.

După cum am anunțat prin scrisoarea din 13 decembrie,

guvernul meu a stabilit că dl. Pangal acționează fără împuterniciri din partea guvernului român și el consideră că informația pe care i-a dat-o dl. Hopkinson trebuie luată cu mare rezervă.

Într-adevăr, pare posibil a fi pur și simplu intriga unei mici clici iresponsabile. Dl. Călin Botez și colonelul Ion Popescu – trebuie presupus – sunt membri ai serviciilor secrete române, iar Pamfil Șeicaru are reputația unui ziarist cum-părabil și actualmente el duce o campanie vizibil pro-germană în ziarul său.

Mai mult [...], la Lisabona, dl. Demetrescu înainte de a intra în contact cu dl. Pangal, l-a vizitat pe dl. Cădere, trimisul român. Din cele declarate de dl. Cădere, dl. Demetrescu i-a comunicat că misiunea sa este de a analiza poziția reală a Aliatilor și de a stabili dacă există o atitudine favorabilă României, lucru de care sunt convinse anumite cercuri românești.

(Continuare în p. 48)

Fotografie făcută de regele Mihai în ianuarie 1946, în holul Castelului Fălorș; în dreapta: Archibald Clark Kerr din profil, jos pe covor, Vișinski în genunchi și Averell Harriman aplecat

Memorii de război

Generalul Titus Gârbea ne-a relatat debutul misiunii sale pe lângă Înaltul comandament german și participarea la Lagebesprechung-ul (ședința de analiză a situației frontului) din ziua de 27 martie 1944 (Magazin istoric, nr. 6/2002). Principalul său obiectiv era să determine căpeteniile militare germane, în primul rând pe Hitler, să acorde grabnic sprijinul material necesar armatei române, în vederea campaniei de primăvară-vară, pentru a putea menține linia frontului din Moldova. Eforturile focalizate în această direcție au primit din partea germană indicativul „Olivenbaum“ (Măslinul).

Lucrurile au evoluat destul de lent, în ciuda insistențelor emisarului român, care încă din primul moment a abordat toate organisme militare și pe comandanții acestora, încercând să obțină

maximum de profit din relațiile personale cu mulți dintre cei pe care i-a întâlnit.

În perioada 28-29 martie, a continuat prezentarea la principalii șefi militari germani, în special la cei în măsură să decidă în privința ajutorului solicitat de partea română. Aceste vizite au fost interesante și prin evidențierea stării de spirit ce domnea în rândurile vârfurilor armatei germane. Multe din persoanele contactate în acele zile aveau să dispară de pe scenă în urma atentatului de la 20 iulie, fie ca participanți, fie numai bănuți de infidelitate față de regimul nazist.

Să urmărim în continuare relatarea generalului Gârbea, cu precizarea că am marcat prin paranteze drepte cuvintele introduse de noi în text. Nouă ne aparține și titlul acestui episod.

Dan GÂRBEA

SEMNE RELE SUB MĂSLIN

TITUS GÂRBEA

• „Taurul pompier“ în misiune • Pesimismul generalilor germani • Un avertisment: ocuparea Ungariei • Antonescu se resemnează: acum nu este momentul pentru reîntregire • Dacă germanii nu vor da ceea ce le cer românii, ori nu mai au încredere în ei, ori nu mai au resurse • Primire la generalul Sănătescu

Dimineța devreme m-am revăzut cu maiorul german von Hinckelday, care îmi fusese detașat ca adjutant și cu care am întocmit programul zilei: prezentare și vizite la Direcția organizării, Direcția spatelui, Transmisiuni, Direcția operațiilor, convorbire (telefonică) la București, participare la Lagebesprechung.

Despre Schörner, maiorul Hinckelday mi-a confirmat ceea ce știam, completând că este un „cazarmagiu“ cu mână de fier, poreclit „der Bulle“ (taurul), având faima că pune ordine în marile unități sau în sectoarele încercate, ceea ce i-a completat porecla sub forma „Taurul-pompier“. Tot el mi-a dat informații despre generalul von Greiffenberg, care era în Ungaria, despre generalul Lindemann, care era adjunctul lui Zeitzler, și despre alții, completând astfel cunoștințele pe care deja le aveam.

I-am spus că pentru noi ajutorul promis era foarte important și doream să asigur obținerea lui prin organizarea unei vizite la București a unei delegații de generali germani cu funcții de răspundere, la care să mă prezint în prealabil. Prin aceasta, urmăream ca livrările să se facă pe baza unui program ferm, urmărit cu tenacitate.

La Direcția organizării m-am prezentat la generalul Helmuth Stieff, ofițer provenit din artilerie. Era peste măsură de aglomerat pentru a reorganiza, a reface și a pune pe picior de luptă noi mari unități, care i se cereau după înfrângerile grele suferite pe frontul de Est. Efectivele îi făceau cea mai mare grijă în perioada aceea. Era vizibil surmenat și, ca și generalii Warlimont, Heusinger și marea

majoritate a șefilor, exprima, fără vorbe sau gesturi, un pesimism accentuat după aproape cinci ani de război, fără a vedea o încheiere favorabilă. Toți făcuseră primul război mondial și toți păreau copleșiți de înfrângerile pe care le trăiseră.

Generalul Constantin Sănătescu primește noi informații utile opoziției din România

I-am expus dorința Marelui Stat Major român privind efectuarea unei vizite a unei delegații germane în România, i-am relatat despre încuviințarea generalului Zeitzler pentru vizită și i-am făcut o invitație formală ca să zboare pentru cinci-șase zile la București și pe front, desprinzându-se, astfel, de atmosfera și munca ce îl epuizaseră. Era un as în materie, avea întotdeauna soluții pentru dotarea marilor unități, avea priză și autoritate. Putea deci să mă lămurească asupra potențialului german. A primit bucuros și seara, la hotel, după o zi grea de muncă, am discutat

tot mai deschis problemele care mă interesau. Am revenit, prezentându-i o schemă a necesarului, astfel că, ajungând la București, să fie bine documentat cu nevoile noastre urgente.

La Transmisiuni am văzut pe generalul Erich Fellgiebel. O înfățișare închisă. Ascundea de asemenea o mare suprasolicitare, dar a devenit curând mai locvace. I-am prezentat situația transmisiunilor din armata noastră, subliniind nevoile de aparatură și materiale.

El s-a avântat într-o critică vie a faimosului spirit de organizare german, care s-a dovedit defectuos în timpul războiului, deplângând faptul că fiecare armă și fiecare

Forțele germane prezente la acea dată pe frontul din Moldova (în imagine) nu puteau fi o garanție pentru stăvilirea înaintării sovieticilor

organizație dorea să aibă rețeaua sa proprie de transmisiuni: aviația, marina, organizația Todt, securitatea, trupele SS etc. Și aceasta în condițiile în care pierderile de materiale suferite pe front erau imense. I-am făcut propunerea unei călătorii în România, pe care a acceptat-o bucuros, dar se temea că nu se va putea desprinde. L-am revăzut deseori și mi-a făcut cele mai deschise și mai periculoase aluzii critice.

La Direcția aprovizionării și administrației armatei. Acest foarte complex și greu serviciu era condus, cu titlul de General-quartiermeister, de către general-colonel Eduard Wagner. Era cunoscut în toată armata germană. Îl cunoșteam din 1938, de la Berlin, și l-am revăzut în 1940, în Norvegia, în 1942, la Stalino, în 1943, în Caucaz. Era bavarez, provenea din artilerie și făcuse primul război mondial. Era apreciat în armată deoarece serviciul pe care îl conducea funcționase fără defecțiuni pe toată durata războiului. Înalt, bine legat, voce clară, privirea așezată, dar mai ales discernământul ascuțit marcau o personalitate puternică. Nu era membru al partidului nazist și aceasta era considerat de către conducerea politică germană ca singurul lui cusur. Figura lui impasibilă, uneori imobilă, aplombul său nu au trădat niciodată rezistența contra lui Hitler. M-a invitat la locuința lui de lângă München, unde i-am cunoscut familia... Generalul Wagner a fost printre șefii conjurați și, după

eșuarea atentatului împotriva lui Hitler, s-a sinucis.

Deocamdată, el a acceptat să vină în România și a fost șeful delegației germane, grăbind încheierea unui acord general care a primit indicativul de Plan „Olivenbaum”.

Ocuparea Ungariei. În timpul convorbirii cu Marele Stat Major român (Operații) mi s-a dat vestea bună că frontul, oprit pe Nistru (nord Chișinău – nord Iași – nord Târgu Frumos), este în curs de consolidare. Acest fapt mi s-a confirmat și în timpul Lagebesprechung-ului din seara zilei.

Seara târziu, la hotel, în holuri și în sala mare, am revăzut pe acești șefi militari. Am fost primit cu interes în cerul lor, care, după orele de serviciu, a fost cea mai utilă sursă de informații, deși știam că acolo foiau mulți agenți SS printre personalul de serviciu și printre oaspeți.

Am reîntâlnit în acea seară pe generalul Lindemann, cu care m-am retras într-un salonaș mai discret. M-a întrebat ce mai făcusem între timp, de când nu ne mai văzusem, și mi-a povestit că el fusese în Polonia, în Ungaria, la comandamente, pentru orientarea lor în numele OKH. L-am întrebat dacă îl văzuse pe generalul Greiffenberg care îmi fusese șef, iar el mi-a relatat că acesta era „împuternicit cu comanda în toată Ungaria”, direct sub comanda lui Hitler. În continuare, mi-a descris cum a fost ocupată Ungaria, după planul pregătit de OKW, pentru că ungurii nu mai erau de încredere. Mi-a mai spus că dacă situația de pe frontul nostru nu ar fi fost atât de grea, prin planul de ocupare a Ungariei, inițial, era prevăzut și concursul unor mari unități române. Antonescu a revendicat Transilvania, dar Hitler a răspuns că nu era oportun să slăbească Ungaria, ci s-o întărească pentru a lupta pe front. Ulterior, Antonescu mi-a confirmat acest fapt, la 22 mai la București, când a recunoscut că nu era oportun să facă reîntregirea României în martie 1944. Hitler era convins că împreună cu fasciștii maghiari va redresa Ungaria, pentru a întări frontul din Galiția.

Așadar, generalul Lindemann m-a lămurit în ce privește ocuparea Ungariei și, la temerea mea, exprimată voalat, că și România ar putea avea aceeași soartă, mi-a spus: „În cazul unei cât de mici îndoieli privind loialitatea României, dumneata nu ai mai fi fost printre noi, prin birourile noastre și la ședințele cu Hitler... Mareșalul Antonescu se bucură de mare încredere”.

29 martie. Prima întoarcere la București. Mă pregătisem să vin împreună cu generalul Schörner, pe care urma să-l conduc și să-l prezint la mareșalul Antonescu și la Marele Stat Major, apoi în Moldova, unde trebuia să preia comanda. El îmi ceruse să-l prezint și regelui.

După ce am lucrat cu generalul Heusinger la OKH, acesta confirmându-mi consolidarea apărării în Moldova și concentrarea efortului rusesc la Tarnopol, m-am prezentat la generalul Zeitzler, căruia i-am spus că plec la București pentru a raporta și a-l conduce pe generalul Schörner. I-am zis că voiam să pregătesc cât mai bine sosirea delegației germane la București. L-am rugat să-mi dea un răspuns clar cu ce forțe blindate va întări frontul nostru și când va retrage forțele române din Crimeea. Nu mi-a promis nimic clar și pozitiv, decât în ce privește delegația germană, apoi a adăugat că Schörner va sosi la București peste 24 de ore, vineri 31 martie. Ca urmare, am plecat singur, cu un avion bimotor Heinkel ce mi-a fost pus la dispoziție. Datorită vremii rele și aștep-

Un eveniment îngrijorător: ocuparea Ungariei de către armata germană

tărilor lungi la Salzburg și mai ales la Viena, am sosit seara târziu, pe întuneric, la București și am avut doar o întrevedere scurtă cu generalul Sănătescu.

30 martie - 3 aprilie, la București. Raportul ce am făcut generalului Șteflea, șeful M. St. M., a fost dezamăgitor. Iritat și aprins la față, mi-a spus: „Du-te la mareșal!”.

Acestuia i-am prezentat o notă scrisă cu rezultatele după primele contacte. Am arătat că, după cum am fost primit, plimbat prin birouri, invitat să particip la ședințe cu Hitler, nu cred că este o lipsă de încredere, dar am subliniat că un plan de ocupare militară și de represalii este posibil să existe, cum a fost pregătit și executat în Ungaria, la care era prevăzută și participarea unor mari unități române. Planul contra noastră putea fi executat cu mari unități ungare. [Despre proiectele comandamentului german în această privință, vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1969.] Am încheiat arătând că generalul Schörner era trimis ca omul cu mână de fier, pentru a pune ordine pe frontul nostru. Urma să-l însoțesc, dar mai întârzia 24 de ore pentru a primi instrucțiuni, de al căror conținut nu aveam cunoștință. Am adăugat o prezentare scrisă a acestui comandant, pe care îl cunoșteam din 1938. Privitor la armament (artilerie antitanc și antiaeriană), muniții, materiale etc., am scris că obținusem aprobarea ca o delegație germană să vină la M.St.M. pentru a stabili un acord și un plan de urgențe în livrări. Delegația, sub conducerea generalului Wagner, va veni săptămâna viitoare.

În drum spre Germania, Titus Gârbea primește informații despre masivele bombardamente efectuate de aviația americană la 4 aprilie asupra României

Antonescu era încruntat. După ce s-a mai liniștit, mi-a spus că va telegrafia lui Hitler și mi-a cerut să văd textul telegramei. Mi-a spus, apoi: „Dar trebuie să stăruiești, când te întorci, că fără sprijinul lor în mari unități de blindate și întărirea apărării A.A., nu vom putea ține frontul“. Încheie cerându-mi să dau toate datele la M.St.M., care să pregătească lucrările cu delegația germană. Mă întreabă când plec și îi răspund că îndată ce lucrările acestea se inițiază, astfel ca joia următoare să pot reveni cu delegația germană la București.

La generalul Sănătescu. Seara, pe 31 martie, am avut o întrevedere cu generalul Sănătescu, informându-l asupra celor trăite timp de patru zile în Germania. Am insistat asupra ocupării Ungariei. I-am vorbit despre generalii Greiffenberg și Schörner. I-am vorbit detaliat despre cel din urmă, care va veni a doua zi la București, exprimându-și dorința de a fi prezentat regelui. Am fost de părere să-l primească la Palat cu tot ceremonialul, fiind sensibil la așa ceva, dar am socotit că era bine ca prezentarea la rege să fie amânată. Sănătescu s-a interesat de delegația germană. I-am spus că dacă îi aduc pe aceștia, va fi o mare reușită, toți au funcții și vor trebui să răspundă la cererile noastre. Dacă nu vor răspunde cererilor noastre, înseamnă că ori nu mai au încredere în noi, ori nu mai au de unde da, adică potențialul de război este scăzut. În eventualitatea că cererile

noastre vor fi acceptate, înseamnă că nu se poate sconta pe o prăbușire imediată. În ambele cazuri, trebuie multă atenție, să nu ne grăbim.

M-a ascultat liniștit, vădit interesat, dar și încurcat de temporizarea pe care o solicitam. M-a asigurat că-l va primi pe Schörner și mi-a cerut să-l văd înainte de plecarea în Germania.

Generalul Schörner în România. A sosit în ziua de 1 aprilie. A doua zi, însoțit de generalul Hansen, l-am condus la Palat, unde au fost primiți de mareșalul Palatului, generalul Sănătescu, cu tot fastul. Regele era la Sinaia, astfel că prezentarea lui Schörner la suveran a fost amânată. În discuție, Schörner a dat asigurări formale pentru stabilizarea situației pe frontul românesc, amintind directivele date în acest sens de Führer și luându-mă de martor la ședința de lucru din 27 martie, la care am fost amândoi prezenți. Sănătescu i-a mulțumit protocolar pentru informare și l-a condus în holul registrelor, unde toți au semnat în registrul de oaspeți.

Cu același ceremonial l-am condus la întrevederea de lucru cu mareșalul Antonescu...

4 aprilie. Zi frumoasă. Mă întorc în Germania, cu rapidul avion ce îl adusese pe generalul Schörner. În avion mi se comunică despre masivele bombardamente americane asupra Bucureștiului... ■

CONTACTE ROMÂNNO-BRITANICE...

(Urmare din p. 43)

El a spus că în România există cinci-șase divizii și că nemții insistă ca acestea să fie demobilizate. Românii evită s-o facă. El l-a întrebat pe dl. Cădere dacă guvernul meu dorește ca aceste unități să fie demobilizate sau trebuie

păstrate pentru eventuala lor folosire într-un război de partizani.

Această declarație nu coincide cu cea a d-lui Pangal, ceea ce naște suspiciuni în privința credibilității ei. Ambasadorul Majestății Sale la Lisabona a primit indicația de a-i comunica d-lui Pangal că toate declarațiile ulterioare referitoare la România trebuie făcute prin dl. Cădere.

Poate că în această legătură atât de strânsă între reprezentanții britanici și cei români o notă de apropiere au adus și relațiile camaraderesti între ambasadorul englez la Lisabona, sir R. Campbell și Victor Cădere, doi diplomați care se cunoșteau de la Belgrad, unde reprezentaseră interesele țărilor lor. ■

De vreo 300 de ani încoace, periodic, Occidentul redescoperă în Balcani – altfel, un loc plin de exotism – câte o cauză demnă de a fi susținută chiar cu forța armelor. Mereu altă națiune a trebuit să fie sprijinită în lupta ei cu ceilalți membri ai comunității balcanice și/ sau contra unor puteri din afara zonei. Pornind de la un articol publicat de revista britanică History Today, Theodora Stănescu-Stanciu rememorează principalele momente ale poveștii.

Franz Ferdinand la Sarajevo, în ziua când a fost asasinat

BALCANII ETERNUL BUTOI CU PULBERE

Macedoneni care luptau împotriva stăpânirii otomane, în 1903

Noile conflicte periferice ale lumii în care trăim obișnuiesc popoarele Europei occidentale cu existența unor alte spații. Cel puțin geografic și cultural, ele fac parte din marile familii continentale. Dar au alte tradiții, moșteniri, influențe și, cel mai important, alte afilieri (forțate deseori) de-a lungul istoriei. Unele sună exotice în urechile multora, altele, din contra, se recunosc ușor, dar senzația „de a fi în afară” și de a trebui acceptate în marea comunitate rămâne aceeași.

Spațiul balcanic – în care suntem adesea incluși – face parte dintr-o asemenea categorie. Din perspectiva aparținătorului la spațiul balcanic s-a scris mult. Tocmai de aceea devine

extrem de interesant să vedem și opinia celui alt, cel mai adesea neimplicat, cel mai adesea, ironic, chiar nefamiliarizat cu situația.

O imagine de televiziune introducea acum câțiva ani pentru publicul american spațiul balcanic și configurația specială a regiunii Kosovo. Președintele Bill Clinton vorbea despre pacea în Europa și arăta locații precise. În aceeași idee, un prim ministru britanic, Tony Blair, promitea refugiaților albanezi o zi în care să se poată întoarce în siguranță la propriile cămine. Alți lideri vehiculau chiar ideea unui nou Plan Marshall pentru a putea reintegra regiunea, cel puțin economic, restului Europei. Conflictul din Kosovo readucea în atenția marilor puteri un spațiu până atunci destul de în umbră. Trecuseră câțiva ani de la ieșirea de sub comunism și „cealaltă Europă” fusese lăsată în uitare. Criza din zonă impunea însă reevaluări.

La răspântie

O simplă privire asupra ultimelor două secole și a rolului jucat de marile puteri în spațiul balcanic demonstrează, dacă mai era cazul, că asemenea tipuri de luări de poziție ferme nu au fost deloc caracteristice. Gesturile altruiste în favoarea popoarelor oprite de diverse tipuri de stăpâniri s-au produs doar pentru a reechilibra balanța forțelor. Și de aici, doar un singur pas până la faimosul mit al Europei estice trădate...

Peninsula Balcanică, în sine, a reprezentat un spațiu aparte, o regiune în care civilizațiile și sistemele sociale s-au împetrut, iar modelele s-au schimbat și impus adesea. După cum arăta un analist de limbă engleză – E. Garrison Walters – „un student al realității Europei Estice

trebuie să accepte faptul că aceasta este o parte de lume în care simplele probleme devin peste noapte extrem de complexe”. Și de aceea, „nu este important să se caute un spirit de coerență și unitate, ci, mai degrabă, să fie foarte bine înțelese contradicțiile și diversitățile spațiului în sine”. Să fie foarte bine înțeles spiritul național ce transcede în toate istoriile locale.

Pentru câteva sute de ani, Balcanii s-au aflat sub stăpânire otomană. Dificilă, mai ales sub aspect economic, aceasta a lăsat însă destul de multă libertate din punct de vedere religios. Convertirile forțate la Islam au fost destul de rare, iar autonomia de care s-a bucurat Biserica Ortodoxă a permis păstrarea valorilor culturale tradiționale, mai ales în spiritul vechiului Bizanț, ce-și dăduse suflarea odată cu evenimentele anului 1453. Cel-mai adesea, în cazuri particulare și din motivații extrem de concrete – pentru ascensiune civilă sau militară – s-au petrecut convertiri la religia islamică, mai ales în rândul slavilor din Bosnia și a albanezilor.

Și tocmai această demarcație între istoric/politic și religios a permis, odată cu decăderea Imperiului otoman, nașterea – sau renașterea – unui puternic sentiment național. La care corpul Bisericii Ortodoxe, în destul de evidentă opoziție cu sora Catolică, a conlucrat.

Amintirea atrocităților comise de occidentali în numele Bisericii din vremea

Unul dintre ecurile occidentale ale războiului de independență al grecilor, tabloul lui Delacroix Masacrul din Chios

turbare a Cruciatorilor a rămas neștearsă din mintea multor credincioși ortodocși (*Magazin istoric*, nr. 7, 8/2001). Chiar și în zilele noastre – consideră analiștii occidentali – pentru mare parte dintre locuitorii Greciei, spre exemplu (dar se poate și extinde la o mare parte din spațiul balcanic ortodox), intervenția trupelor NATO în criza bosniacă sau în cea din Kosovo amintește de trădarea și barbarismul vestului.

Cartea sârbească

Cu două sute de ani înainte, tocmai în acest spațiu sârbesc, s-au văzut primii zori ai luptei pentru libertate. Și atunci, în plină agonie a Imperiului otoman, occidentalii au încercat să ofere calea modernizării și sprijinul pentru conducătorii și intelectualii locali. În 1807, când poporul sârb a reușit să-și câștige independența, s-a creat impresia în rândurile neamurilor slave că apăruse un posibil lider și fărâmițarea putea fi dată uitării. Realitatea a demonstrat însă contrariul. Ideea pusă în aplicare, odată cu terminarea primei conflagrații mondiale și stabilirea regulilor păcii la Congresul de la Paris, prin crearea inițialului Regat al sârbilor, croaților și slovenilor, ulterioara Iugoslavie (din 1929) nu a născut deloc mulțumire printre națiunile proaspăt eliberate. „Artificialul” pe care mulți contemporani l-au comentat cu destulă seriozitate, și-a demonstrat peste timp ineficacitatea și chiar dramaticul.

Se pare că sârbii, de-a lungul timpului, chiar dacă nu și-au câștigat sprijinul și admirația constantă a popoarelor vecine, au stârnit adevărate curente de adeziune în rândul occidentalilor. Au iscat chiar mode. În plină epocă romantică, scriitori precum Goethe, Walter Scott sau mai puțin cunoscuta la noi Rebecca West s-au îndrăgostit pur și simplu de frumusețea spiritului sârb, de lirica creațiilor populare naționale, situate chiar de unul dintre celebrii frați Grimm – și anume Jacob – în imediata apropiere a poemelor homerice.

Filosoful german Johann Herder (1744-1803), unul dintre întemeietorii curentului literar „Sturm und Drang” și al așa-numitului naționalism de tip romantic, vedea în slavi pe „viitorii conducători ai Europei”. Intelectualii de pretutindeni au fost încurajați să exploreze mai atent trecutul și uneori chiar să... inventeze momente istorice glorioase pentru a-i oferi naționalismului renăscut temelii la înălțimea momentului. În acest context, nici dominarea unor teritorii locuite de mai mult decât un singur grup etnic nu mai părea în ochii unora o barbarie.

Dar bazele naționalismului cultural au fost schimbate definitiv de Revoluția franceză și de umilirea ideii de Imperiu napoleonic. Revoluția împotriva ordinii politice tradiționale a legitimat noul concept vest european de naționalism, concept ce permitea popoarelor să se identifice cu un teritoriu, pe care au toate drepturile să-și

Scenă din timpul confruntărilor de la Plevna

dezvolte propria formă de guvernământ. Și pentru popoarele balcanice asta însemna un nou început.

Moda filo-grecescă

Apelul efectiv însă la naționalismul romantic în rândul occidentalilor a fost trezit de războiul poporului grec din 1820 pentru câștigarea independenței de stat. Criza naștea din nou reacții de implicare. Chiar dacă atrocități s-au comis în ambele tabere, războiul nu mai reprezenta timpul cavalerismului de altădată, dușmanul întregii Europe a devenit Imperiul otoman. Masacrul grecilor din insula Chios, din 1822, imortalizat de penelul francezului Delacroix, a devenit imediat stindardul campaniei pro-elecnice. Nu numai Byron, dar și Goethe, Schiller sau Shelley au impus o nouă modă în rândurile intelectualității averse de

Soarta Balcanilor rezolvată de marile puteri la Congresul de pace de la Berlin, unde un rol important l-a jucat cancelarul Bismarck

cauze drepte. Grecii luau astfel locul înaintașilor sârbi... Se găsisse o nouă atracție. Nota de exotism rămânea aceeași...

După încheierea Războiului de independență în 1832, interesul Marilor Puteri față de spațiul grecesc a sporit. Și mai ales interesul Marii Britanii și al Rusiei. Ca un imperiu multinațional, statul țarist era ostil pretențiilor în continuă creștere ale micilor națiuni europene. Dar, în același timp, țarii Moscovei își clamau legitimitatea de succesori ai Imperiului ortodox bizantin și de apărători ai Europei creștine. Controlul rusesc asupra Constantinopolului și a Strămtorilor a devenit unul dintre obiectivele cheie. Pretențiile au trezit și atenția Marii Britanii. Balanța care îi era puterilor europene atât de dragă era pe cale să se dezechilibreze.

Astfel că ia naștere destul de rapid o coaliție anti-rusească în frunte cu Imperiul britanic, ce se va manifesta în timpul Războiului Crimeii (1853-1856). Problema Estului european revenea în actualitate. Era nevoie de o nouă țintă de

simpatie. Apare, deci, la orizont: România.

Noi cărți, noi alegeri

Învingătoarele din Războiul Crimeii aleg de astă dată cartea României și mizează pe ea pentru a stăvili ascensiunea la gurile Dunării a Imperiului țarist. Iar Franța ne devine aliatul tradițional.

Pe deasupra, o nouă notă dă mai multă culoare recente alegeri. Tradiția latină a românilor devine esențială în noul tip de discurs. Numeroși intelectuali francezi se aliază cauzei noastre. Numele aproape că nu mai trebuie amintite: Lamartine, Edgar Quinet, J. Michelet, J.A. Vaillant sau Saint Marc Girardin. Apar cărți despre rezistența spiritului nostru într-o mare slavă, se înflăcărează inimii... Dar „moda” trece. Urmează o nouă ... dragoste.

Și tot o criză va sta la origini. Este vorba de momentul 1876 și conștientizarea opiniei publice engleze în fața problemei extrem de dureroase a creștinilor slavi din Bulgaria asupriți de forțele otomane.

William Gladstone, liderul opoziției liberale, publică în septembrie 1876 pamfletul sugestiv intitulat *Ororile bulgare și problema estului*. Acesta cunoaște o asemenea răspândire, încât spre sfârșitul anului se înregistrează nu mai puțin de 200 000 de copii. Gladstone, foarte la curent cu vechea problemă grecească, fiind la un moment dat chiar guvernator al Insulelor Ionice, este foarte ferm, cerându-i primului ministru, B. Disraeli, intervenția britanică pe lângă sultanul de la Constantinopol în favoarea bulgarilor creștini. Războiul cu Rusia devenise iminent, iar campania liberalului se pare că dădea roade. Se găsisse o nouă cauză, chiar dacă inamicul era de mult cunoscut.

Și alte regiuni se înscriu apoi pe lista cauzelor occidentale. Printre ele și Muntenegru atât de lăudat în scrierile poetului Tennyson sau în lucrările lui Gladstone însuși. Războaiele balcanice (1912-1913) impun din nou, cu oblăduirea Marilor Puteri, diminuarea forței otomane în regiune.

Dar flăcările primei conflagrații mondiale sunt foarte aproape. Atentatul de la Sarajevo asupra arhiducelui Franz Ferdinand din 28 iunie 1914 nu este decât pretextul oficial.

Mitul etern al trădării

Suntem în plină epocă a decăderii imperiilor. La Versailles dispăre și Austro-Ungaria. Se pun bazele formării unor state successorale democratice: România, Iugoslavia,

Cehoslovacia... O nouă ordine europeană bazată pe autode-terminare națională începe să opereze sub auspiciul recent inventatei Ligi a Națiunilor.

Uneori însă, principiul e încălcat aproape cu indiferență – ocuparea Tirolului de sud și a coastei dalmate de către Italia sau problema albaneză din inima Iugoslaviei, deportările populației elene sau turce între Asia Mică și Grecia din debutul anilor '20...

Sau marea criză născută odată cu apariția experimentelor totalitare în care mitul vânzării Europei estice a circulat fără frontiere: celebrul arbitraj de la München ori tratamentul diferențiat al Cehoslovaciei și Poloniei în discursul occidental. Geostrategia și uneori chiar prezența

unor lideri carismatici au schimbat percepții și au indus comportamente. Din a doua categorie – Iugoslavia lui Tito, iar din prima, se evidențiază ușor cazul Greciei și implicația americană sau britanică în înfrângerea comuniștilor în războiul civil dintre anii 1944-1949. Însă nu toate problemele Greciei vor fi susținute cu aceeași energie. Chestiunea cipriotă stă măturie.

În momentul în care aripa stângă moderată câștigă puterea la Atena (1964) și nu poate fi de acord cu propunerea americană de împărțire a insulei pentru rezolvarea problemei, cuvintele deloc protocolare ale președintelui Lindon Johnson o pun la punct: „Să-i ia naiba pe Parlamentul lor și pe Constituție. America

este un elefant, iar Ciprul o muscă. Dacă acești indivizi continuă să îl agaseze pe elefant, pot fi chiar striviți de trompa acestuia, și striviți odată pentru totdeauna... Dacă prim ministrul vostru îmi dă mie lecții despre democrație, parlament sau constituție, el, parlamentul și constituția s-ar putea să nu dureze prea mult...” Ingerința CIA în lovitură militară de stat din 1967 din Grecia nu mai este azi o necunoscută. Timpul roman-tismului naționalist trecuse. La fel cum se va întâmpla câteva decenii mai târziu, în cazul conflictului bosniac sau în criza din Kosovo. Naționalismul local fusese o carte bună de jucat. Iar spațiul balcanic încă și o mai bună bază de experimente. ■

Generali polonezi despre secretele Tratatului de la Varșovia

Fostul secretar general al partidului comunist polonez care a instaurat în decembrie 1981 legea marțială, Jaruzelski, alături de alți opt generali polonezi, oferă detalii necunoscute și până în 1990 strict secrete privind modul cum funcționa Tratatul și planurile sale de război contra NATO. Mărturiile lor ne sunt accesibile pe site-ul www.isu.ethz.ch/php, al Proiectului de istorie paralelă a NATO și Pactului de la Varșovia PHP (*Magazin istoric*, nr. 2/2002).

Sunt 350 de pagini de interviuri luate de istorici militari polonezi, prezentate de coordonatorul PHP, profesorul Wojtech Mastny. Textele sunt în limba polonă, însoțite de rezumate în engleză.

Generalii refuză și astăzi să facă publice detaliile planurilor militare, care rămân secrete, deși Polonia a devenit membră a NATO. Frontul polonez urma să joace rolul cheie în campania de „eliberare” a Danemarcei, în cazul unui război cu NATO. Atacul declanșat de trupele NATO era respins în câteva zile, potrivit planificatorilor, chiar dacă numeroase ținte de pe solul polonez erau atinse de loviturile nucleare ale „inamicului”. Potrivit celor intervievați, succesul ofensivei contra Danemarcei nu era sigur, din cauza lipsei unor suficiente mijloace de transport aerian și de debarcare, cât și datorită superiorității aeriene a NATO.

Editura

CORINT

*va prezintă
ultimete apariții
din colecțiile de istorie:*

OPERE
FUNDAMENTALE

Mihai Viteazul

Antichitatea orientală

Ungaria

ATELIERUL
ISTORIEI

MICROSINTEZE

CLIO

CORINT Difuzare

Tel.: 222.19.49; 223.19.28

Fax: 222.40.34

e-mail: corint@dnf.ro

Sun Wu

Sun Bin

SUN ZI - O PERSOANĂ SAU DOUĂ?

ANNA EVA BUDURA

În primăvara anului 1992, în localitatea Linyi, provincia Shandong, am participat la cel de al 3-lea simpozion internațional consacrat scrierii Arta războiului, atribuită lui Sun Zi. Am ascultat atunci fascinată părerile specialiștilor și mi-am procurat un apreciable număr de lucrări despre Sun Zi și opera sa. De atunci nu m-a părăsit gândul de a-i scrie biografia.

Arta războiului de Sun Zi - Sun Zi Bingfa - este cea mai importantă operă din cele șapte lucrări clasice ale artei militare chineze. Sinteză a experienței ducerii războiului în epoca istorică „Primăveri și Toamne” (770-476 î.e.n.), este considerată și astăzi o contribuție a Chinei la patrimoniul cultural al umanității. Sun Zi Bingfa a fost și este consultată de exegeții teoriei militare, de marii strategii și comandanți de oști, de oameni politici, de conducători de state din China, apoi, începând cu secolul VII, din Japonia și Coreea, iar din secolul XVIII din Franța, Rusia, Anglia și alte țări.

Se spune că această scriere nu a lipsit de pe mesele comandanților și din ranitele combatanților în conflictele ulterioare celui de al doilea război mondial, începând cu cel din Coreea și încheind cu cel din Golf. Astăzi, până și oamenii de afaceri din țări dezvoltate se inspiră din Arta războiului, pentru a-și desăvârși strategia unei întreprinderi de anvergură sau a abordării partenerilor mai dificili în negocieri. Numele autorului, Sun Zi, s-a impus.

În China, scrierile cu privire la armată, teorie militară, reguli militare, artă militară, în general, au apărut de timpuriu și sunt foarte numeroase. Conform unui catalog întocmit în deceniul al patrulea al secolului trecut de învățatul Liu Dajie, de-a lungul anilor au fost elaborate 1304 titluri, totalizând 6 831 volume,

care, din păcate, s-au pierdut, în cea mai mare parte.

Probă: instruirea doamnelor

Mitologia chineză atribuie crearea artei militare legendarului Împărat Galben.

Vestigiile arheologice și însemnările istorice indică existența unor preocupări în acest domeniu încă în timpul dinastiei Yin-Shang (secolele XVII-XI î.e.n.). În vremea dinastiei Zhou (1122-255 î.e.n.) au apărut primele lucrări pe teme militare, în programa școlilor înființate pentru instruirea fiilor

de nobili, printre cele șase discipline obligatorii figurând și tragerea cu arcul, și conducerea carelor de luptă.

Preocuparea pentru sistematizarea experienței militare și pentru elaborarea principiilor ducerii războiului s-a intensificat după 770 î.e.n., odată cu decăderea puterii centrale și sporirea conflictelor militare dintre statele feudale. În perioada cunoscută ca epoca „Primăveri și Toamne”, au apărut cei mai mulți strategii și cele mai multe lucrări cu privire la ducerea războiului. Cărțile principiilor statelor feudale concureau pentru angajarea învățaților itineranți, care posedau cunoștințe militare sau care puteau oferi spre consultare lucrări ce sintetizau principii, strategeme și tactici valoroase și eficiente.

Cei mai mulți istorici chinezi înclină să accepte ideea că *Sun Zi Bingfa* este cea mai reprezentativă lucrare a epocii. Istoricii ce i-au urmat eruditului Sima Qian (145 sau 135 î.e.n.-90 î.e.n.), care consacră aproape 353 de ideograme autorului, au redactat, documentându-se din lucrările scrise în secolele ulterioare, și o biografie a acestuia, acceptată de istoriografia chineză până în zilele noastre drept cea oficială.

Conform acestei biografii, cel numit ba Sun Wu, ba Sun Zi (apelativ reverențios, echivalent cu maestrul Sun) ar fi fost contemporan cu Kong Zi (Confucius 551-479 î.e.n.; *Magazin istoric*, nr. 3, 4/2000) și ar fi fost originar din statul Qi (nord-estul provinciei Shandong de azi). Anul nașterii s-ar situa între 550 și 540 î.e.n.; cel al morții rămâne necunoscut.

Strămoșii lui ar fi fost nobili ai statului Chen (în zona provinciilor Henan și Anhui de azi), care s-au refugiat în statul Qi. Bine

primiți, ei au îndeplinit funcții importante în aparatul de stat, cu precădere în departamentele militare. Pentru merite deosebite bunicul său a fost recompensat cu numele de familie de Sun și cu o moșie în localitatea Le'an, unde se presupune că s-ar fi născut și ar fi copilărit Sun Wu.

În timpul principelui Jing, în jurul anului 520 î.e.n., luptele dintre clanurile clasei domnitoare l-au determinat pe Sun Wu să se refugieze în statul Wu (în zona provinciilor Zhejiang, Jiangsu și Anhui de azi). Aici a trăit în reclusiune, lucrând pământul și continuând să studieze probleme ale teoriei militare.

Urmând tradițiile familiei, a început să-și redacteze opera, în care a valorificat cunoștințele militare din statul Qi, cel mai

înaaint în această privință dintre toate statele feudale existente atunci. Acolo l-a cunoscut pe marele strateg Wu Zixu (?-484 î.e.n.), refugiat și el din statul Chu, cu care a legat o prietenie de o viață.

Conștient de valoarea lui Sun Wu și cunoscând preocupările regelui Helu (515-496 î.e.n.) de a transforma statul său într-unul prosper din punct de vedere economic și puternic din punct de vedere militar, Wu Zixu și-a recomandat prietenul suveranului, numindu-l „un mare talent capabil să distrugă dușmanul”. Insistențele pentru obținerea unei întrevederi l-au iritat pe rege, care l-a refuzat de șapte ori. Făcând o ultimă încercare, Wu Zixu a lăsat la îndemâna suveranului lucrarea lui Sun Wu.

Impresionat după lectura ei, monarhul s-a deplasat la locuința strategului și i-a propus să-și dovedească abilitatea de comandant, instruind două unități militare formate din doamnele de la Curte. Ca urmare a succesului său, Sun Wu a fost numit în postul de comandant al armatei statului Wu, devenită astfel „o forță de temut”. Avându-i alături pe cei doi strategii, Wu Zixu și Sun Wu, domnitorul Helu și-a propus angajarea statului său într-o confruntare cu puternicul stat Chu.

Wu contra Chu

Istoricii artei militare chineze apreciază că în pregătirea campaniei militare, ca și în strategia și tactica aplicate în desfășurarea războiului, se regăsesc principiile expuse în tratatul *Arta războiului*, atribuit lui Sun Wu. Astfel, Wu Zixu și Sun Wu au pregătit confruntarea, pornind de la preceptul că victoria aparține acelei părți care „se cunoaște pe sine și își cunoaște bine

Regele statului Wu

adversarul". Știind că statul Wu este o țară mică, ce dispune de o armată de doar 30 000 ostași, și că statul Chu este unul puternic, având 200 000 de combatanți, cei doi strategii au recomandat, în primul rând, întărirea economică a statului Wu. Apoi au inițiat reorganizarea armatei în unități și subunități mobile și au propus înzestrarea acestora cu arme redutabile.

Ei au mai insistat asupra instruirii selective a combatanților și instituirii unei discipline severe. Concomitent, prin intermediul iscoadelor, pe de o parte, au fost culese informații despre starea economică și politică a statului Chu și, pe de alta, au fost lansate zvonuri și informații false care să tulbure liniștea internă a adversarului. Acțiunile militare au fost declanșate în momentul în care în rândurile casei princiare și ale nobilimii statului Chu se intensificaseră neînțelegerile.

Prima fază a războiului s-a concretizat în repetate acțiuni de hărțuire, menite să submineze economia statului și să producă derută generală. A doua fază a constat în atragerea benevolă sau forțată a statelor inițial inamice sau prietene ale statului Chu. Campania propriu-zisă, realizată în bătălii succesive, în locuri alese cu iscusință și în momente prielnice, a urmărit distrugerea sistematică a efectivelor umane ale adversarului. În a treia fază, cei doi strategii au încercuit și ocupat cetatea de scaun a statului Chu, războiul încheindu-se cu victoria micului stat Wu asupra puternicului stat Chu.

Biografia mai consemnează faptul că după ocuparea, în anul 506 î.e.n., a capitalei statului Chu, Sun Wu a urmărit cu groază prădarea acesteia, atrocitățile comise chiar de Wu Zixu, pornit să răzbune asasinarea tatălui său. După acea dată, cronicile nu mai

menționează participarea lui Sun Wu la noile incursiuni militare ale statului Wu. Unii istorici consideră că el a părăsit Curtea princiară din cauza neînțelegerilor cu urmașul regelui Helu, alții – că s-ar fi retras în reclusiune, pentru a evita implicarea în atacarea statului Qi, melegurile sale de baștină. Sun Wu a murit în împrejurări necunoscute.

Arc și săgeți folosite de împăratul Qian Long, din dinastia Qing

Sun Bin, cel mutilat

S-ar părea că misiunea autoarei acestui articol s-ar fi încheiat: biografia a fost lămurită, iar lucrarea – prezentată. Și totuși...

Încă din secolul XI au apărut întrebări și rezerve în legătură cu existența și personalitatea strategului Sun Wu, cu epoca în care a trăit și și-a elaborat lucrarea, precum și cu paterni-

tatea ei. Primul care și-a exprimat îndoiala a fost poetul Mei Yaochen (1002-1060), unul dintre cei mai de seamă exegeți și mai profunzi cercetători ai lucrării *Sun Zi Bingfa*. El a tras concluzia că „limba în care este scrisă lucrarea seamănă cu cea folosită în epoca Statelor Combatante” (475-221 î.e.n.).

Odată cu această afirmație, a fost aruncată sămânța dubiilor. În veacurile ce au urmat, din ce în ce mai mulți istorici au adus elemente noi în sprijinul tezei poetului că lucrarea nu a fost scrisă în epoca „Primăveri și Toamne”, ci în epoca Statelor Combatante și că autorul ar fi Sun Bin. De altfel, în *Însemnări istorice*, eruditul Sima Qian consemnase cu peste 700 de ideograme biografia lui Sun Bin, pe care-l numește „un descendent al lui Sun Wu, născut cu o sută de ani și mai bine după moartea acestuia”.

Potrivit *Însemnărilor*, Sun Bin este o figură tragică. Capacitatea lui de mare strateg a trezit invidia fostului său coleg de studii, Pang Juan, angajat în serviciul regelui Hui al statului Wei. Ademenit de acesta la Curtea regală, cu promisiunea de a i se oferi un post de comandant, Sun Bin a căzut în capcană: a fost incriminat pe nedrept și condamnat la amputarea picioarelor și la înfierarea cu semnul răufăcă-

torilor, ca să nu mai aibă dreptul să apară în public. (Întrucât Bin semnifica „cel mutilat, în urma condamnării la amputarea picioarelor”, unii istorici chinezi consideră că numele lui inițial ar fi fost Wu și că Bin este porecla ce i s-a dat după mutilare; ei introduc astfel un nou element de confuzie în determinarea identității personajului despre care discutăm.)

Un sol al statului Qi, continuă *Însemnările*, cunoscând valoarea lui Sun Bin, l-a scos pe acesta

în secret din statul Wei. În noua sa patrie, Sun Bin a fost bine primit și protejat cu afecțiune de generalul Tian Ji. Îndatorat față de Sun Bin pentru sfaturile care i-au adus un câștig considerabil la cursele de cai, Tian Ji l-a recomandat pe Sun Bin regelui statului Qi. Impresionat de cunoștințele sale militare, acesta l-a numit șeful statului major al armatei. Sun Bin obișnuia să-l însoțească „într-o caretă acoperită” pe Tian Ji în marile bătălii purtate de statul Qi, oferindu-i soluții tactice, care îi asigurau victoria.

În războiul cu statul Wei, declanșat sub pretextul acordării de ajutor statului Zhao, Sun Bin a propus, în locul unei confruntări directe, atacarea capitalei Wei, slab apărată. Astfel, armata inamică a fost nevoită să-și părăsească pozițiile de luptă și să se expună hărțuieilor și ambuscadelor.

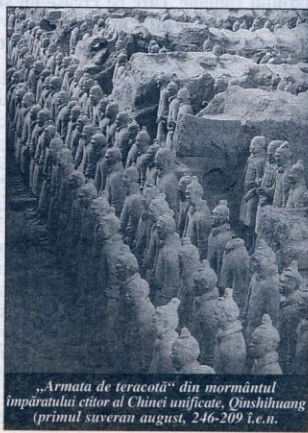
În următoarele etape ale războiului, Sun Bin a sugerat să se folosească starea de spirit din armata statului Wei: încrederea exagerată în propriile ei forțe, spiritul de bravadă și desconsiderarea adversarului. „Un strateg iscusit – spunea el – va ști să se folosească de toate acestea, spre a-i ademini cu posibilitatea obținerii cu ușurință a victoriei. Așa cum arată tratatele de ducere a războiului, o armată care se grăbește să parcurgă 100 de li pentru a obține un succes fără dificultăți își poate pierde comandantul, cea care parcurge în grabă, în același scop, 50 de li riscă să-și piardă jumătate din efective. După ce vom intra pe teritoriul statului Wei, vom aprinde în prima zi 100 000 focuri de tabără, în a doua – 50 000 și 30 000 în cea de a treia.”

Stratagema a reușit. Presupunând că efectivele armatei statului Qi se vor

Doamne de la Curte, neîntrecute luptătoare

reduce treptat din cauza dezertărilor, Pang Juan a lăsat grosul armatei în urmă și, cu o trupă de elită, a pornit în grabă în urmărirea armatei dușmane. Sun Bin a apreciat că detașamentul va ajunge pe înserate în trecătoarea Maling, unde a și pregătit o ambuscadă. Înfrânt, Pang Juan a înțeles că a căzut în capcana lui Sun Bin și și-a pus capăt zilelor. Armata statului Qi s-a întors victorioasă,

„Armata de teracotă” din mormântul împăratului citor al Chinei unificate, Qinshihuang (primul suveran august, 246-209 î.e.n.)

luând ostatec pe prințul moștenitor. Ca urmare – conchide istoricul Sima Qian – „faima lui Sun Bin s-a răspândit în lung și în lat și tratatul militar elaborat de el a fost transmis generațiilor viitoare”.

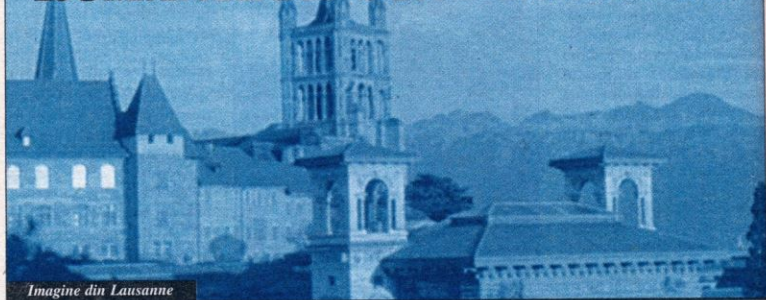
*

Deci cine este Sun Zi? În căutarea răspunsului, m-am îndreptat, înainte de toate, spre *Insemnările istorice* ale marelui cronicar Sima Qian, vestit atât pentru acuratețea și bogăția informațiilor consemnate, cât și pentru puterea sugestivă cu care a redactat biografiile personalităților reprezentative ale Chinei antice. Ceea ce am găsit a fost pe cât de puțin, pe atât de confuz. În capitolul intitulat *Sun Zi și Wu Qi*, sub apelativul Sun Zi am găsit și biografia unui anume Sun Wu (născut probabil în 550-540 î.e.n.), care ar fi trăit în epoca „Primăveri și Toamne”, și pe cea a lui Sun Bin, care a trăit în epoca Statelor Combatante, lui Wu Qi fiindu-i rezervat un paragraf distinct.

Cântărind datele și argumentele, inclusiv faptul că Sima Qian plasează biografiile celor doi – Sun Wu și Sun Bin – sub același nume și că îi cheamă frecvent și pe unul și pe celălalt cu același apelativ reverențios, Sun Zi, înclin a îmbrățișa opinia multor istorici chinezi că Sun Zi desemnează două persoane, care au trăit în epoci diferite, că ambele s-au dovedit a fi strategii de mare valoare și, deci, îndrituite la apelativul reverențios Zi, că fiecare a scris câte o lucrare *Bingfa* – metoda folosirii armatelor – și că cea aflată la îndemâna noastră astăzi este cea ulterioară, care încorporează și textul scrierii primului Sun Zi. Evident, ultimul cuvânt în această problemă îl au istoricii chinezi. ■

ALEXANDRU A. STURDZA:

REVENDICĂRILE ROMÂNILOR SUNT LEGITIME

Imagine din Lausanne

CLAUDIA CHINEZU,
doctorandă la Universitatea din Fribourg, Elveția

În preajma izbucnirii primului război mondial, problema naționalităților și cea a statelor naționale în care națiunile aflate sub dominație străină trebuia să își găsească împlinirea istorică au revenit în dezbaterile unor cercuri intelectuale europene.

Una dintre manifestările cele mai importante cu această temă, premergătoare încheierii sistemului de tratate de la Versailles – ce a consfințit principiul naționalităților – a fost Conferința naționalităților. Ea și-a desfășurat lucrările în plin război, în iunie 1916, la Lausanne, în Elveția, o țară neutră.

Punctul de vedere al națiunii române, care își crease un stat național, dar avea încă importante teritorii cu populație românească între granițele Imperiului austro-ungar, ale celui țarist și ale celui otoman a fost rostit de istoricul Alexandru A. Sturdza.

Născut la Iași, la 10 mai 1867, Alexandru A. Sturdza era fiul diplomatului Alexandru Sturdza (1820-1891) și al Mariei Suțu. Și-a afirmat personalitatea culturală atât în România, cât și în Franța, pe care o considera a doua sa patrie. A întreținut relații strânse cu rectorul Universității din Paris, L. Liard, cu decanul Facultății de litere, A. Croiset, cu titularul Catedrei de istoria și arta românilor, Mario Roques, cu Georges Picot, de la Institutul francez, cu Albert Sorel și mulți alții.

Subdirector și șef de cabinet la Ministerul Instrucțiunii Publice, membru al Societății de istorie din București, al Societății de geografie din Paris, al Societății românești de geografie, a fost și vicepreședintele Comitetului de ajutorare a românilor de la Geneva, în timpul primului război mondial. Din 1909, timp de șase ani, a fost asociat la Catedra de filologie și de literatură română din cadrul Facultății de litere a Universității din Paris. De asemenea, Alexandru A. Sturdza a deținut titlul de privat-docent

la Universitatea din Geneva, unde era adesea invitat să țină conferințe pe teme de istorie și de geografie românească. A lăsat în urma sa peste 20 de titluri de cărți, studii, articole, conferințe și traduceri.

Preocupările sale intelectuale au fost diverse. Printre altele, a scris o critică a socialismului și comunismului (*Ce înseamnă socialismul în România*, București, Tip. G.A. Lăzăreanu, 1896; *În lumea socialistă*, București, 1895), pe care le considera a fi niște utopii sau „teorii sata-nice“, fără nici o bază reală.

În noiembrie 1916, A.A. Sturdza a fost invitat de Asociația elvețiană pentru navigația de pe Ron pe Rin să țină o conferință la Geneva cu tema *De la Dunăre la Adriatică*, despre căile fluviale și maritime care să lege Europa Orientală de Franța și de Elveția. Oratorul român argumenta că realizarea unei rețele de comunicare fluvială și feroviară între Elveția și România, prin Franța și Italia, era atât în avantajul patriei sale, cât și în avantajul Elveției, care ar putea astfel scăpa de obstacolele ridicate de spațiul german și ar putea să-și asigure o independență economică mai mare.

Actorii intră în scenă

Pentru informarea cât mai exactă a opiniei publice internaționale asupra chestiunii naționalităților au fost create de către reprezentanții diferitelor naționalități din Europa, Asia și Africa mai multe organizații civile, cu scopul de a milita pentru apărarea drepturilor omului și a popoarelor oprite pentru afirmarea identității naționale și culturale. Două dintre asociații au văzut lumina zilei la Paris, fiind create aproape în același timp: Liga internațională pentru apărarea dreptului popoarelor și Uniunea naționalităților. Părintele fondator al primeia a fost Paul Desjardin, director al Uniunii pentru Adevăr. Cea de-a doua asociație avea ca președinte pe Ernest Denis, profesor de istorie modernă la Sorbona, iar cei doi vicepreședinți erau economisul Charles Gide și Paul Desjardin. Printre altele, Uniunea naționalităților

avea o editură proprie – Librairie centrale des nationalités, la Lausanne – și publica un buletin lunar, *Annales des nationalités*, răspândit în Franța și în Elveția romandă.

În 1912, Uniunea naționalităților a organizat o adunare constitutivă la Sorbona, în cadrul căreia își propunea și să studieze comparativ problema naționalităților și să obțină aplicarea Declarației drepturilor omului din 1789 la dreptul colectivităților naționale. Uniunea își va continua activitatea chiar și în timpul primului război mondial.

După declanșarea ostilităților militare, sub umbrela Angliei și Franței, principalele puteri care urmăreau pulverizarea imperiilor din Europa, Uniunea naționalităților a organizat, în 1915, a doua Conferință, desfășurată la Paris. Cu această ocazie, participanții, luând în considerare complexitatea problemei, au convenit asupra necesității elaborării unui nou capitol în dreptul

internațional și au adoptat o Declarație a drepturilor naționalităților. Totodată, a fost creată o comisie însărcinată cu redactarea unui proiect, iar la terminarea lucrărilor s-a decis organizarea unei alte Conferințe, care urma să consacre pentru totdeauna Declarația drepturilor naționalităților, după ce aceasta a fost supusă în prealabil discuțiilor celor interesați.

Între 27 și 29 iunie 1916, cea de a treia Conferință a naționalităților și-a deschis lucrările la Casino de Montbenon din Lausanne. În plin război, reprezentanții a 23 de naționalități, alături de personalități elvețiene și franceze, jurnaliști s-au reunit pe teritoriul elvețian pentru a defini conceptul de colectivitate națională și drepturile revendicate. În *Gazette de Lausanne* din 29 iunie se arăta: „Niciodată nu am văzut la Lausanne atâția jurnaliști austrieci și germani așa cum au fost la această Conferință, iar Consutul Austro-Ungariei a fost și el reprezentat. Ba chiar se spune că însuși șeful cenzurii germane de la Bruxelles ar fi venit în capitala cantonului de Vaud”.

Naționalitatea a fost definită ca o entitate bazată pe comunitatea de origine, de limbă, de tradiție sau pe libera asociere a unor grupuri etnice diferite, având dreptul de a dispune de ele însele. S-a subliniat că legitimitatea existenței unui stat depinde de voința liber exprimată a unei comunități. În zilele următoare au fost ascultate revendicările albanezilor, armenilor, alsacienilor, bascilor, belgienilor, catalanilor, egiptenilor, finlandezilor, irlandezilor, cehilor, sârbilor, croaților, românilor, polonezilor,

Cloșca

tătarilor, tunisienilor, ucrainenilor, georgienilor, evreilor etc.

Inițiativele au avut ecou

Luând parte la debaterile Conferinței, reprezentanții elvețieni s-au situat pe o poziție diferită în privința chestiunii naționalităților. De pildă, scriitorul René Claparede, fondator al Biroului internațional pentru apărarea drepturilor popoarelor, scria în *Journal de Geneve*, din 28 iunie 1916: „Dreptul popoarelor», «dreptul naționalităților»: pentru mulți, acești doi termeni sunt identici și atunci se arată mirați când noi, elvețienii, le spunem că nu este același lucru, căci noi avem trei naționalități și cu toate acestea suntem un popor,

I.G. Duca în Basarabia, după revenirea provinciei la patria mamă

un singur «popor de frați» și credem că primul termen este mai bine ales decât ultimul...» Același ziar sublinia în paginile sale din 1 iulie: „În Elveția, noi nu putem, sub nici un chip, să fim păcăliți ... și să devenim campioni unor doctrine atât de particulare.”

Afișând o părere sceptică față de impactul Conferinței, profesorul R.A. Reiss, fondatorul unui Institut de criminologie la Universitatea din

Lausanne, își exprima prima dezamăgirea că un asemenea eveniment a fost organizat în Elveția. El se întreba retoric, în *Gazette de Lausanne* din 29 iunie, dacă această conferință va avea vreun rezultat: „Cu siguranță că nu, căci zgomotul de tun,

care bubuie peste tot în Europa și chiar în afara continentului, va stinge vocea congresiștilor. La ora actuală, soarta poporului se decide pe câmpul de luptă și cele mai bune hotărâri luate în adunări, cum este cazul la Lausanne, nu vor avea nici o influență asupra destinului popoarelor.” Istoria a dovedit însă că astfel de inițiative nu au rămas fără ecou în momentul reorganizării lumii, de după război.

Capela Ortodoxă Română „Mihail Sturdza” din Baden-Baden

Preot Radu MIRONOVICI, Superiorul Capelei

Capela ortodoxă română din Baden-Baden, Germania, a împlinit anul acesta 136 de ani. Ctitorită de fostul domn al Moldovei Mihail Sturdza (1834-1849) la poalele Munților Pădurea Neagră și destinată a fi cavou al familiei princiare Sturdza (*Magazin istoric*, nr. 3/1995), Capela, ca orice monument care depășește o anumită vârstă, începuse să se degradeze. Mai întâi pereții criptei, unde se aflau sarcophagele metalice în care odihneau rămășițele pământești a patru membri ai familiei fostului domnitor, apoi pictura în frescă din această încăpere. Sarcophagele metalice căpătaseră culoarea ruginii și inscripțiile de deasupra lor nu se mai deslușeau, iar ornamentele care le împodobeau începuseră să cadă.

În interiorul bisericii, în pronaos, era necesară restaurarea întregii încăperi, de la picturi la portretele metalice ale celor patru membri ai familiei Sturdza și candelabru mare din bronz.

În naos, apa care s-a prelin în decursul timpului prin acoperiș deteriorase câteva picturi în frescă și amenința să degradeze întreaga cupolă. De asemenea, trebuia curățată pereții de marmură, cele două monumente din marmură de Carrara, candelabrele metalice de la colțuri, sfeșnicele metalice etc.

Fiind necesare măsuri urgente de restaurare, s-a intervenit la primăria orașului Baden-Baden, proprietara bisericii, al colinei înconjurătoare și al Capelei, în vederea remedierii situației.

La finalul Conferinței s-a adoptat o Declarație în care se spunea că naționalitățile „constituie persoane de drept internațional. Fundamentul legitim al existenței statelor este suveranitatea manifestată prin voința liber exprimată a populațiilor”. La aceasta au fost adăugate revendicările prezentate de cele 23 de naționalități, anexate sub forma unor memorii și pregătite pentru a fi supuse, la sfârșitul războiului, Congresului de Pace al marilor puteri, care urma să dea garanții și să recunoască juridic noile realități politice.

Dar să urmărim în continuare textul intervenției profesorului Alexandru A. Sturdza, rostită în cadrul Conferinței naționalităților de la Lausanne, din 1916. Unele dintre ideile împărtășite de istoriografia română la începutul secolului XX

(precum retragerea românilor în munți, din calea invaziilor străine) au fost infirmate de cercetările ulterioare.

„Prezența românilor în toată Peninsula Balcanică timp de mai bine de un secol și jumătate, organizarea lor civilă și militară sistematică, colonizarea lor ordonată, un scop bine determinat din punct de vedere politic, iată care sunt principalele factori care au permis de-a lungul anilor romanizarea completă a popoarelor tracoilire din aceste ținuturi. Dovezile arheologice și lingvistice vin să completeze pe cele etnografice și antropologice, iar astăzi nimeni nu mai poate

tăgădui aceste fapte care s-au petrecut în istorie. Astfel, amestecul latin (roman și italian cu factorii celto-galici) a produs, atât din punct de vedere al rasei, cât și din cel al limbii, următoarele trei grupuri: cel daco-latin, în Carpați (Oltenia, Valahia, Moldova, Banat, Transilvania, Bucovina), mezo-latin, în Balcani (deci în Dobrogea românească) și cel iliro-latin spre Adriatică și Macedonia (deci românii din Macedonia și Istria). Iată care era situația înainte de venirea diferitelor popoare barbare (huni, avari, bulgari, cumani, unguri, tătari). Deci, elementul latin constituia legătura de unire și de coeziune între aceste popoare diferite, în timp ce valul altor atacatori (marconieni, germani, goți, vandali) doborâseră zidul de apărare roman.

În imagine, de la dreapta: I. P. S. Daniel, prințul Sturdza, părintele Mironovici

După ce, în mai multe rânduri, comisiile de specialiști s-au deplasat la fața locului, în cele din urmă s-a hotărât, de urgență, să se întocmească o serie de documentații tehnice. În luna februarie 1997, s-a hotărât ca așezământul să fie trecut pe lista monumentelor istorice din Germania și, în acest fel, să i se acorde o atenție sporită.

Odată întocmite documentele tehnice de către firmele specializate în asemenea lucrări, acestea din urmă au fost trimise la Comisia Monumentelor Istorice din landul Baden-Württemberg, pentru avizare și aprobare.

Lucrările au început în primăvara anului 1997 și au durat până în anul 2001 inclusiv, neafectând serviciile religioase decât perioade foarte scurte.

În cei cinci ani, capela s-a bucurat de sprijinul financiar al primăriei, care a urmărit îndeaproape executarea corectă a lucrărilor, ca și de recomandările specialiștilor din cadrul

Comisiei Monumentelor Istorice din orașele Karlsruhe și Stuttgart.

Prințul Dimitrie Sturdza, din Elveția – stră-strănepotul fostului domnitor român –,

cunoscând situația de la Capelă, s-a deplasat la Baden-Baden și a luat legătura cu primarul general de atunci, Ulrich Wendt, și a donat o sumă apreciabilă de bani pentru restaurarea criptei. De asemenea, prințul împreună cu familia a suportat integral cheltuielile care s-au făcut cu restaurarea la Capelă între anii 2000-2001. Totodată, prințul Sturdza și fiul său Ștefan au venit de mai multe ori la Baden-Baden, pentru a vedea în ce stadiu se află și cum se desfășoară lucrările de restaurare.

Îmbrăcând veșmânt nou în urma lucrărilor de restaurare și dorind să se respecte o datină străbună, au fost pregătite cele necesare pentru sărbătoarea cea mare, resfințirea Capelei.

Toți locuitorii acestui ținut trăiau uniți într-un sentiment comun de conservare.

A trebuit să treacă multe secole de lupte sângeroase pentru ca aceste hoarde de barbari să se stabilească în câmpiile care altădată erau ocupate de legiunile romane, în timp ce locuitorii din Munții Carpați s-au conservat mai bine, păstrându-și sângele lor pur și neacceptând să primească în rândul lor decât elemente slave și elenistice.

Sfântul Ștefan, regele Ungariei, a supus Transilvania (cu Banatul, Crișana, Maramureșul) sub coroana lui, abolind comunitățile românești (care s-au refugiat în Munții Carpați) și stabilind în partea sud-vestică a țării comunități germane

venite din provinciile rhene și din Flandra. Regele Andrei a acordat acestor germani printr-o diplomă, în 1224, privilegiile care au constituit baza existenței lor politice în detrimentul românilor, care s-au văzut tot mai mult deposezați de drepturile lor și opriți. Aceasta a fost una din cauzele care au provocat, la

sfârșitul secolului XIII, exodul românilor și al familiilor princiare în Oltenia, Valahia și în Moldova-Basarabia și Bucovina, unde trăiau deja români stabiliți cu mai mult timp în urmă. Dacă la început regii Ungariei au respectat oarecum drepturile poporului român din

Transilvania, situația s-a schimbat mai târziu și după mai mult de șapte secole care separau domnia Sf. Ștefan de epoca lui Horia (din anul 1000 la 1784), condiția poporului român s-a schimbat radical în Transilvania; din popor supus, el a ajuns la starea de sclavi și treptat a pierdut toate drepturile. Nu a existat o perioadă de liniște decât vreme de două secole,

Pe front, la Oituz, în 1916

Fostul domnitor al Moldovei, Mihail Sturdza, printr-o scrisoare adresată la 20 august 1882 Mitropolitului de atunci al Moldovei, Iosif Naniescu, a solicitat acestuia primirea așezământului, care se aflase până atunci sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, sub jurisdicția Mitropoliei Moldovei: „pentru a dovedi devotamentul meu de fiu al Bisericii Moldovei, patria mea, am hotărât ca această Capelă să fie pusă, în perpetuitate, sub jurisdicțiunea Înalț Prea Sfinției Sale Arhiepiscopului și Mitropolit al Moldovei, cu reședința în Iași...”

Pe data de 18 mai 2002 au sosit la Baden-Baden Î.P.S. Daniel de Iași, prințul Dimitrie Sturdza cu familia, reprezentanți ai televiziunii române din București și Iași etc.

În dimineața zilei de duminică 19 mai a.e., strada care duce din oraș la Capela „Sf. Mihail”, prin mijlocul unui parc împodobit de o bogată varietate de arbori, era înțesată de lumea care venise la evenimentul mult așteptat.

Sfânta slujbă a fost săvârșită de Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei împreună cu: P.C. Preot Prof. Dr.

Nicolae Chifăr, de la Facultatea de teologie ortodoxă din Iași, P.C. Preot Radu Mironovici, Superiorul Capelei românești de la Baden-Baden, P.C. Preot Alexandru Gherasim, asistent la Facultatea de teologie ortodoxă din București, aflat la studii la Strasbourg, P.C. Preot Gabriel Coroamă, profesor la Seminarul teologic ortodox din Iași, doctorand la Universitatea din Freiburg, și P.C. Arhidiac, Florin Chirilă, de la Catedrala mitropolitană din Iași.

Au fost prezente oficialitățile orașului, în frunte cu primarul general – doamna dr. Sigrun Lang, împreună cu alți oaspeți invitați, diplomați români acreditați în țările învecinate și mulți credincioși din Germania, România, Franța și Elveția.

După slujbă au ținut cuvântări: primarul general al orașului, Î.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, precum și prințul Dimitrie Sturdza. Toți vorbitorii au scos în evidență importanța momentului și valoarea așezământului.

Atât Înalțul Ierarh de la Iași cât și doamna dr. S. Lang au adus mulțumiri prințului Dimitrie

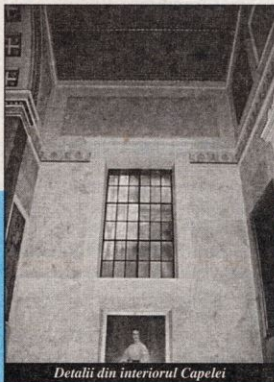
atunci când Ungaria a devenit pașalâc turcesc, între bătăliile de la Mohács (din 1526 până în 1687), când Transilvania a fost guvernată de câțiva principii români, în special de Mihai Apafy, care, în 1679, a recunoscut de bunăvoie suzeranitatea Casei de Habsburg, ceea ce anulează orice pretenție de natură juridică a maghiarilor de a spune că Transilvania este o parte integrantă a Ungariei.

Or, revoluția română din Transilvania din 1784 proclama ca țara întreagă să fie administrată în viitor de către funcționari români, ca toți locuitorii să fie egali în achitarea obligațiilor față de stat, ca pământurile nobililor să revină foștilor proprietari, adică țărănilor români. Această revoluție a avut deci un caracter predilect național; ea a fost înecată în sânge.

Sturdza pentru sprijinul financiar generos făcut de domnia sa, în vederea restaurării Capelei, în decurs de mai mulți ani, ca și pentru faptul că s-a interesat îndeaproape de mersul lucrărilor de restaurare. Înalț Prea Sfințitul Daniel a scos în evidență sprijinul pilduitor al prințului Sturdza pentru țara sa de baștină, unde trimite numeroase ajutoare caritative-umanitare. Totodată, Înalț Prea Sfinția Sa a felicitat pe Superiorul Capelei, Preot Radu Mironovici, pentru inițiativa și stăruința sa în vederea începerii și terminării lucrărilor de restaurare la Capelă, ca și pentru aniversarea a 20 de ani de slujire la acest așezământ românesc. Înalț lerarh a oferit acestuia un rând de veșminte preotești noi, din stofă cu fir, și Crucea Moldavă, iar pentru Capelă a donat: rândul de veșminte arhieresti în care a slujit, icoane, cărți pentru bibliotecă și un rând complet de vase cultice.

După cuvântările rostite s-au pomenit ctitorii, prin parastaslul săvârșit în biserică, și s-au depus două coroane mari de flori în cripta

Mai târziu, așa-zisa Constituție liberală a Ungariei din 1848 nu a dat nimic românilor din Transilvania. Poporul român a rămas exclus de la viața politică într-o țară în care el era autonom și constituia totuși marea majoritate a populației. Or, din 1848, Ungaria a pus stăpânire administrativă asupra Transilvaniei, ceea ce a mărit pericolul pentru români. În acel moment, în 15 mai 1848, s-a reunit la Blaj memorabila adunare a românilor din Transilvania pe «Câmpia Libertății».

Detalii din interiorul Capelei

Această mișcare a fost, de asemenea, înecată în sânge.

Eșecul maghiarilor a readus Transilvania sub regimul absolutist al monarhiei de Habsburg și a trebuit să se ajungă în 1867 până ce, odată cu stabilirea dualismului austro-ungar, pericolul din 1848 să devină iarăși amenințătoare. De atunci, soarta românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș nu s-a schimbat deloc, în ciuda diferitelor tentative de a se ridica contra acestei opresiuni mizerabile. Răscoala de la Cluj, din 1894 [este vorba despre mișcarea memorandistă] și protestările contra conduitei maghiarilor ce au ridicat toată Europa civilizată nu au servit din nefericire decât la înăsprirea tiraniei maghiare. Totuși, nu există nici un român din Transilvania care să nu vizeze la emanci-

de sub altarul Capelei: una din partea orașului Baden-Baden și una din partea Mitropoliei Moldovei și Bucovinei. După aceasta au fost acordate interviuri reprezentanților presei germane și televiziunii din România.

Doamna dr. Sigrun Lang

a invitat apoi pe toți cei prezenți într-un salon din clădirea Cazinoului din localitate, pentru a fi de față la solemnitatea semnării în Cartea de Aur a orașului de către personalitățile prezente la acest eveniment.

Sfânta slujbă de la Capela ortodoxă românească „Sf. Mihail” din Baden-Baden, din data de duminică 19 mai 2002, va rămâne o amintire de neuit în sufletele tuturor celor prezenți, iar așezământul însuși, așa cum a menționat Mitropolitul Daniel „este un simbol al demnității românești, al îmbinării dintre spiritualitatea ortodoxă românească și spiritualitatea creștină occidentală, al dimensiunii europene a culturii românești”. ■

parea și la reunirea cu acest regat al României. În prezent, mii de români transilvăneni au fost, precum polonezii, aruncați cu brutalitate pe diferite câmpuri de luptă, împotriva fraților lor latini sau slavi, un fapt de neîgăduit și abominabil.

Bucovina a fost încorporată forțat la Austria în 1775, cu ajutorul unei hărți falsificate intenționat, reprezentând țara drept o fâșie teritorială fără importanță, iar Turcia a cedat raptului deja împlinit, fapt odios, căci românii nu au fost consultați, iar Bucovina nu a fost *niciodată* parte integrantă a Turciei. Totuși, soarta rezervată românilor din Bucovina de către Austria nu a fost odioasă și nu din această cauză românii revendică Bucovina. Ei o revendică pentru că această țară este românească de rasă, de suflet și de ideal.

Soarta românilor din Basarabia, sub regimul rusesc, nu a fost atât de odioasă precum cea a românilor din Transilvania, însă acestor țară este românească de rasă, de suflet și de ideal.

Deci, revendicările românilor sunt legitime, iar dacă războiul nu va regla în favoarea lor această chestiune, este de așteptat o soluție în favoarea lor din partea justiției iminente, dacă nu din partea unui tribunal european suprem, care va rezolva această chestiune de justiție, de umanitate, de civilizație. *Spesabimus!*

Subsemnatul gândește că cea de a treia Conferință a Naționalităților se va onora foarte mult să adopte aceste concluzii umanitare și să adopte o declarație în favoarea

Președintele american W. Wilson, alături de premierul francez G. Clemenceau, în curtea palatului Versailles

drepturilor imprescriptibile ale tuturor românilor de a forma liber un întreg omogen, prin reunirea celor trei Românii (Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, Bucovina, Basarabia și regatul României) într-o singură și unică naționalitate.

Națiunile în actualitate

Deoarece unul dintre subiectele aflate în discuție la Lausanne se referea la organizarea viitoarei securități, Uniunea naționalităților a publicat, în anii următori, mai multe lucrări pe această temă. Dintre acestea, în 1917, a apărut *Proiectul unei Carte mondiale*, alcătuit din 20 de articole, care viza instituirea unui tribunal internațional ghidat după principiile unei constituții liberale, crearea unei armate colective formată din forțele armatelor naționale, un buget internațional pentru stimularea culturii și instituțiilor culturale, măsuri economice și diplomatice concertate pentru a da eficacitate deciziilor luate în cadrul noii organizații internaționale etc. De asemenea, în 1918 a fost publicată o *Hartă etnografică a Europei*, care prezenta o geografie colorată a etniilor-națiuni existente pe

bătrânul continent. După mărturia autorului acestei hărți, J. Gabrys (secretarul general al Uniunii naționalităților), definirea unui grup etnonațional a luat în considerare următorii indicatori colectivi: limba, tradițiile, obiceiurile, religia și conștiința națională.

Cât despre realitățile din regiunea Balcanilor, autorul exclama: „Și ce să mai spun de Balcani, unde toți sunt mai mult sau mai puțin «unii la ceilalți» acasă, fără să uzeze întotdeauna de toleranță...”. Scopul declarat al lucrării era să ofere un ajutor celor care manifestau interes științific sau profesional, etnografilor, diplomaților, politicienilor, economiștilor și oamenilor de afaceri.

Ținând cont de revendicările prezentate de delegațiile naționale, marile puteri au pus în practică principiul naționalităților, stabilind ca bază juridică tratatele de pace de la sfârșitul războiului, la care s-a adăugat proclamația președintelui american Wilson, sub forma celor 14 Puncte. În consecință, secolul XX a primit marca unui nou sistem de valori, reprezentat de instituirea Societății Națiunilor cu sediul la Geneva (ulterior înlocuită cu Organizația Națiunilor Unite, O.N.U.), bazat pe statul-națiune. Dacă în 1930, Societatea Națiunilor număra 60 de state membre, O.N.U. număra astăzi 189 de membri, ceea ce demonstrează că principiul național continuă să reprezinte un fundament viabil, fiind totodată o miză importantă în jocurile de interese internaționale. ■

BRUĂȚĂRELE

1 **1865.** Într-o scrisoare către Napoleon III, Alexandru Ioan Cuza scria că reformele întreprinse de el „au produs un abis între România și foștii ei protectori”, drept pentru care se declara gata să abdice, „lăsând un tron pe care eu nici nu l-am visat, nici nu l-am căutat”. Și adăuga: „retragerea mea poate să consolideze independența României”.

2 **322 î.e.n.** Moare pe neașteptate, la 62 de ani – din cauza unei boli de stomac sau otrăvit, istoricii nu s-au pus încă de acord – profesorul lui Alexandru Macedon, marele filosof Aristotel „stagiritul”. Auster și ursuz, i se cunoaște o singură slăbiciune: cea pentru inele, cu care își încălca degetele până nu i se mai vedeau. Cere să fie înmormântat alături de soția sa Pitia. Amănunt ce contrastează cu legenda unui om rigid și rece, numai creier și rațiune, incapabil de pasiuni și de sentimente.

4 **1582.** Papa Grigore XIII, cel sub al cărui pontificat are loc Noaptea Sfântului Bartolomeu (asasinarea protestanților francezi de către conaționalii lor catolici, despre care el află după două zile) și în vremea căruia Roma a cunoscut o febrilă activitate arhitectonică (frumoasele fântâni din piața Navona, de la Panteon și din Piazza del Popolo, finalizarea clădirii Capitoliului, începerea construcției palatului Quirinale), declară că a doua zi va fi nu 5, ci 15 octombrie. În Italia și în alte țări catolice stilul vechi (calendarul iulian) este înlocuit cu cel nou (calendarul gregorian), care pune de acord anul ecleziastic cu cel astronomic. La noi, stilul nou va fi adoptat abia începând cu 1 aprilie (devenit 14 aprilie) 1919.

5 **1791.** Se stinge cel mai important favorit al țarinei Ecaterina cea Mare: prințul Grigori Potiomkin. Unii cercetători spun chiar că a fost înșurat cu ea, dar cert este că el a continuat să aibă influență asupra împărătesei și după apariția altor favoriți (au fost nu mai puțin de 21). Din 1776 până în 1789, ei s-au succedat anual, unul după altul, fiind confirmați ca atare, ca și cum ar fi fost poezi de Curte, de către Potiomkin personal, care, după ce a pierdut inima țarinei, a rămas timp de 15 ani șeful haremului ei masculin.

14 **1978.** Cardinalului Karol Wojtyła nu-i pornește mașina. De la slujba pe care a oficiat-o într-o bazilică pe un vârf de munte, într-un orașel, prelatul trebuie să ajungă în mare grabă la Vatican. El oprește un autobuz, al cărui șofer, la rugămintea înaltei fețe bisericești, bate toate recordurile de viteză. Coboară în numai 17 minute pe un drum cu serpentine, mai bine de 20 km. Jos cardinalul prinde un alt autobuz, care îl duce la înaltul conclav de la Vatican. Două zile mai târziu, Karol Wojtyła devine Papa Ioan Paul II.

15 **1908.** Colegiul regal de chirurgie din Anglia ia hotărârea să acorde femeilor dreptul de a profesa chirurgia, deocamdată doar în specialitatea stomatologie. Britanicilor le-au urmat doctoriile stomatolog din Franța, apoi cele din Lumea Nouă.

17 **1825.** La Paris are loc premiera operei într-un act *Don Sancho*, al cărei autor nu are decât 14 ani. Este compozitorul maghiar Franz Liszt (1811-1886). Din 1839 Liszt, care este și pianist, dă numeroase concerte în Europa. Odată, la Varșovia, impresarul său anunță publicul că în sală vor fi aprinse în timpul concertului 500 de lumânări. Un „Toma Necredinciosul” de la galerie se apucă să le numere, nu-i ies 500 și, în plin concert, se ridică indignat, afirmând că a fost înșelat: sunt 498. Liszt își întrerupe concertul, fără să înțeleagă prea bine ce se întâmplă, iar impresarul, cu mult calm, îl întreabă pe scandalagiul dacă le-a numărat și pe cele de pe pian. „Nu”, mărturisește aparent șpășit acesta, după care, cu cel mai firesc ton, îl invită pe domnul Liszt să continue.

31 **1941.** Pe muntele Rushmore (Dakota de Sud, S.U.A.) se încheie – celebra astăzi – sculptură în granit, aparținând lui Gutzon Borglum și reprezentând patru președinți americani: George Washington, Thomas Jefferson, Abraham Lincoln, Theodore Roosevelt. Capetele au 18 metri înălțime.

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **CENTENAR CONSTAN-
TIN C. GIURESCU. AMINTIRI
ȘI DOCUMENTE INEDITE.**

EUC – Editura Universitaria,
Craiova, 2001, 670 pp.

● **STUDII DE PREISTORIE**
1/2001.

Editura Ars Docendi, București,
2002, 235 pp.

● **STUDII ȘI MATERIALE
DE ISTORIE MEDIE. VOL.
XVIII.**

Muzeul Brăilei, Editura Istros,
2000, 311 pp.

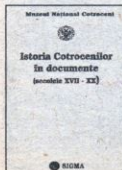
● **Marian Moșneagu – ZIUA
MARINEI LA ROMÂNI.**

Editura Companiei Naționale
Administrația Porturilor Maritime
Constanța SA, Constanța, 2002,
201 pp.

● **ANUARUL MUZEULUI
MARINEI ROMÂNE 2001.
TOM IV.**

Editura Companiei Naționale
Administrația Porturilor Maritime
Constanța SA, Constanța, 2002,
418 pp.

● **ISTORIA COTROCE-
NILOR ÎN DOCUMENTE (SE-
COLELE XVII-XX)** (coor-
donatori: Carmen Păsculescu-
Florian, Marian Constantin).

Editura Sigma, București, 2001,
447 pp.

● **Ioana Boca – 1956. UN AN
DE RUPTURĂ. ROMÂNIA
ÎNTR-UN INTERNATIONALIS-
MUL PROLETAR ȘI STALI-
NISMUL ANTISOVIEȚIC** (stu-
diu, însoțit de anexe de documente
selecțate din arhive de autoare, de
Teodor Stanca și Mircea Popa).

Fundația Academia Civică,
București, 2001, 439 pp.

● **PLURAL. 4/2001. CUL-
TURE & CIVILIZATION. THE
VEIL IS LIFTED. THIRTEEN
HEROINES.**

Fundația Culturală Română,
București, 2001, 202 pp.+ 16 pl.

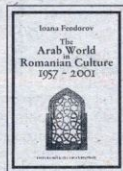
● **Pierre Hazan – RĂZBOIUL
DE SAȘI ZILE. VICTORIA
COMPROMISĂ** (traducere și note
de: **Cristina Jinga**; prefață de
Victor Răzescu).

Editura Corint, București, 2002,
181 pp.

● **Dumitru Tomoni – FĂGET.
MONOGRAFIE ISTORICĂ.**

Editura „Dacia Europa Nova”,
Lugoj, 1999, 379 pp.

● **Ioana Feodorov – THE
ARAB WORLD IN ROMANIAN
CULTURE. 1957-2001.**

Editura Biblioteca Bucureștilor,
2001, 153 pp.

● **Carmen Atanasiu, Mariana
Cojoc, Andreea Atanasiu –
NAVIGAȚIE ȘI ...POLITICĂ.**

Editura Muntania & Leda,
Constanța, 2001, 224 pp.

UN IEȘEAN LA POARTA OTOMANĂ

THEODOR CODRESCU

„Cuprinsul Constantinoplei, văzut din turnul de pază Cule Capusi, unde se află și un ceasornic, se vede că este pe șapte dealuri de o înălțime mijlocie, adăpat de o parte a Bosforului și de alta de Marea Marmora [Marmara] sau Propontidă, iar la capăt este mărginit de o câmpie mănoasă și pitorească. Privirea acestei politii [oraș] este una din cele mai desfătătoare din lume, încât cu dreptul se poate zice că aicea natura a făcut totul și omul nimică [...].

Constantinopoli este așezat, după zicerea califului Osman, la îmbucarea a două mări și a două continente, ca un diamant străns între două zapfire [safire], încât privirea acestor două țărături de continent, așa de apropiate, este de o frumuseță încântătoare.“

Astfel se înfățișa capitala Imperiului otoman unui tânăr cărturar moldovean, ajuns la mijlocul veacului XIX la porțile sale. Citatul este reprodus dintr-o relatare puțin cunoscută, O călătorie la Constantinopol, tipărită, în alfabet de tranziție, în 1844 în Cantora [Tipografia] Foi și sătești, din Iași. Autor: Theodor Codrescu (1819-1894), istoric, scriitor și editor de documente, membru corespondent al Academiei Române (1886).

Sunt însemnările din voiajul făcut la Poartă, ca însoțitor al lui Nicolae Vogoride (1820-1863), fiul caimacamului Moldovei (în 1821), Ștefan Vogoride, ulterior prinț (bei) de Samos (din 1834, unde a și murit în 1859).

T. Codrescu, apropiat ca vârstă de N. Vogoride, a fost profesorul de limba română al beizadelei. Despre Theodor Codrescu se cunosc acum mai puține lucruri. Numele său rămâne legat de două importante momente culturale. Primul – editarea culegerii Uricarul (vol. I-XXV, Iași, 1852-1895). Este o colecție de documente interne și externe, care au constituit la data punerii lor în circulație o importantă bază de date privind trecutul românilor din secolele XV-XIX. Tot lui Th. Codrescu îi datorăm traducerea, în 1853, pentru prima dată în limba română, a romanului Coliba Unchiului Tom (apărut în S.U.A. în 1852), de Harriet Beecher-Stowe, sub titlul Coliba lui Moșu Toma sau Viața negrilor din sudul Statelor Unite ale Americii, lucrare bine primită la noi.

Cei doi drumeți pleacă din Galați sâmbătă 5 august 1844 și își sfârșesc călătoria la Constantinopol „marți 12 septembrie“ același an. La întoarcere, Theodor Codrescu a redactat amintitul volum încheiat la 2 noiembrie 1844.

Reproducem câteva fragmente din această lucrare fără a mai marca întreruperile de text. Precizările din paranteze drepte și titlul ne aparțin.

Moscheea sultanului Ahmet

Ruină bizantină

Casele mai toate-s de lemn, afară numai de palaturile ambasadelor ce sunt de piatră, între care mai falnic se înalță acela al ambasadei roseniene, având o arhitectură frumoasă și foarte bine lucrat.

În Pera se află o librărie franceză, unde se primește abonație pentru toate jurnalele franceze, germane, italiene și engleze; mai toți turcii cei mari sunt abonați la aceste foi. Asemenea se află un teatru de operă mică italiană, precum și un club. Aice am văzut un cabinet de figuri de ceară foarte bine executate.

La Kasim Pașa se află un pod de lemn destul de frumos ce se ridică peste portul Constantinopolului și uncapă până [unește] împreună Galata cu politia. El are două arcuri pentru trecerea luntrelor, iar când cere trebuința pentru vasele de linie, atuncea se desface drept în două; este vopsit alb-cenușiu și slujește ca o înfrumusețare a portului; durarea lui este numai de vreo 8 ani.

Aice [în Ortaköy] se află palatul de vară, numit Ceragan, a M. S. Sultanului. El este pe dinafară de o frumusețe foarte

plăcută din pricina coloanelor de marmură albă, ce sunt așezate chiar pe marginea Bosforului, încât poalele și terasele sunt neîncetat spălate de valurile mării.

De ar fi arșița sau ploaia cea mai mare, trebuie negreșit ca toți trecătorii să-și închidă umbrela în semn de respect, până dincolo de palat. În Constantinopoli, toți poartă umbrele atât pe apă, cât și pe uscat din pricina arșiței cea mare.

Bosforul ochit de aice înfațosează o altă privire: ascuțiturile de pământ a Seraiului din Europa, unde lăcuiește Sultana Valide [mama sultanului], și a Scutariului din Asia se par că, apropiindu-se, ar voi să formeze un continent; apa câteodată nemișcată resfrânge pozele soarelui și azurul cerului.

La stânga, se înalță dealurile înverzite ale Asiei, întinsul Scutari și micul fur numit Ciz Culesi [Kiz Kulesi, Turnul fetei] sau Turnul lui Leandro, unde se zice că s-ar fi oprit cadavrul lui, după ce s-au înecat în strâmtoarea Dardanelilor, mergând noaptea înot la amoa-

reza lui. Acest turn din depărtare pare că este lipit de uscatul Asiei. Când atmosfera este sănină și curată, ochiul străbate în Marea de Marmură și se oprește de întinsul țiclău [vârf] a muntelui Olimp.

La Bebeke se află Rumeli Hisari, pe povârnișul unui deal, înconjurat de chipariși, de morminte și de niște pietre împrăștiate, ce fac un efect foarte pitoresc. Acest ținut este foarte venerat de turci; aici răporează războinicii ce pieriră la trecerea Bosforului, când Mohamed al II-lea se înaintă pentru a supune Constantinopoli.

În locul stărpitilor ieniceri se informă [constituie] trupele regulate numite Nizam și se împart în pedestrime, călărime și artilerie. Afară de aceasta se află și armată neregulată. Se zice că numărul total al trupelor regulate s-ar sui la o sută cincizeci de mii.

Soldații se află cu șiderea prin cazarmi din care cea mai mare este Ramis Ciftlic, d'Aud [Daud] Pașa și aceea de Sirimnia, jumătate de cărămidă și jumătate de piatră.

Pentru siguranța publică și din pricina omorurilor ce se pricinuesc de către marinari, s-au înființat o mulțime de case de pază sau obahte, unde se află la șasezeci de soldați cu un ofițer și cu căpitan.

Pentru schimbarea la oră a păzitorilor ce sunt câte doi, se slujesc cu ornice de năsip numite clepsidru. Curățenia prin cazarmă și prin obahte este de minune, încât poate trece de proverb. De multe ori petreceam ore întregi privind la pardoseala de marmură, la vase, la furculițe, la cuțite și la linguri ce sunt frumos înșirate, încât curățenia lor mă făcea să fac oarecare comparație cu ale

noastre, însă totdeauna rămâneam jos. Din aceste vase ar putea mânca și însuși marele vizir, fără ca să se poată înjosi, măcar cât de puțin.

Toate vasele sunt frumos spoite și bine spălate. Să nu uităm că curățenia la turci este poroncită de *Coran* și face un articol din dogma Islamismului.

Poliția din Constantinopoli este însărcinată de a priveghe nu numai la liniștea și la siguranța acestei prea întinsă capitalii, dar încă și la păstrarea bunelor moravuri. Cele mai înțelepte măsuri sunt luate cu această privire, pentru ca să se poată abate ori și ce fel de scandal.

Pentru aceasta casele sunt durate în așa fel, încât nimine nu poate să vadă ce se face în casa vecinului. Ferestrele de la ulițe sunt cu jaluzele și nici una nu se află în partea grădinilor unde femeile merg de se preumblă. Nici un turc nu caută să vadă haremul altuia, pentru ca și al său să nu fie văzut. De aici vine că prea rar se aude vreo intrigă amoroasă sau vreo alt fel de necuviință, nu că doar nu s-ar face, dar numai că harem pe harem nu se vede și prin urmare vorbă ră nu prinde nicăieri rădăcină, ca să rodească înmii.

Sclavia în Orient nu este după cum își închipuiesc oarecare crieri aprinși, ci ea este o adevărată înfiere care de multe ori făptuiește în bine atât asupra stărei morale cât și a condiției materiale a sclavilor. Mulți din cei mai înalți ampluiați otomani nu au fost la începutul lor altdecât sclavi și nimic nu i-au împiedecat de a se înălța până la cele mai înalte trepte a organismului soțial; și încă ce-i mult, că ei

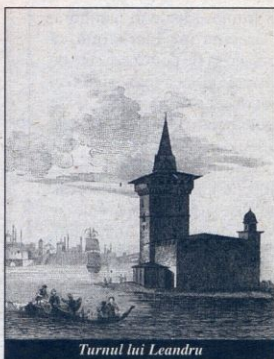
după aceea nu se rușinează a-și spune însuși începutul ființării lor.

Răzbunarea prin duel sau prin sinucid este cu totul necunoscută, căci o intrigă iscată sau un afront făcut de un musulman unui alt musulman îndată se pune la cale prin mijlocirea unui bătrân ce le spune vreo zicătoare sau vreo câteva versete din *Coran*.

In Turcia ierarhia familiei nu domnește nicicum; de aici vine că pre rar se cunoaște numele unei familii. Numele primit la tăierea împrejur adăogat la numele tătâne-său sau la acela al meseriei sau al slujbei lui deosebește pe fiu de părinte.

Vizitele se fac ziua, afară de timpul Ramazanului ce se fac noaptea, pentru că poliția [orașul] fiind neluminată, acei ce ar ave plecare de a face dimpotrivă, sunt supuși la mai multe primejdii prin ulițele cele strâmte și întunecoase. După nouă oare vara și după apusul soarelui iarna, nici un caic nu poate pluti pe Bosfor.

Luntrele în Constantinopoli îndeplinesc [înlocuiesc] trăsuri

Turnul lui Leandru

rile și droșcele noastre; acele cu o păreche de vâsle se întrebuințează de oamenii de rând; acele cu două de cei înavuți; cu cinci de miniștri; și M. S. sultanul cu șapte părechi în zile lucrătoare și de sărbătoare, iar în zi de paradă cu 12. Leafa unui luntreș este de 200-400 lei pe lună.

Aceste trăsuri sunt vâpsite roșu, albastru sau verde și înornate cu flori și arabescuri; ele sunt cam lunguete – râtunde și fără obloane, însă cu perdele și se trag numai de un cal.

În Constantinopoli mai prin toate colțurile ulițelor se află fântâni sau cișmele, din care unele sunt foarte bine lucrate

Cortegiul unui pașă

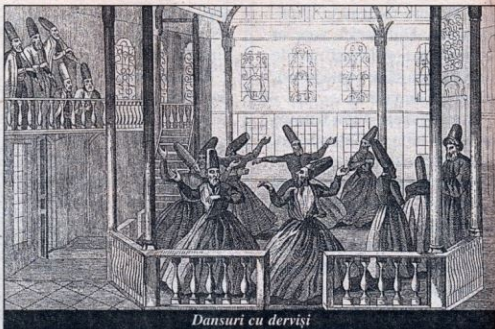
și frumos săpate în marmoră. Oarecine mă încredință că trebuie să fie peste șese sute de cișmele și încă tot se mai fac, socotindu-se că nu ar fi de ajuns pentru o populație așa de însemnată.

Una din dorințele mele, aflându-mă în Constantinopoli, au fost și aceea de a vede pe M. S. sultanul [Abdul Medjid, 1839-1861] mergând la geamie.

În vreo câteva vineri, de dimineață, nu aveam altă treabă decât numai a întreba pe caicii oare la ce geamie merge sultanul astăzi? Totdeauna mi se răspundea că merge din cealaltă parte de Bosfor, în Asia.

Din norocire, într-o vineri ni s-a spus că sultanul s-au dus la geamia Dolma Bacce [Bahçe] din partea Europei.

Eșirea M. S. sultanului la geamie este vestită capitalei prin o bubuire de tunuri slobozită de la cazarma Top Hana [Hane]. Fără a pierde timp, închiriez un cal; ajungând în ulița Seraiului de Ceragan, mi s-au spus să mă scobor. Datina

Dansuri cu derviși

este ca numai raelele [supușii] sultanului, adică toți acei ce poartă fes, să se scoboare; eu însă purtam pălărie și trebuia să fiu scutit de o asemenea osteneală. Însă nu, să vede că pentru că era vineri și o mulțime de ofițeri adunați la poarta Seraiului, eu trebuie ca să merg pe jos până dincolo de palat. Numai pe aice ulița este destul de largă și binișor păvuită.

I bandă de muzică se afla în curtea palatului și o alta la poartă, dimpreună cu vreo trei sute de soldați. De la serai până la geamie erau presărați câte patru soldați. O mulțime de raele, de turci și de turcoaise se aflau pe terase sau pe târăbile dughenilor, așteptând înțocirea sultanului. La ceremonie sta afară la poartă mai toți ampluiații sultanului, în viță [șir], uniformă și călări; guardia împărătească în număr de 50, toți tineri frumoși, bine îmbrăcați și cu mănuși albe subțiri; o bandă de muzică, o mulțime de soldați și un număr mare de privitori erau nerăbdători

de a vede pe M. S. sultanul eșind din geamie.

Deodată se auzi o detunătură în cuprinsul geamiei, toți răsăriră și se puseră în rând. Comisul cel mare duse trei cai înășăhuiti [înșăuați] în aur, pentru ca M. S. să-și aleagă pe care va voi. Toți miniștrii Înaltei Porți eșiră înainte; apoi M. S. sultanul se arătă mareț pe un cal roib de Egipt, purtând pe cap fes cu canaf de mătăasă, pe deasupra o hermene de postav lațiverde [verzui] cu gulerul cusut cu aur și prinsă cu o agrafă de diamant, iar în picioare ciubote de glanț [piele lăcuită]. M. S. este înalt la stat, încât domnia [domina] cu capul peste toată mulțimea, are față plăcută, expresivă și oacheșă, înfățișând un aer interesant și impozant, trăsăturile feței îi sunt regulate și frumoase, împodobite de o barbă mică.

Sosind M. S. sultanul la palat, amândouă bandele de muzică începură a cânta arii turcești. Toți strigară de trei ori: Să trăiască M. S. sultanul – padișahimiz iașa [padișahimiy yașa]! Porțile se închiseră și soldații se împrăștiară. ■

Prezentare și selecție
Ioan LĂCUSTĂ

Banchet pentru un ambasador european în sala Divanului Marelui Vizir

La 21 august 1945, regele Mihai a declanșat „greva regală”, refuzând să mai contrasemneze actele guvernului Petru Groza. Peste 21 de zile, la Londra, începea reuniunea miniștrilor de Externe ai marilor puteri – S.U.A., Marea Britanie și U.R.S.S., China și Franța –, care lua în discuție pregătirea Conferinței de Pace. Întâlnirea din capitala britanică s-a încheiat cu un blocaj total, la 2 octombrie. Secretarul de Stat Byrnes considera că refuzul Statelor Unite de a recunoaște guvernul Groza a fost principala cauză a eșecului conferinței.

În perioada anterioară, sovieticii alternaseră poziția dură cu semnale privind disponibilitatea lor pentru o înțelegere. Astfel, la 12 septembrie adjunctul lui Molotov, comisarul poporului pentru Afaceri Străine, A.I. Vișinski, îi spunea lui A. Harriman, ambasadorul S.U.A. la Moscova, că țările lor rezolvaseră probleme mai dificile în trecut, așa că aveau să găsească o soluție și problemei României.

Poziția intransigentă adoptată de Iuliu Maniu și faptul că acesta trecuse la pregătirea rezistenței înarmate față de sovietici, ceea ce nu le scăpase acestora, excludea însă posibilitatea ca U.R.S.S. să accepte un reprezentant al partidului său într-un eventual nou guvern. Lucrețiu Pătrășcanu, reîntors de la Moscova, transmitea occidentalilor că Stalin se arătase dispus să îl sacrifice pe Groza. În plus, el le împărțea temerea că aripa radicală comunistă, condusă de Ana Pauker și Vasile Luca, putea organiza – în condițiile în care la Londra nu se înregistra vreun progres – o lovitură armată.

Existau deci, în viața politică românească a momentului, două puncte de vedere în privința atitudinii față de Uniunea Sovietică: unul al neacceptării vreunui compromis și celălalt care susținea că era momentul lui. Pe cea de a doua poziție se situa și Citta Davila.

El îi scria, la 14 octombrie 1945, lui Iuliu Maniu o scrisoare, păstrată în arhivele de la Hoover Institution și pe care o reproducem în continuare.

SFATURI DE LA LONDRA

LAURACOSOVANU

14 octombrie 1945

Stimate Domnule Maniu,

De când v-am scris, evenimentele au luat o întorsătură care confirmă prevederile de acum două luni. În conferința de la Londra Sovietele au putut constata că hotărârile de la Potsdam, precizând pe cele luate la Yalta cu privire la țările foste satelite ale Axei, nu mai puteau fi interpretate în mod unilateral, astfel încât scopul urmărit, și anume independența de fapt și regimul reprezentativ, să fie eludat. Tocmai această constatare explică introducerea de către dl. Molotoff, la 22 septembrie, a dificultăților procedurale, privind participarea la discuții a Franței și a Chinei. Căci așecul Conferinței pe o astfel de chestiune era mai puțin grav decât dilema în care se aflau Sovietele de a alege între acceptarea punctului de vedere anglo-saxon cu privire la sateliți – și astfel a da impresia unei înfrângeri politice, care trebuia să aibă consecințe în toate cele 6 țări de sub controlul lor – sau a menține punctul lor de vedere și a rupe pe această chestiune – ceea ce ar fi putut însemna începutul conflictului politic cu democrațiile occidentale. Acceptarea prealabilă a prezenței Franței și Chinei, în ziua de 11

septembrie, se explică prin credința Rusiei că puterile occidentale se vor mulțumi cu o formulă de cărpală, similară cu soluția crizelor poloneze și iugoslave; eroarea Sovietelor a consistat în a nu înțelege că cu terminarea războiului (și cu pericolul mondial reprezentat de bomba atomică) cărpelile nu mai erau acceptabile.

De fapt, cred că americanii și englezii vor realiza în curând că „coalitiile” politice, între grupări ale căror principii sunt diametral opuse, nu sunt altceva decât o încurajare a haosului politic și economic. (Evenimentele recente din Bulgaria, Polonia și Iugoslavia o dovedesc îndestul.) „Colaborarea” între unele grupări nu poate merge mai departe decât respectarea de către toți a garanțiilor constituționale. Constituția este terenul pe care se întâlnesc – și pot colabora dacă vor – grupările politice cu ideologii opuse. Dar obligația colaborării politice, fiind un non-sens, nu poate fi decât mijlocul întrebuintat de o minoritate pentru a domina majoritatea. Mai e nevoie de a demonstra – mai cu seamă Sovietelor – că numai guverne omogene pot guverna efectiv? Acesta este punctul de vedere ce susțin aci în conversațiile mele. ■

(Va urma)

Suveranul...

Chipuri uitate

... și reședința sa, palatul Frederiksborg

CHRISTIAN IV, REGELE BOEM ȘI CONSTRUCTOR

MĂDĂLINA NICOLAU

Se spune că în 1588, la slujba de înmormântare a regelui Frederick II, preotul curții daneze nu s-ar fi putut abține și ar fi pronunțat următoarea frază: „Dacă regele ar fi băut numai ceva mai puțin, el ar fi putut să trăiască încă mult și bine“. Mare iubitor de petreceri și de nesfârșite libații, bonom și frivol, Frederick II a fost o personalitate complexă și contradictorie. I-a plăcut să se înconjoare de artiști străini, să participe la fastuoase spectacole și a avut inițiativa de a construi reședințe rafinate. De numele lui se leagă, între altele, ridicarea castelului Kronborg, începută în 1574, pe locul vechiului castel înălțat de Erik de Pomerania în cea mai îngustă parte a strâmtoării Sund. Poziția strategică a locului a fost astfel valorificată din plin sute de ani, aici instalându-se vama unde se încasau taxele percepute tuturor vaselor care treceau din Marea Nordului în Marea Baltică. Beneficiara uriașelor venituri realizate din această vamă a fost, începând cu 1425, trezoreria regală. Kronborg, unul dintre cele mai frumoase castele renaștentiste din nordul Europei, terminat în 1585, a fost în întregime construit și împodobit din banii proveniți de la amintita vamă.

Urmașii lui Frederick II au moștenit mult din firea năvalnică, pozitivă, dar, în același timp, și boem-artistică a înaintașului lor. Am putea afirma că vocația de constructor a tatălui și-a găsit deplina afirmare în persoana fiului care i-a succedat la tron, Christian IV, în vreme ce nepotul său, adică fiul

cel mai mare al lui Christian IV, a murit de timpuriu, ucis de băutură. La moartea lui Frederick II situația economică din cele două regate (Danemarca și Norvegia), unite sub sceptrul danez, era stabilă, comerțul înflorea și orașele, mai cu seamă porturile, își diversificau activitățile, crescând în supra-

față și ca număr de populație. Un timp regatul a fost condus de o regentă, deoarece Christian era prea mic pentru a domni. În 1596, când prințul a împlinit 19 ani, el a fost încoronat sub numele de Christian IV și e considerat, până azi, unul dintre cei mai iubiți suverani danezi.

Amorași durdulii

Regele a fost interesat, ca nici unul dintre înaintașii săi, să-și cunoască bine regatele peste care domnea. De aceea a călătorit mult, atingând extremele sudice și nordice ale regatelor, traversând Baltica până în insula Gotland, sau navigând în jurul coastelor Norvegiei, mereu preocupat de problemele legate de comerț și navigație. Nimic nu scăpa atenției sale. A fortificat numeroase orașe de-a lungul țămurilor, a construit case pentru marinari, a înălțat, pe cheiurile portului Copenhaga, o nouă Bursă și tot aici a construit cel mai mare și mai modern Arsenal naval de pe continent, care ar fi putut fi comparat doar cu Arsenalul din Veneția. De asemenea, a dăruit vechile bastioane defensive ale orașului și a extins de aproape două ori suprafața capitalei.

În anul 1637 a pus piatra de temelie la Rundetårn (Turnul rotund), turn care a adăpostit complexul Trinitatis: un colegiu, o bibliotecă a Universității din Copenhaga, o biserică pentru studenți, dar și un observator astronomic. Rampa în spirală a turnului, cu o lungime de 209 m și care înconjoară de 7,5 ori centrul lui, este unică în arhitectura europeană. Când a fost terminat, în 1642, însemnele regelui Christian IV se puteau

vedea peste tot: în partea superioară a fațadei, ca și pe zăbrelele din fier forjat ce înconjurau platforma turnului înalt de 34,8 m, de unde se poate și azi admira o minunată panoramă a Copenhagii.

De observatorul din Rundetårn (cel mai vechi observator astronomic în funcțiune din Europa) se leagă și istoria conflictelor dintre atotputernicul monarh și învățatul Tycho Brahe. Brahe își avea propriul observator, extraordinar de bine dotat pentru vremea respectivă, pe insula Ven. Acolo făcea cercetări, acolo a scris un catalog al stelelor, acolo a descoperit fenomenele cerești care l-au făcut celebru. Christian IV i-a luat insula, depozitându-l de domeniile sale unde își crease un mic paradis, și i-a interzis să își continue observațiile astronomice la Copenhaga. Umilit de atitudinea regelui, Brahe a plecat la Praga, unde a și murit câțiva ani mai târziu. Ca să demonstreze că, totuși, e interesat și de astronomie, regele a ținut să înființeze în Rundetårn și un observator astronomic.

Prodigioasa activitate de întemeietor și constructor a lui Christian IV s-a materializat în cele mai variate domenii. De pildă el a înființat, în 1624, Serviciile poștale daneze. Dar paralel cu toate inițiativele enumerate mai sus, regele s-a dovedit un tenace, zelos și rafinat constructor de palate. Am putea enumera spre exemplificare palatul Rosenborg din Copenhaga și palatul Frederiksborg, aflat în nordul Seelandei, la doar câteva zeci de kilometri de capitală. Trebuie să menționăm energia enormă pe care Christian a cheltuit-o și pentru a reface Kronborgul ridicat de tatăl său, dar distrus, în 1629, de un devastator incendiu.

Cu toată opoziția vehementă a Consiliului regatului, care și-a motivat refuzul prin invocarea proastei stări economice a țării, ca urmare a participării regelui la Războiul de 30 de ani, monarhul a decis să înceapă neîntârziat reconstrucția castelului. În scurt timp a fost redată întreaga splendoare inițială a exterioarelor, însă interiorul

Coroana regală

Palatul Rosenborg, unde a murit Christian IV

nu și-a putut recupera strălucirea de altădată, piese unice de mobilier, de decorație, de tapiserie fiind definitiv pierdute.

Începuse epoca barocă și noile plafoane sau semineuri au beneficiat din plin de somptuoasele decorații ale noului stil. Pe tavane, în camera regelui și a reginei, amorași durdulii țin eșarfe cu însemnele lui Christian IV, poartă în triumf monograma încoronată a regelui sau monograma reginei Anna Cathrine. Armuriile regale, însemnele heraldice ale ținuturilor stăpânite de rege, monogramele încoronate sunt plasate de asemenea deasupra semineelor sau a ușilor, ca semn al puterii și bogăției lui Christian, care a adus la curtea sa pe unii dintre cei mai faimoși pictori flamanzi contemporani, ca și pe alți meșteri renumiți în cele mai variate domenii, comandându-le lucrări pentru palatele Rosenborg, Frederiksborg, Kronborg.

Feerie de lumini

Frederiksborg a fost construit aproximativ între 1602 și 1620, fiind reședința lui Christian IV și, fără îndoială, cel mai ambițios proiect constructiv al regelui. Castelul trebuia să fie dovada de netăgăduit a măreției suveranului și întregul ansamblu, ca și cele mai neînsemnate detalii, au fost concepute

Plafon pictat al camerei monarhului de la Kronborg (în stânga), unul dintre cele mai frumoase castele renascentiste

pentru a induce acest copleșitor sentiment. Plafoane de lemn pictat și sculptat, bolți decorate, nișe cu zeități antice, scuturi cu armuriile regale, pardoseli din marmură sau lemn rar, pereți împodobiți cu tapiserii din ateliere renumite, mobilier cu intarsii, porțelanuri prețioase, picturi de mari dimensiuni – toate comandate și supervizate de atotputernicul suveran. Magnificența interioarelor era pe măsura fastuoasei și veselei vieți ce se desfășura la curtea daneză sub protecția regelui, mare amator de petreceri.

Petrecărețul devenea subit însă, atunci când împrejurările o cereau, un eficient om de acțiune. Regele era, practic, neobosit. O dovedesc, între altele, și cele peste 3 000 de scrisori, *manu propria*, rămase în arhive, ca și numeroasele proiecte și schițe desenate de el. Christian IV a conceput și a desenat inscripția sub formă de rebus care se află pe fațada Tumului rotund și care s-ar putea interpreta astfel: „Doamne, pune dreapta învățătură și justiția în inima regelui încoronat, Christian IV”. Suveranul era prezent pe șantierul naval

și controla personal dimensiunile cherestelei pentru navele aflate în construcție, cumpăra piatră și lemnul necesare pentru palatele sale, completa schițele inițiale dar și desenele finalizate ale arhitecților, testa mortarul folosit la construcții, critica tot ce nu-i era pe plac și se implica în tot ce ordonase să se facă. Nu era comod pentru suptuși să-l știe mereu cu ochii pe ei, dar îi recunoșteau competența și îi admirau puterea de muncă.

La fel de mult îl preocupau și problemele regatului. Vorbea și scria în mai multe limbi străine și conducea negocierile cu ambasadorii străini. Christian de tânăr a acordat o deosebită importanță comerțului și navigației, gândind la perspectiva de a face din regatele sale mari puteri coloniale. În acest scop l-a trimis pe amiralul Gjedde într-o călătorie în mările sudice, iar acesta, după ce a înconjurat Capul Ceylon și a ajuns în India, s-a întors acasă și l-a anunțat pe rege că a înființat „colonii” daneze în acel loc. Era vorba, de fapt, de un punct comercial la Tranquebar. De asemenea, suveranul a trimis mai multe expediții în Groenlanda și a

cerut navigatorilor săi să găsească o rută prin nord-vest care, ocolind prin nordul Americii să ajungă în China și în India. Această curajoasă încercare s-a soldat însă cu un total eșec.

De o vitalitate debordantă, Christian IV a știut să se bucure din plin de toate plăcerile vieții. La curtea lui unde, cum comentează un istoric, se vorbea nemțește, se cânta italienește și se picta ca în Olanda, se trăia vesel: spectacolele se țineau laș, ca și petrecerile, invitații străini roiau în jurul monarhului. Nu de puține ori se făceau vizite protocolare în străinătate, precum cele întreprinse de suveran la curtea din Londra pentru a-și vizita sora căsătorită cu regele Angliei – James I.

Știindu-l pe monarhul danezo-norvegian mare amator de vânătoare, i s-au organizat astfel de partide dar, spre uimirea gazdelor, Christian a părăsit oripilat locul când a văzut cum, în cursul cavalcadelor, caii cădeau morți, unul după altul, în nepăsarea generală, din cauza extenuării. Alături de vânătoare, Christian IV era pasionat de jocurile de ar-

tificii. Orice pretext era binevenit pentru organizarea unor astfel de spectacole așa că nu e de mirare că în timpul călătoriilor întreprinse își oferea astfel de plăceri, fiind deosebit de încântat să primească elogiile din partea gazdelor pentru feeria de lumini la care luaseră parte.

Celebritate scump plătită

Epoca lui Christian IV a însemnat un progres și pe plan larg cultural. Atelierele de tipografie se înmulțesc, cărțile și broșurile adresându-se acum unui public mult mai larg. O dată cu Reforma tot mai multe genuri literare scapă de sub tutela scolastică a Evului Mediu, devenind independente: romane cu alură comică, aproape picarești, opere de pedagogie, pamflete, ediții savante, cărți populare, cronici, scrisori deschise, culegeri de balade, dialoguri moralizatoare. Se diversifică și propunerile religioase, o excepțională dezvoltare înregistrând genul psalmilor. De o deosebită importanță pentru educarea gustului public și de

o deosebită apreciere se bucură drama.

La început se traduc sau se adaptează texte latine, franceze sau germane, dar cu timpul încep să predominie operele originale. În piețe publice, în sălile colegiilor, în casele nobililor, la palat se joacă aceste drame, constituind un patrimoniu cultural comun pentru un public altminteri foarte eterogen. Bineînțeles că familia regală furniza din plin subiecte pentru tot felul de încercări literare. Orice banală circumstanță devenea un eveniment sub pana scriitorilor și astfel poeziile și poemele cunosc o adevărată inflație. Se înțelege de la sine că o întâmplare tragică precum moartea reginei Anna Cathrine a umplut Danemarca de tânguieli.

Dacă regele Christian IV a reușit, în mare măsură, să schimbe fața regatelor, să modernizeze porturile, să fortifice orașele costiere, să înființeze instituții, să deschidă noi orizonturi pentru comerț și navigație, în schimb viața lui personală nu a stat sub semnul succesului. Prima lui soție, Anna Cathrine, a murit de tânără și regele, rămas văduv

Camera regelui...

... și capela de la Kronborg

de timpuriu, cu pantagruelica lui poftă de toate bunurile lumești, și-a împărțit cu mărinimie favorurile atât doamnelor din nobilime, cât și femeilor de rând. Astfel se face că suveranul s-a trezit a fi tatăl unui număr impresionant de copii nelegitimi. Către 40 de ani s-a căsătorit pentru a doua oară. Tânăra mireasă avea doar 17 ani și în condițiile tumultuoasei vieți de la curte nu este de mirare că acest mariaj, care a durat doar zece ani, a avut nu puține episoade furtunoase. După divorț, regele și-a petrecut ultimii ani alături de o menajeră care l-a îngrijit cu afecțiune și cu care a avut doi copii.

Cum era de așteptat, numeroșii lui copii naturali i-au creat multe neplăceri, tot timpul revendicând ceva, certându-se între ei, țesând nesfârșite intrigi. Nici moștenitorii legali nu i-au adus regelui prea mari bucurii. Fiul cel mare care, în mod normal ar fi trebuit să îi urmeze la tron, a murit înaintea lui, într-un mod foarte puțin glorios, ca un fervent adept al lui Bachus ce era. Al doilea fiu, care nu avea nimic din temperamentul vulcanic al tatălui ci, dimpotrivă, era o fire rezervată, o persoană gravă, tăcută, i-a succedat la domnie sub numele de Frederick III. Acesta a avut o sarcină deosebit de grea, regatele pe care le-a moștenit fiind răvășite de repetatele incursiuni de jaf ale suedezilor, fermele pustiite, orașele în ruină. Este adevărat că una dintre ficele lui Christian IV, și anume Leonora Christina Ulfeldt, a intrat în istoria literaturii daneze prin pateticul jurnal în care povestește despre anii de detenție (1662-1685) din Turnul Albastru. Dar această

glorie a fost plătită din greu cu cei peste 20 de ani de suferințe fizice și morale petrecuți în temniță din cauza unor intrigi abil țesute de camarila reginei-mame Sofia.

Sărac și părăsit de prieteni

Ultima parte a domniei i-a adus lui Christian IV tristețe, amărăciune, însingurare. Cel care gândise și lucrase la prosperitatea regatelor, care sperase să-și trimită flotele și negustorii peste mări și țări asistă neputincios cum se ruinează totul în jur. De fapt la acest deznodământ s-a ajuns treptat, primul pas fiind făcut în perioada de început a Războiului de 30 de ani. Atunci regele a dorit să intre în luptă alături de trupele germane protestante, dar a întâmpinat un refuz categoric din partea Consiliului regal. Drept care a intrat, totuși, în luptă, dar nu ca rege, ci cu titlul de Colonelul Christian. Armatele lui au fost zdrobite la Lutter am Barenberg și, deși în acest război nu au fost implicate oficial nici Norvegia, nici Danemarca, trupele dușmane învingătoare au intrat în Jutlanda, jefuind totul în calea lor. Țara a avut mult de suferit și, cu toate că era profund nefericit, regele a continuat să își pună în aplicare planurile sale de edificare și modernizare a instituțiilor. Dezamăgirea lui Christian IV nu cunoaște margini când, refuzând o alianță cu regele Suediei, Gustav Adolf, chemat în ajutor de Liga protestantă din Germania, vede cum acesta începe să câștige victorie după victorie, schimbând soarta războiului.

Moartea lui Gustav Adolf la Lützen aprinde speranță în sufletul lui Christian că ar putea juca un rol important la tratativele de pace. Intențiile sale i-au iritat însă pe suedezi. Și, din nou, trupele suedeze intră în Jutlanda, distrug fermele și pustiesc orașele. Ca și în alte împrejurări, Scane, provincie din sudul Suediei, pe atunci însă în posesia coroanei daneze, este și ea devastată. Nu trece mult timp și izbucnește o luptă navală între cele două monarhii nordice și, bineînțeles, în paralel sunt din nou atacate Jutlanda și Scane. Danemarca se afla într-o situație disperată; chiar regele, deși acum era un om bătrân, a luat parte la înfruntările navale, pierzând un ochi. Tratatul de la Broemsebro, din 1645, consfințește sfârșitul războiului și înseamnă o cumpănită umilință pentru Christian IV. Danemarca pierde insula Godland, iar provincia scaneză Halland este încredințată Suediei, drept garanție de pace, pentru o perioadă de 30 de ani. Norvegia este obligată și ea să cedeze două mari provincii: Hærjedal și Jämtland.

Christian IV a mai supraviețuit puțini ani după această usturătoare lecție a istoriei. Rând pe rând prietenii l-au părăsit și din fastul și strălucirea de altădată nu mai rămăsese nimic. Se spune că avea dificultăți financiare și că abia putea să-și plătească o încălțătură de cărbuni pentru foc. Avea să-și sfârșască viața ca un om extenuat, dezamăgit, sărac. Cel care călătorise atât avea să mai facă o ultimă și scurtă călătorie în februarie 1648. De la Frederiksborg la palatul Rosenborg unde s-a stins din viață. Avea 70 de ani și pentru el începea o posterie glorioasă. ■

Opinii - controvers

DROMICHAITES - REGE GET SAU TRAC?

Un moment controversat al istoriei antice a fost și rămâne episodul războaielor dintre Lysimachos, regele macedonean al Traciei, și Dromichaïtes. Conflictele dintre cei doi sunt amintite de mai mulți istorici antici, printre care Polibios, Diodor din Sicilia, Strabon și Trogon Pompeius. Cea mai „detaliată” descriere a faptelor, dacă se poate spune așa, o găsim la Diodor din Sicilia (secolul I î.Chr.). Acesta, ca și ceilalți istorici, nu amintește și motivul conflictelor, mărginindu-se să povestească luptele dintre cei doi și întâmplarea moralizatoare a ospățului dat de Dromichaïtes. Am putea spune chiar că ospățul reprezintă punctul central al relatării – cel puțin la Diodor din Sicilia – dacă avem în vedere că el ocupă mai mult de jumătate din spațiul afectat conflictelor.

I. PĂTRAȘCU

Lysimachos, regele Traciei, îl trimite pe fiul său Agatocles cu oaste împotriva regelui Dromichaïtes. Acesta din urmă iese învingător, făcându-l prizonier pe Agatocles. Dromichaïtes îl înapoiază tatălui său, însoțit de daruri, sperând într-o împăcare cu regele Traciei și în recăpătarea pământului ocupat de Lysimachos.

Reacția regelui macedonean a fost alta. În fruntea armatei, pornește pedepsirea celui care îi făcuse prizonier fiul. Armata, chinuită de foame într-un teritoriu pustiu, este din nou înfrântă și însuși regele este făcut prizonier. Acesta, împreună cu fiii și suita sa sunt duși în cetatea învingătorului, numită Helis.

În timp ce tracia cer să le fie dat pe mână regele prizonier, ca să-l pedepsească pentru suferințele îndurate, Dromichaïtes se opune, considerând că odată eliberat, Lysimachos va fi recunoscător

tracilor care i-au dăruit viața și, în același timp, le va restitui teritoriile răpite.

Și, ca să-i dea încă o lecție, Dromichaïtes pregăti două ospețe: unul bogat, cu mâncăruri alese, servite pe o masă de argint, cu vinul turnat în cupe de argint și de aur, pentru macedonenii. Celălalt, al tracilor, consta din mâncăruri obișnuite, zarzavaturi și carne, pregătite cu măsură și așezate pe tăblițe de lemn, care țineau loc de mese. Vinul le era turnat în pahare de lemn și de corn.

Pe când ospățul era în toi, Dromichaïtes îl întreabă pe Lysimachos care dintre mese i se pare mai demnă de un rege. Acesta din urmă, nepricepând tâlcul, îi răspunde că a macedonenilor. „Atunci – zise Dromichaïtes – de ce ai lăsat acasă atâtea deprinderi, un trai cât se poate de ademenitor și o domnie plină de strălucire și te-a cuprins dorința să vii la niște barbari, care au o viață de sălbatici, locuiesc într-o țară

Tetradrahmă
de la Lysimachos

bântuită de geruri și n-au parte de roade îngrijite?"

Dându-și seama de greșala făcută, Lysimachos promise că pe „viitor va fi prietenul și aliatul tracilor”, urmând să le înapoieze toate locurile întărite cucerite de ostașii săi. Ca semn al împăcării, i se puse pe cap o diademă și i se permise să se întoarcă în Tracia.

Pornind de la această relatare sumară, istoricii care s-au ocupat de episod au ajuns la ipoteze care, nu de puține ori, sunt contradictorii sau ignoră realitățile epocii.

Astfel, Dromichaïtes a devenit un rege get de la nordul Dunării, unii localizându-i cetatea Helis fie la Poiana (județ Galați), fie la Popești (județ Argeș). „Locurile întărite” cucerite de ostașii lui Lysimachos de la traci au fost plasate de la sudul la nordul Dunării, prin Muntenia, sudul și centrul Moldovei sau chiar dincolo de Prut.

Două sunt punctele care au suscit numeroase controverse între istorici: originea lui Dromichaïtes și localizarea întăriturilor cucerite de ostașii lui Lysimachos și a cetății Helis.

După părerea noastră, Dromichaïtes nu poate fi decât un rege trac de la sudul Dunării, a cărui stăpânire se găsea în vecinătatea regatului lui Lysimachos. Izvoarele antice o spun clar: Lysimachos a purtat războaie cu vecinii în Tracia (Polibiu, Plutarh, Polyainos). „Locurile întărite” revendicate de Dromichaïtes și cetatea Helis nu pot fi astfel situate decât la sud de Dunăre, în Bulgaria de astăzi.

Unii istorici români au localizat stăpânirea lui Dromichaïtes și „locurile întărite” la nord de Dunăre datorită unor informații lacunare oferite de Pausanias. Numai că acesta a trăit cu aproape 500 de ani mai târziu față de evenimentele descrise și, încă un lucru demn de amintit, este singurul izvor (din nouă) care plasează „locurile întărite” revendicate de regele trac la nord de Dunăre.

Chiar numele Dromichaïtes este unul sud-tracic (Polyainos amintește un personaj cu acest nume la asediul Cypselei din anul 254 î.Chr.). Din toate

izvoarele literare antice, numai în două Dromichaïtes apare ca fiind rege get, în celelalte el fiind numit fie rege al tracilor, fie al odrisilor (ambele neamuri sud-dunărene).

În ceea ce privește ospățul dat de Dromichaïtes, acesta este o poveste moralizatoare, des întâlnită în literatura greacă. Prin astfel de exemple scriitorii eleni, socotindu-i cumpătați, blânzi, plini de dreptate pe barbari, încercau să scoată în evidență decăderea moravurilor propriului neam. O pildă asemănătoare este prezentată de Herodot atunci când, după bătălia de la Platea, grecii descoperă în tabăra abandonată a perșilor bogății fabuloase (Herodot, *Istorie*). Un ospăț asemănător este dat de Attila, conducătorul hunilor, în anul 448 î.Chr. Acesta organizează banchetul în cinstea trimișilor împăratului de la Constantinopol. În timp ce el mănâncă din străchini de lemn, invitații sunt serviți cu mâncăruri alese, din farfurii de argint.

In discursul lui Dromichaïtes, tracii sunt prezenți ca „niște barbari care au o viață de sălbatici, locuiesc într-o țară bântuită de geruri și n-au parte de roade îngrijite”. De fapt, nu este situația reală, ci imaginea pe care grecii o au despre barbari (în cazul de față tracii). Determinismul geografic este o prezență constantă în lucrările scriitorilor greci. Pentru ei, în zonele nordice, animalele nu au coarne din cauza gerului, corpul oamenilor este permanent umed sau chiar viața nu este posibilă. Odată cu îndepărtarea de Grecia (considerată de eleni ca fiind centrul lumii civilizate), se schimbă și moravurile. La marginile lumii imaginate de greci se întâlnesc oameni cu un singur picior sau un singur ochi, lotofagi sau enigmaticii hiperboreeni. Dar barbarul nu este mai rău, el este în primul rând diferit de grec.

Pentru a fi siguri că Dromichaïtes rămâne la nordul Dunării, românii i-au ridicat o statuie. Și aceasta nu putea să fie făcută decât într-un oraș din apropierea Dunării, Călărașiul, unde, ca și în Antichitate, câmpia arată ca un pustiu getic. ■

Decor zoomorf pe un vas descoperit la Poiana

Jurnal inedit 1977

CONJUNCȚII ȘI OPOZIȚII

Prof. dr. VICTOR SĂHLEANU

În anul 1977, autorul acestor pagini de jurnal era director științific adjunct al Centrului de Cercetări Antropologice al Academiei.

După cum am precizat încă de la primul episod (Magazin istoric, nr. 8/2002)

pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat întreruperile de text. Titlul de episod și intervențiile explicative în paranteze drepte aparțin redacției.

Dr. I. OPRESCU

Înspăimântătoarea proporție a șantajului și intimidării

- Antropologia – o disciplină „jerpelită” ● Cutremurul – proporțiile catastrofei
- Oficialitățile nu vorbesc despre ajutoarele internaționale ● Populația din Militari îl înfruntă pe Nicolae Ceaușescu ● Baliverne la învățământul de partid ● Hoții îi invită la spectacol pe jefuiți ● La Stelele circuitului, pe stadion – manifestație antipartinică ● Românii se îmbolnăvesc de ... supraalimentație ● Apelativele „domn, doamnă, domnișoară” – interzise

7 ianuarie. În ședința extraordinară, de azi, a organizației noastre de partid, am votat excluderea unei asistente medicale pentru că vrea să se recăsătorească luând drept soț pe un comerciant din R.F.G. Ceea ce a fost penibil – mai ales, lipsa de nuanțare în acuzații și aprecieri. Persoana a arătat că încearcă să rezolve o dramă familială (are un copil despre care primul ei soț, director ad-

junct undeva – și deci membru de partid – nu vrea să știe), că vrea să-și păstreze cetățenia română, că-și păstrează crezul politic. Dar noi facem eforturi ca aceia care pleacă să ne devie dușmani.

16 ianuarie. La 20 august 1643, medicul Scocardi înforma pe rezidentul imperial de la Constantinopol „despre imensele sume de bani ce le cheltuiau voievozii Moldovei și

ai Țării Românești pentru a se săpa unul pe altul ... se mira de unde se pot scoate atâtea bani!”

25 ianuarie. Prof. [Ionel] Pavel [1897-1991; specialist în boli de nutriție; academician] a scos, recent, un volum în engleză privind prioritatea lui N.C. Paulescu [1869-1931; medic; în 1921, a descoperit un extract apos al pancreasului, hormon esențial în tratarea

diabetului; membru post-mortem, din 1990, al Academiei Române] în descoperirea insulinei [pancreină]. Editura Academiei a tipărit 1 100 exemplare, dar Biblioteca Academiei nu trimite în străinătate decât la bibliotecile cu care are legături obișnuite. Prof. Pavel a trimis, el, pe proprie cheltuială, câteva exemplare la adrese bine alese.

N. C. Paulescu – bună ilustrare pentru unele metamorfoze imagologice. Ne-a fost prezentat ca antisemit feroce, ca idealist mistic, ca farsor moral (la moartea logodnicei sale a depus un jurământ de castitate; a fost dus la groapă în dric alb! Dar unii îl caracterizau drept un sadic sifilitic); recent, ca un experimentator genial, patriot în fapte – refuzând o catedră la Fribourg pentru cea de la București etc. –, căruia din regretabilă eroare nu i s-a acordat Premiul Nobel [pentru aceeași descoperire, în 1923, cercetătorii canadieni Fr.G. Banting și Ch.H. Best au primit Premiul Nobel].

1 februarie. Este înspăimântător să-ți dai seama de proporția în care funcționează șantajul și intimidarea, în societatea noastră actuală (când sărbătorim 125 de ani de la nașterea autorului *Scrisorii pierdute...*).

13 februarie. Copiii m-au ajutat să fiu un om cât mai complet, oferindu-mi griji și bucurii specifice; prezența lor n-a fost, însă, o garanție suficientă în ochii organelor de securitate, pentru a mi se permite călătorii (de studii și de afirmare) în Occident.

La Adunarea generală a oamenilor muncii din Institut, ieri, prof. N. Cajal – participant din partea Academiei de Științe Medicale – a oferit – ca ajutor din partea institutului său – câteva premise de îmbunătățire a documentării științifice și chiar de difuzare a unor informații, texte. Poate ar susține și antropologia; am reînvia, într-un fel, *Varia antropologica...* Suntem un fel de rude sărace ale institutelor bine dotate în cadre, mijloace ma-

teriale, relații politice și internaționale. Suntem o disciplină jerpelită. Am complexe de inferioritate.

20 februarie. Ing. Lucian Măntescu credea, acum o săptămână, că dezințegrea Institutului de Fizică Atomică nu-l va atinge direct. Ieri ne arăta, mahnit, ordinul de a se transfera la Pitești!

Ceea ce mă îngrijorează, în asemenea proceduri cvasibelice, este împletirea lor cu o campanie de defăimare (cu sancțiuni), pe linie de partid, a unor elemente de mare valoare intelectuală și profesională. Nu știu dacă este numai o situație favorabilă pescuitului în ape tulburi sau dacă este o politică de intimidare (zi de ajustare a aripilor, la zborurile „strict necesare” în contextul actual).

3-6 martie. Cutremurul ne-a surprins pe când eram la Teatrul „Lucia Sturdza Bulandra”, în actul II al piesei lui Marin Sorescu, *Răceala* (în actul III trebuia să apară pe scenă, într-un rol mărunț, Adinel [fiul lui V. Săhleanu]). Nu a fost panică, lumea și-a identificat paltoanele de la garderobă, la flacăra a câte unui chibrit!

După un sfert de oră eram cu toții reușiți în locuința moderat avariata. Și, pentru că legăturile telefonice erau parțial deranjate, am plecat fiecare, în noaptea caldă și cu lună plină, pentru a ne risipi unele îngrijorări. La lumina reflectoarelor mașinilor care circulau prudenț, am început să întrevădem proporțiile catastrofei. A doua zi, sâmbătă, în plină zi, eram nevoiți să nu credem ochilor și urechilor

De la stânga la dreapta:
Ștefan Milcu, Victor Săhleanu, C. Maximilian și Ioan Oprescu

Capitala între proiecte edilitare...

...și distrugerile cutremurului

(primele nume de morți cunoscuți).

7 martie. Se poate admira la Nicolae Ceaușescu, cel din zilele acestea, promptitudinea cu care transformă o constatare tristă într-un proiect constructiv.

8 martie. Totalul morților dezgropați de sub dărâmături crește la (peste) o mie, pe lista lor se înscriu dr. N. Vătămanu, dr. Ionel Țugui, Toma Carăgiu, Doina Badea, M. Gașița, Veronica Porumbacu, A. Baconsky, Savin Bratu, Al. Ivasiuc (listele nu sunt oficiale; oficialitățile nu vorbesc, deocamdată, nici despre ajutoarele internaționale oferite).

9 martie. Unele spitale sunt „dezafectate”; aud că Institutul de endocrinologie este parțial transformat în anexă a Spitalului de Traumatologie. Pe de altă parte, din motive politice (sau de mândrie politică), refuzăm ajutoare internaționale oferite (generos sau interesat – oricum, asemenea acte de solidaritate interstatală și inter-

personală fac parte dintre comportările convenționale dinaintea erei umanismului socialist).

10 martie. Se spune că, alaltăieri, în cartierul Militari, Nicolae Ceaușescu ar fi fost înfruntat de populație, care ar fi căutat să-l convingă că este și dezinformat.

Nicolae Ceaușescu și-a anunțat vizita la Facultatea de Medicină; cu sânguință s-au îndreptat cărămizi sparte și moloz. Dărdul Plopșor avea naivitatea să spere că l-am putea aborda pentru problemele antropologiei! A venit, a văzut, a plecat – atât de repede, încât noi, cei din fundul curții, am cunoscut detaliile vizitei abia după masă, la televizor.

11 martie. Conferința de presă, de ieri, a președintelui Republicii, a fost ponderată, pe alocuri chiar inspirată, ingenioasă. Nu înțeleg de ce unii comentatori confundă optimismul și dărzenia, cu sfidarea și cu lipsa de omenie. Oricum, rolul lacrimilor scade,

treptat, în socialism. Obiceiul bocitoarelor este pe cale de dispariție.

14 martie. Sâmbătă a fost scoasă de sub dărâmături, în stare de perfectă sănătate, după opt zile (!), o profesoară în vârstă de 57 ani. Secretul rezistenței pare a fi fost calmul și gândurile liniștitoare, frumoase. (De văzut dacă femeile n-au rezistat mai bine decât bărbații?)

19 martie. Cât de lipsită de perspective este acțiunea mea de a convinge despre importanța specificului persoanei, într-o societate care nu respectă specificul profesional și de competență!

Promovarea pe principiul atuurilor de activitate politică, blocajul pe principiul originii sociale, tabu-urile: cine e vinovat pentru transformarea visului de aur al omenirii într-un coșmar?

22 martie. Un telefon de la Dărdul (care e bolnav) mă alarmează: o dispoziție de sus, interpretată mecanic și cu exces de zel, ar putea duce la

evacuarea (și, practic, la înstrăinarea) colecțiilor de cranii și bibliotecilor Laboratorului.

Nicolae Ceaușescu proiectează un nou București (ceea ce nu mă distruge, mă face mai puternic?).

23 martie. Lumea începe să-și spună seara, la culcare, „cutremur ușor“ (în loc de: „somm ușor“).

30 martie. Zilele acestea, cultura românească l-a pierdut pe bătrânul istoric acad. Andrei Oțetea [avea 83 de ani] (în clasa VII de liceu am învățat după un manual scris de dânsul, manual care mi-a deschis orizonturi noi); pe patriarhul Justinian Marina (istoria îi va recunoaște meritul de a fi putut menține ortodoxismul într-un regim comunist, de a fi obținut sprijin de stat pentru biserică și de a fi umanizat, în chip paradoxal, comunismul românesc, exploatând valențele artistice, patriotice și de datină ale religiei noastre).

21 aprilie. O contraofensivă propagandistică, împotriva campaniei președintelui Carter referitoare la „drepturile omului“ în țările socialiste (și în altele). Noi considerăm că omul este subminat în demnitatea sa prin mizerie economică, șomaj, exploatare. Ei pun accentul pe posibilitatea de a te mișca, de a te asocia, de a te exprima, de a critica, de a refuza. Numărul (procentul) șomerilor este, oricum, mai mare decât cel al deținuților politici ... (acum; nu știu cum vorbeau statisticile pe vremea lui Stalin).

Sărbătorim zgomotos centenarul independenței de stat,

deși știm bine că trăim din bunăvoința strategică a unei supra-puteri, căreia-i suntem recunoscători pentru instaurarea politicii noastre interne.

11 mai. Într-un număr recent din *Time*, rezultatul unei anchete efectuate de un profesor asupra elevilor săi (în R.F.G.): cine a fost Hitler? Marea majoritate a dat răspunsuri denotând o crasă ignoranță. Nici măcar figură mitologică nu mai este, pentru țara pe care a electrizat-o de peste 12 ani și pe care a dus-o la catastrofă.

15 mai. Dacă cutremurul ar fi venit cu cinci ani mai târziu (după ce mii de apartamente s-ar fi construit „economisind“ beton), am fi avut sute de mii de morți. Ei și? Nă îndreptăm din ce în ce spre o lume în care nu există vinovați – ci numai țapi ispășitori.

Sâmbătă, 11 iunie. La solicițarea lui I. Văduva-Poenaru, fac parte dintr-o brigadă a revistei *Magazin* care se deplasează la Făgăraș.

Duminică, 12 iunie. Dimineață cu ploaie. Vizitare temeinică a Muzeului de istorie. De istorie a acestei *Terra Blacorum*, cum o numeau documentele secolului XIII – și care nu este un colț de țară, ci unul dintre „miezurile“ României. Directorul Muzeului, un tânăr entu-

În București de acum un sfert de veac: unitate de alimentație publică...

ziast și competent, își propune probleme și are proiecte; explicațiile sale deloc laconice le înregistrez pe bandă, ulterior (în timpul mesei) schițăm planuri de colaborare – antropologie istorică, antroponimie.

Plecăm spre Sâmbăta de Sus, la mănăstirea ridicată de Brâncoveanu, găurită, cândva, de tunurile austrieceilor furioși (sec. XVIII) că românii nu vor să se lepede de ortodoxism.

18 iunie. Azi, lecție recapitulativă la învățământul de partid (am participat ca „șef“). M-am enervat din cauza formalismului, din cauza balivelnelor, din cauza pregătirii școlarești ș.a.m.d. Pretind mult mai mult de la colaboratorii mei: între altele, să-și trăiască lucid condiția istorică.

26 iunie. Într-o timp se perfectează o nouă lege a pensiilor, se desființează liceele teoretice, se încheie un festival muzical al prieteniei, se desfășoară întâlniri la nivel înalt, la Atena apare o carte în care N. C. este numit de-

...și în barul Dunărea

miurgul României noi. Nu mai știu cine a mai murit.

1 iulie. În *Scânteia*, lucrările plenarei C.C. (fiecare luare la cuvânt este o apologie și a persoanei supreme). Printre măsurile luate, mă interesează direct noul regim al editurilor, presei, radioteleviziunii. Nicolae Ceaușescu vorbește explicit de desființarea cenzurii – dar este vorba de înlocuirea controlului exercitat de Direcția Presei prin câte un organ de răspundere (față de partid, nu față de cultură?) la fiecare loc de muncă sau de creație. Dialogul autor-editură va fi înlocuit prin avizări și recomandări date de consilii, comitete, cenacluri, foruri științifice etc. etc. Regimul tranzitoriu va genera numeroase încurcături. Teama de a fi tras la răspundere este confundată de mult, la noi, cu responsabilitatea.

Se votează – în probleme majore – prin ridicarea de mâini și se obține unanimitate. Suntem o civilizație post-agrară, nu una de intelectuali rafinați.

Întoarce de la spectacol, cu soția – apartamentul este golit, jefuit în liniște, în orele corespunzătoare.

Pentru că s-au deschis porțile închisorilor și la noi (principiul reeducării prin muncă), atacurile hoștești și banditești s-au înmulțit în ultima vreme, inclusiv în București, ziua în amiază.

Începând de astăzi, salariul meu net este mai mic cu câteva sute de lei, deoarece posesorii decorațiilor nu mai beneficiază de reduceri de impozit.

9 iulie. Moartea mamei președintelui țării a scos în evidență figura acestei mame a zece copii, țărancă săracă, ajunsă la vârsta de 88 ani, ca pe o figură exemplară. Elogiile funebre au aureolat-o cu nimbul unei *Născătoare*: corolar firesc al cultului fiului ei. Ceremonia a avut un caracter sobru, grandios, poate antimistic? (Tatăl a fost înmormântat cu ritual religios.)

Într-una dintre recente sale cuvântări, Nicolae Ceaușescu

2 iulie. Despre amploarea pe care o au furtul, hoția – brutală sau perfid-sofisticată. Unui coleg îi dispare mașina; o regăsește a doua zi, cu o scrisoare de scuză – cei care au avut nevoie de ea, pentru o urgență, îl „despăgubesc” oferindu-i două bilete la spectacol. Când se

a subliniat că, în țara noastră, nu este loc pentru altă filosofie decât marxismul. Unii consideră că nu este loc decât pentru filosofia care se face la Academia „Șt. Gheorghiu”. Oricum, în întreg învățământul ideologic, bibliografia este, iarăși și iarăși, Nicolae Ceaușescu, alte cărți, studii etc. sunt, cel mult, la capitolul „suplimentar”.

19 iulie. Acum câțiva timp, un spectacol *Stelele circului* de pe Stadionul „23 August”; a degenerat în huliganism și în manifestări de masă antipartinice – o stridentă neașteptată într-o țară a unanimității, a aplauzelor și apologiei. S-ar fi ars și portrete! Consecința a fost destituirea comandantului miliției Capitalei și a secretarului cu propaganda din Comitetul Municipal P.C.R.

Spectacolul s-a reluat ieri, dar publicul a fost mobilizat prin instituții, pe răspunderea B.O.B., care trebuia să asigure un număr de participanți. Ne-am adunat aproape de intrarea în stadion cu 11 ore înainte de începerea reprezentației, au fost mobilizate suficiente (= abundente) forțe milițenești, controlul invitațiilor s-a făcut la mai multe eșaloane, servietele noastre au fost deschise pentru a se asigura securitatea etc. Dar n-a fost nici un conducător de partid sau de stat – și nici un portret.

Lumea a început să se teamă să iasă seara din casă, din cauza celor 18 mii de tineri pungași și huligani, eliberați din închisori pentru a fi „educați prin muncă”.

12 august. S-a vorbit despre oarecare nemulțumiri într-o zonă minieră [este vorba despre

Asistență la o conferință a prof. V. Săhleanu (prima din dreapta acad. Maya Simionescu)

revolta minerilor din Valea Jiului). S-a „ripostat” printr-un turneu de adunări publice, cu discursuri până la răgușeală, cu ovații până la epuizare. Gesticularea (cu mâna dreaptă) însoțește orice cuvânt, rostit necitit.

25 august. Alaltăieri, ne-am întâlnit [în stațiunea „Olimp”] cu Paul Cornea, a cărui soție a fost colegă de liceu cu Z. [soția autorului]. Fostul director al cinematografiei este un profesionist al istoriei literaturii: face parte și el din categoria intelectualilor nemulțumiți – nu atât din cauze personale, cât din îngrijorare pentru soarta culturii noastre. (Unii – ca mine – sunt îngrijorați și pentru soarta sufletului și spiritualității poporului nostru.) Nu exagerăm, noi, frământații? Dar cât de numeroși sunt nemulțumiții?, cât de numeroși – frământații? Pe faleză – și Ion Caraion. În intimitate, ne lamentăm între noi, schimbăm vorbe de spirit, avem umor (cam negru), exhibăm mini- și micro-libertăți de gândire.

4 septembrie, ora 8 dimineața. Bucureștiul (contra dorințelor conducerii de partid) nu s-a refăcut până la 1 septembrie (nici Facultatea de Medicină nu este reconstruită „în termen”, așa cum primarul impusese un angajament evident nerealist: au fost oboșiți, însă, studenții, la „muncă patriotică”); inginerii constructori se străduiesc într-o cosmetică arhitecturală, orașul este, în continuare, și pe această linie, obositor.

10 septembrie. Cea mai recentă cuvântare a președintelui – a uimit, între altele, prin afirmația (citez) că „în România, circa 30 la sută din îmbolnăviri se datoresc supraalimentației”.

26 septembrie, ora 7 dimineața [se afla la Slatina, la un simpozion]. Ziua de 25 septembrie a cuprins, mai întâi, o deplasare la Corabia. Masa abundentă (inclusiv somn pané) în care am ascultat române și slagăre de altădată: profesorii Chiriță și Băcescu, aproape că au plâns, prof. V. D. Dinu, care este cunoscutul lui C. C. Giurescu (deci socrul lui Dinu Giurescu)

regretă că acestor istorici le lipsește sensibilitatea poetică. După masă, o excursie pe Dunăre cu un vaporas, în cursul căreia stau mult de vorbă cu dr. Leon Răileanu (fostul cernăuțean, șeful laboratorului de igiena mediului din Iași). Datele pe care le-a strâns (nu le poate publica, sunt „secrete de serviciu” alarmante) adaugă file negre la dosarul umanismului socialist (sau „de tranziție” economico-mană).

O expresie care a început să circule pe șoptite – burcizarea culturii românești [Cornel Burtică era, în acea vreme, secretar cu propagandă al C.C. al P.C.R.].

11 octombrie. Citesc ieri în ziar, la orele 15, că a murit dr. Chivu Lichter, venerabilul psihiatru, și că incinerarea fusese programată la ora 14. Aveam relații amicale cu acest om distins, constructiv, binevoitor. Fiind un vechi hipnolog, a sprijinit Cercul de psihologie medicală și Cercul de sugesticologie. Și Cercul de psihoinformatică (de la Casa de Cultură a Studenților) îl avusese printre animatori. Asemenea oameni merită mai mult decât un discurs funebru – un „studiu” al vieții și operei lor. Sau, poate, mai nimerit ar fi să spunem că am câștigat noi, cei rămași vii, din cunoașterea mai amănunțită a filmului lor existențial și intelectual. Câtă exemplaritate (și nu numai experiență de viață) se pierde prin dizolvarea lor în anonim. O comunicare la Societatea de Istoria Medicinii, în zece minute, poate fi un omagiu, dar nu o lecție instruc-

tivă generatoare, totodată, de recunoștință.

Reforma recentă a învățământului dirijează destinele profesionale începând de la 14 ani, rigid, iar cunoașterea individului nu este posibilă când avem un medic școlar la 7-8 mii de elevi (iar psihologia este evasiabsentă).

16 octombrie [se află la Câmpulung Moldovenesc, la o sesiune științifică]. La nivel de comunicare și discuții, oamenii au fost curajoși și au semnalat aspecte triste sau îngrijorătoare (adaptarea și integrarea în mediul industrial – cu extindere la școlarizare, învățământul universitar etc.). La nivel de concluzii s-a făcut o apologie a industrializării rapide (grăbită? forțată?), iar ceea ce constatăm medical a intrat ca o îndeplinire a sarcinilor Congresului P.C.R., într-o optimizarea unei vieți bune.

18 octombrie [se află în București]. Tabu-ul cuvintelor. Se pregătește o lege care să interzică folosirea lui „domn, doamnă, domnișoară” etc.: într-un discurs recent [al lui Nicolae Ceaușescu], s-a insistat, s-a „făcut caz”.

Vineri 28 octombrie [Bacău]. Miercuri dimineața – o întâlnire de o oră cu C. Noica. Pleacă în străinătate pentru două luni; îl va întâlni și pe Eugène Ionesco,

„cel care are cele mai multe succese exterioare și este cel mai trist dintre noi”.

5 noiembrie. Un comunicator (oltean!) a propus să se acorde mari înlesniri tinerilor căsătoriți care se obligă (contractual!) să aibă cel puțin 3 copii. Seamănă cu contractările din zootehnie; ei și? Un singur autor (economist) a explicat divorțialitatea crescută prin creșterea infidelității conjugale odată cu imigrațiile generate de industrializare.

De o săptămână a dispărut fără urmă un colocatar de bloc, pensionar, fost avocat. Zvonuri (firește – nu comunicate oficiale!) pretind că numai în județul Suceava au fost uciși 59 milițieni în timpul coliziunilor

cu răufăcătorii. Far-West. Două autobuze care transportau călători au fost atacate, jefuite și apoi răsturnate pe pantele șoselei. La un magazin din București, casieria a fost „asaltată” în plină zi, sub ochii a zeci de clienți paralizați; cineva a îndrăznit, totuși, să contraatace cu cutii de conserve (pline).

15 noiembrie. Și moartea acad. C. C. Giurescu (n. 1901) afectează Laboratorul de Antropologie. Însăpăimântați de prea numeroasele morți ale celor „implicați” direct sau indirect în viața Laboratorului, unii sau alții îmi propun să ne gândim la o slujbă religioasă ad-hoc. Găsesc că ideea este oportună; mă și interesez

la preții de vis-à-vis; firește, neoficial... aproape „subversiv”.

Vineri, 23 decembrie am participat la deschiderea unor cursuri de informare și documentare, organizate de Mircea Ioanid pentru Academia de Științe Sociale și Politice.

A vorbit [H. H.] Stahl [sociolog]. Am fost invitat să conferențiez și eu. În sală era joi. Ca și joi, un alt consiliu științific de analiză a muncii anuale; apoi o adunare generală de partid cu un conținut asemănător. Și în amfiteatru era frig. ■

(Va urma)

SECOLUL LAGĂRELOR

Lagarele de concentrare NU sunt o creație a totalitarismului și NU apar prima oară în Germania fascistă... ci mult mai devreme.

LIBRARII & CARTEA PRIN POȘTA:

Bd. Al. I. Cuza 91, sect. 1, București

tel: 315 39 96, 223 77 55

fax: 315 39 97

email: comenzi@lucman.ro

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Vom porni cronică celor petrecute în urmă cu cinci decenii cu câteva consemnări din viața politică internă.

Reținem, mai întâi, desfășurarea lucrărilor celei de-a XIII-a sesiuni ordinare a Marii Adunări Naționale (22-25 septembrie) care, la 24 septembrie, adoptă, în unanimitate (324 voturi) noua Constituție a Republicii Populare Române (*Magazin istoric*, nr. 8/2002). La propunerea acad. prof. C.I. Parhon, ziua votării noii Constituții este proclamată „Ziua Constituției”.

În aceeași sesiune, se mai aprobă legea pentru alegerea deputaților în Marea Adunare Națională. Data alegerilor este stabilită pentru 30 noiembrie.

De la 10 octombrie, se deschid centrele de înscriere a alegătorilor în cele opt raioane ale Capitalei: Stalin, 1 Mai, 23 August, Tudor Vladimirescu, Nicolae Bălcescu, Lenin, Gheorghe Gheorghiu-Dej și Grivița Roșie.

Comitetul Executiv al Confederației Generale a Muncii și Ministerul Învățământului Public elaborează o hotărâre comună privind lichidarea deplină a analfabetismului, până la 1 noiembrie 1954, în rândurile lucrătorilor din întreprinderi, șantieri, instituții și din sectorul socialist al agriculturii. Sunt avuți în vedere toți neștiutorii de carte cu vârste între 14 și 55 ani.

Dar să trecem dincolo de cortina vieții oficiale prezentată de presă în culori vii, festiviste. Există sărăcie, nesiguranță, teamă.

În vara lui 1952, conform unui ordin al generalului Gheorghe Pintilie, ministru-adjunct de Interne, se declanșează un al „doilea val” de arestări. Liste întocmite încă la sfârșitul anului 1951 vizau

417 916 persoane (dintre care 48 800 legionari, 47 491 membri ai partidelor politice, 131 114 „elemente dușmănoase pe linia cultelor și a sectelor”).

Arestările masive au provocat asemenea nemulțumiri încât, la ședința Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 4 septembrie 1952, Al. Drăghici, ministru de Interne, a propus extinderea măsurilor de arestare până la nivelul șefilor de cuib legionar (înainte fuseseră ridicați instructorii și comandanții legionari) – arată istoricul Marius Oprea în cartea *Banalitatea răului. O istorie a securității în documente, 1949-1989*, Polirom, 2002. Gheorghiu-Dej a obiectat: „Sunt 12 600. Aproape două divizii... Noi putem să mergem și să-i luăm pe toți, îi punem în țarc. La fiecare dintre aceștia, mai trebuie să numărăm încă 3 suflete în medie și să mai adăugăm aici rubedenii. Este o problemă foarte serioasă. Este, sigur, o măsură radicală, însă nu știu dacă va da și rezultatul dorit. Trebuie judecați după poziția lor actuală, lucrează sau nu lucrează, avem nevoie de ei într-un loc sau altul, li se poate pune chestiunea în față: ori, ori. Iar o parte care nicidecum nu putem să-i

lăsăm, despre care sunt fapte că desfășoară activitate, să-i folosim în mod organizat, tot la muncă, tratați după felul în care ei se poartă. Mie mi se pare că așa este mai cuminte să punem chestiunea”. Arestările au fost continuate, pe scară redusă, mai ales în rândul legionarilor, trimiși în lagărele de muncă de la Canal.

Despre viața celor de după gratii în anii regimului comunist s-a scris și publicat mult după 1990. Iată și un fragment dintr-o mărturie inedită, aflată la

Frumușete, avânt constructiv, belșug – poleiala propagandistică a „realității” din presă: pe lacul „I.V. Stalin” (Herăstrău)

Cabinetul de manuscrite al Bibliotecii Academiei Române, a unui deținut politic de la Aiud, Vasile C. Roșu (născut în 1925, în satul Slobozia, din fostul județ Baia, acum Suceava) condamnat în 1949 la 25 ani de muncă silnică, pedeapsă redusă la 13 ani temniță. În 1952, lucra într-un atelier de forță.

Ion Vanica dirijează corul de copii „Radio“

„Alimentația a variat de la an la an, între scurte perioade ceva mai bune și altele foarte proaste. După o perioadă de ciorbă de varză, gogonele acre sau caralabe [gului], urmau scurte îmbunătățiri cu arpacas mai gros și chiar fasole. Nimeni [dintre deținuți] nu întreba dacă mâncarea e gustoasă, ci dacă e groasă.

În vara lui 1952, au început să ne dea ciorbă cu multă carne de oaie. «Băgați cât încapă în cazan», le spunea căpitanul Dorobanțu [comandantul secției] bucătarilor. Dar, în același timp, ni s-au luat gamelele ce până atunci le purtaseam asupra noastră. S-au organizat servicii de veselă și sală de mese.

Înainte, ne încolonom, treceam pe la hârdaie, luam porția în gamelă, mâncam pe unde se putea. Dar aveam timp. Acum luam gamelă și lingură (un timp distribuitori au fost generalul Anton și Nichifor Crainic), luam mâncarea și intram în sala de mese, în care încăpeau cam 400 de oameni. Deci, pe serii.

Când se umplea sala, din celălalt capăt milițienii scoteau oamenii afară, indiferent dacă au mâncat sau nu. Ca să nu rămână mâncare, oamenii înghițeau repede cât puteau și astfel s-au îmbolnăvit mulți. Nu mai spun că oile ce se descărcau în fața bucătăriei erau deja albăstrui. Mâncarea cu carne a durat aproape două luni, după care

într-o zi am primit din nou zeamă goală. Și am ținut-o așa până în primăvara lui 1954, când ne-am refăcut cu arpacas și cu făină de mazăre.

Ziarele scriu, în continuare, despre „elanul“ cu care țărani își predau cotele impuse de produse agricole către stat. În realitate, era o

executare silită a producătorilor, majoritatea nedispunând de cantități suficiente achitării normelor. „Cotele de cereale pentru cei netrecuți la întovărire sau colectivă – își amintește Gheorghe Călugăru, din satul Dumbrăveni, com. Mozăceni Deal, jud. Argeș – se transformaseră în lichidare totală. După un an de muncă la treieris, plecai cu un sac sau doi de gunoaie acasă. Seceram și băteam grăul noaptea, să nu mai fim obligați să trecem cu el pe la batoza de treierat unde ne era luat totul. La fel procedam cu porumbul, îl culegeam noaptea, îl îngropam în pământ.” (cf. vol. *Dosarul Colectivizării agriculturii în România. 1949-1962*, Camera Deputaților, 1992)

În septembrie 1952, existau cca 1 500 de Gospodării Agricole Colective și peste 1 100 întovășiri agricole. Gh. Gheorghiu-Dej apreciind că „agricultura noastră este dominată de mica gospodărie țărănească, care dă o mică cantitate de cereale marfă și care generează capitalism spontan și în proporție de masă“.

Pentru întărirea muncii politice la sate, C.C. al P.M.R. hotărâște ca „activității aparatului comitetelor raionale ale P.M.R. trebuie să fie membri de partid, muncitori în industrie, cu un stagiu în producție de cel puțin cinci ani și care nu sunt legați de proprietatea agricolă“.

În curtea Palatului Pionierilor (Cotroceni)

Erau astfel trimiși la sate ca activiști de partid muncitori scoși din producție, cu studii de cele mai multe ori sumare, străini de localitățile în care acționau și unde nu erau agreeți, executanți însă docili – pentru a-și păstra avantajele – ai indicațiilor venite de la autoritățile centrale.

Câteva prețuri la vânzarea cu amănuntul a kilogramului de legume sau fructe de sezon (un ziar costa 0,20 lei): cartofi – 0,42 lei; roșii – 0,28 lei; ceapa arpagic – 0,55; ardei grași – 0,45; varză – 0,25; vinete – 0,30; mere – 1,10-1,50; pere – 1,40-2,00; gutui – 0,90-1,50; prune – 0,60-1,10; pepeni verzi – 0,35; nuci – 4,00; struguri – 1,20-2,00 lei.

Aceste prețuri, menționează *România liberă*, din 11 septembrie, „sunt strict obligatorii și pentru comercianții particulari de legume și fructe”.

Sezonul concediilor s-a încheiat. Lumea a revenit la locurile de muncă, cu felurite amintiri din vacanță. Iată ce relatează un informator al Securității, întors la serviciu: „Pe timpul cât am stat la băi, terenul a fost slab. Am locuit în cameră cu un tovarăș de la Ministerul de Externe, anume Racea Robert din București, de la care nu am putut să scot nimic important. Mi-a spus că în Delta se construiește un combinat, care intră în funcție cât de curând, unde ca materie primă se va întrebuișta stuful de papură, din care să iasă pânză direct țesută din celofibră. Că va fi gata în curând, dar nu a spus unde se construiește. Că avea medicamente chiar asupra lui, contra intoxicației de care suferă și pe care și le procură din Germania Occidentală, deci poartă și corespondență. În general, este o persoană foarte bine situată, cu geamantan de piele, cu costume de haine, venit la băi pe cont propriu” (*Cartea albă a securității*, vol. II).

Diverse știri. În timpul vacanței de vară, peste 75 000 de pionieri și școlari s-au odihnit gratuit în cele 260 tabere organizate de Confederația Generală a Muncii. Au funcționat, de asemenea, 261 tabere orășenești cu 40 000 școlari și 2 976 tabere de curte

(la sate) cu 339 980 elevi. Un număr de 110 pionieri au fost trimiși în tabere din R.P. Ungară, R. Cehoslovacă, R.P. Bulgaria și R.D. Germană.

Se extinde rețeaua de radioficare. Din 1949, când a început acțiunea, au fost înființate 150 de centre de radioficare, instalându-se 60 000 difuzoare. Începând cu 1952 (până atunci aparatura, era importată), tot aparatul este fabricat în țară.

Întreprinderea „Electromagnetica” produce amplificatori și gramofone, iar „Radio-Popular” aparate de recepție și difuzoare.

Se stinge din viață Iosif Rangheț (n. 1904), membru al partidului comunist din 1930. În 1943 a fost cooptat în Comitetul Central. După 1945, a fost șeful Direcției cadrelor a C.C. al P.C.R., iar din 1948 membru supleant al Biroului Politic.

Corpul neînsușit este depus la Ateneul Român, iar incinerarea are loc, în 3 septembrie, la crematoriul uman „Cenușa”. Numele său este dat Fabricii de mașini-unelte din Arad, Centrului școlar mediu de energie electrică și electrotehnică din București și Școlii medii de băieți nr. 2 din Târgu Mureș.

Se acordă o atenție deosebită sporirii ritmului de electrificare a țării; termocentrala de la Ovidiu II, jud. Constanța, intrată recent în funcțiune, produce de 15 ori mai multă energie electrică decât toate centralele din Dobrogea.

La întreprinderea „Drum nou”, din șoseaua Ștefan cel Mare, se produc primele lame de ras românești, „București”, într-un ritm sporit – notează *Scânteia tineretului*, din 27 octombrie – de la 17 000 la 20 000 bucăți zilnic.

De la Sfatul Popular al Capitalei. Până la 15 septembrie, cantinele șantierelor, spitalelor și

gospodăriilor de consum mai pot încheia contracte cu O.C.L. Aprozar, în vederea aprovizionării cu legume și fructe pentru iarnă. La Secțiunile comerciale ale sfaturilor populare raionale se mai distribuie cartelele de produse alimentare pe luna octombrie doar până la 30 septembrie.

Beneficiază de cartele, pe lângă

„Teatrul Muncitoresc C.F.R.” (Giulești)

salariații din întreprinderi, instituții, cooperative de stat și pensionarii, personalul casnic angajat la salariați, precum și scriitorii, artiștii plastici, compozitorii ș.a.

De asemenea, declarațiile pentru obținerea cartelelor de combustibil pentru anul 1953 se primesc până la 15 octombrie. Până la 12 ale aceleiași luni se va distribui prima tranșă de cartofi pentru sezonul rece.

Un gen de spectacole îndrăgit de publicul bucureștean este cel de estradă. Teatrul de acest profil din Capitală (acum Teatrul de revistă „C. Tănase”) și colaboratorii săi, notează critic *Scânteia* din 11 septembrie, „nu își fac datoria față de public”.

Astfel, spectacolul *Mi-e dragă viața*, de J. Fulga, E. Mirea, H. Mălineanu, N. Constantinescu, nu are „legătură cu viața, cu problemele actuale interne și internaționale”, vădind „o mare sărăcie de idei și de spirit înnoitor, un humor ieftin și vulgar”.

Scenetele și glumele „sunt în mare parte rezultatul unei cotoربیăli prin recuzita vechilor reviste burghize. Spectatorul este obligat să suporte tablouri stupide, de felul aceluia intitulat „Sportivul”, în care un actor îl pune pe altul să alege pe scenă și să facă gimnastică, întrebându-l mereu: «Ce simți, ce simți?», pentru ca până la urmă să-i spună «Nu simți că-mi bat joc de tine?»”.

Autorii, conchide cronicarul, „au uitat pesemne că publicul spectator cere, printre altele, Teatrului de

Darurile toamnei

(aleea Zambaccian); Muzeul Științelor Experimentale (bd. Ana Ipătescu); Muzeul de istorie Naturală „Gr. Antipa” (șos. Kiseleff); Muzeul „Lupta revoluționară a poporului român” (str. Biserica Amzei); Muzeul Româno-Rus (str. Fundației); Muzeul Teatrului Național „I.L. Caragiale (Calea Victoriei); Expoziția permanentă a relațiilor militare româno-ruse (bd. 6 Martie, acum

Pe șantierul Centrului Cinematografic „Buftea”

estradă să cuprindă o demascare și o satirizare ascuțită a dușmanului de clasă (despre care aproape că nici nu e vorba în spectacol), a năravurilor moștenite de la societatea burgheză, a elementelor înapoiate (în legătură cu aceasta există un singur tablou de un humor anemic)”.

Muzee și expoziții. Expoziția permanentă „I.V. Stalin” (Șos. Kiseleff); Muzeul de artă al R.P.R. (Palatul Republicii, fost Regal); Muzeul Național de Artă Populară (str. Monetăriei); Muzeul Aman (str. C.A. Rosetti); Muzeul Zambaccian

(aleea Zambaccian); Muzeul Științelor Experimentale (bd. Ana Ipătescu); Muzeul de istorie Naturală „Gr. Antipa” (șos. Kiseleff); Muzeul „Lupta revoluționară a poporului român” (str. Biserica Amzei); Muzeul Româno-Rus (str. Fundației); Muzeul Teatrului Național „I.L. Caragiale (Calea Victoriei); Expoziția permanentă a relațiilor militare româno-ruse (bd. 6 Martie, acum Elisabeta); Expoziția „Bucureștii în arta plastică” (Casa Simu — demolată —, bd. Magheru); Expoziția de Stat a Artelor Plastice (Palatul Republicii); Expoziția „Taras Grigorievici Șevcenko” (Casa Prieteniei Româno-Sovietice, str. Batiștei); Expoziția permanentă și sala de lectură a presei și cărții sovietice (Calea Victoriei 100); Expoziția pionierilor (Palatul Cotroceni). ■

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

Eveniment

COSTUMUL POPULAR CEH

Aceasta a fost tema unei expoziții pline de culoare de la Centrul Cultural Ceh din București. Prilej pentru vizitatori să aște câta informație, uneori seculară, se poate închide într-o panglică, într-o nuanță de culoare, într-o broderie.

În Cehia, costumul popular s-a format, diferențiat și s-a dezvoltat mai ales pe la mijlocul sec. XVIII și a dispărut cam o sută de ani mai târziu. În unele regiuni, cum sunt Haná, Chodsko sau Horácko, el este reconstituit cu pietate doar pentru reprezentațiile festive ale ansamblurilor de cântece și dansuri populare.

La sfârșitul sec. XVIII existau în Cehia șaptesprezece regiuni cu costume tipice, iar în Moravia și Silezia peste douăzeci. De la jumătatea sec. XIX satele ceh și morave încearcă să semene cât mai mult orașului în ceea ce privește îmbrăcămintea, locuința și dotarea ei. În ultimii 50 de ani, diferența dintre modul de viață de la țară și cel de la oraș a dispărut practic.

Costumele erau de două feluri: de toată ziua sau de sărbători, nuntă, botez, înmormântare. În zilele normale, de lucru, femeile purtau fuste și șorțuri fie uni, de culoarea secarei, fie cu dunguile, țesute manual, din lână și bumbac.

Tipurile de costum ca și diversele părți componente marchează diferența de vârstă sau de stare socială, starea purtătorului, ori perioada în care pot fi sau este obligatoriu să fie purtate. Boneta era atributul femeii măritate, cununița al fetelor, coronița al miresei sau domnișoarelor de onoare, pana era semnul tânărului necăsătorit, basmau albăstră a văduvelor. Șorțul întors pe dos marca jalea după un membru decedat al familiei; femeile în vârstă și nemăritate purtau o basma albă, bărbatul văduv avea la baza gâtului o panglică mov sau albastru, recruții – pene de păun la pălărie sau buchețele de flori la reversul hainei; femeia măritată purta șorț alb timp de un an după nuntă, după care arbora unul viu colorat etc.

Unul dintre cele mai importante costume populare de pe teritoriul Cehiei îl constituie cel din regiunea Chodsko, care se păstrează și astăzi. El avea croială simplă, culori puține, dar puternice și contrastante. Fusta era roșu închis,

șorțul albastru cu broderie albă (doar mireasa îl avea galben), cămașa albă era purtată cu pieptar larg deschis, roșu pentru fetele necăsătorite și negru pentru neveste. Costumul bărbătesc consta dintr-o haină lungă până la genunchi, țesută din lână, în culori naturale, cu o broderie mărunță la spate, și se completa cu o pălărie cu boruri largi.

Costumul de sărbătoare al femeilor din Haná, cu o bogată evoluție începând din sec. XVIII, este influențat de Renaștere (gulerele de dantelă rotunde și mari), baroc (forma fustei) și empire (modul de aplicare a cingătorilor).

În ceea ce privește costumul popular din Slovácko, acesta și-a păstrat linia zveltă, renașcentistă, cu gulere mari, de dantelă, mâneci plisate, stânse în forme cât mai diferite, fuste viu colorate.

Punctul culminant al compoziției costumului îl constituie modul de aranjare a capului femeii. Pe tot parcursul sec. XVIII femeile își înfășurau părul în basmale împodobite cu broderii de diferite culori (ecru, alb, bleumarin, negru) și drapate cât mai complicat în jurul capului. Toate femeile măritate trebuia să aibă capul acoperit, ceea ce ducea la micșorarea contrastului coloristic și la înviorarea expresiei feței. Mai târziu au apărut bonetele, care în sec. XIX se completau cu o margine brodată. Fetele tinere, nemăritate, aveau capul împodobit cu cozi, care se aranjau în cocuri. Cozile se legau cu funde, iar în unele regiuni din Cehia și Moravia, se împodobeau cu flori proaspete. De sărbătoare, își făceau apariția basmăluțele cu dantelă sau benzile de dantelă pe frunte și gât.

La mirese, fundele, dantela, florile artificiale, perlele de sticlă aurie și argintie, beteala sau basmalele complicat înodate creau o compoziție minunată, pe care puține femei din sat o puteau realiza perfect. ■

Anca MARINESCU,
Centrul Ceh

Sediul Arhivelor din Iași

Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale reprezintă, ca vechime, mărime și importanță, a doua arhivă a țării. La Iași se păstrează documentele emise de cancelaria vechii țări a Moldovei, arhivele ministeriale și administrative ale Principatului Moldovei, arhivele regiunii Moldova și arhivele instituțiilor locale contemporane.

Bogăția documentară aflată în depozitele sale însumează o cantitate de aproximativ 16 km arhivă, din care peste 100 000 documente, cele mai vechi datând din a doua jumătate a secolului XIV; o colecție impresionantă de aproximativ 3 000 manuscrise, 3 300 hărți și planuri (1541-1945), o colecție de sigilii, un fond de carte rară, un depozit de 4 000 metri liniari de fonduri și colecții din secolul XIX

ARHIVELE DIN IAȘI - 170 ANI DE FIINTĂRE NEÎNTRERUPTĂ

MARCELA IFRIM,

director al Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale

Istoria oficială a Arhivelor Statului din Iași a început la 1 ianuarie 1832 prin legiferarea înființării sale în Regulamentul Organic al Moldovei. La 1 ianuarie 1832, Gheorghe Asachi este numit „arhivistul statului”, iar Marea Logofetea a Dreptății din Moldova, prin marele vornic Costache Conachi, elaborează primele *Instrucții pentru ținerea Arhivei Statului*.

Din același an, Gh. Asachi pune în aplicare un „metod lesnicios” pentru găsirea cu ușurință a unui dosar sau a unei condici, care formează astăzi Colecția „Literă”. Această ordonare și inventariere alfabetică, în „sicierul” aflat încă în decorul muzeal al arhivelor ieșene, după modelul seriilor occidentale, reprezintă o originalitate în arhivistica românească. Depunerile succe-

sive, din an în an mai mari, corelate cu lipsa „experților”, au depășit posibilitățile de arhivare serială. *Instrucțiunile* din 1838 și 1855 stabilind noi criterii „pentru chipul cum să se pregătească actele ce se trimit la Arhiva Statului”.

Restructurarea instituțională a transferat, la 4 aprilie 1862, Arhivele Statului din Moldova de la Ministerul Justiției la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, totodată, la București, luând ființă Direcția Generală a Arhivelor Statului.

După alte reglementări legislative (1865, 1869), în 1872 se adoptă noul regulament al Arhivelor Statului, care va rămâne în vigoare până în 1925, stipulând subordonarea acestora Ministerului Instrucțiunii Publice.

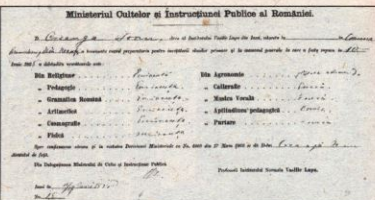
În 1925 se crea Direcția Regională a Arhivelor Statului Iași. Au urmat alte și alte restructurări. Din 1996, Arhivele Statului devin Arhive Naționale, cu filiale – Direcțiile județene.

Până la constituirea Arhivelor Statului din Iași, pierderile documentare au fost multe și irecuperabile, cauzate de dese invazii, de luptele nesfârșite pentru succesiunea la tron, de cataclisme naturale (cum a fost „focul cel mare” din Iași în anul 1827), păstrarea documentelor la beneficiar și poate, nu în ultimul rând, lipsa de interes și grijă pentru arhive.

Doar o treime din actele emise de-a lungul timpului se mai păstrează, o treime din acte a fost pierdută irecuperabil, iar o altă treime din actele dispărute poate fi atestată prin mențiunile documentare.

Document de la Ștefan cel Mare

Diploma obținută de Ion Creangă la absolvirea cursului pentru învățători

Periplul imobiliar al Arhivelor Statului din Iași (subsolul clădirii „Gimnaziului Vasilian” din curtea Bisericii Trei Ierarhi, casa agăi Alecu Balș, casele agăi Costache Ghica, la Biserica Sf. Ilie, la Academia Mihăileană, la mănăstirile Golia, Frumoasa, Cetățuia, Palatul Administrativ, la Spitalul Sf. Spiridon etc.) se oprește, după o perioadă lungă de staționare în fosta stăreție a mănăstirii Golia (din 1911 până în 1976), în Dealul Copoului, unde își are și astăzi sediul.

Arhivele Moldovei au rezistat celor două mari incendii ale Iașilor (1827 și 1880), și-au recuperat, în 1936, tezaurul documentar trimis în Rusia în 1917, iar în timpul celui de-al doilea război mondial au supraviețuit refugiului, bombardamentelor și incendierii imobilului din interiorul mănăstirii Golia.

Cel mai vechi document intern păstrat este un original slav, din 29 noiembrie 1399, emis de cancelaria Moldovei în timpul lui Iuga Voievod, iar cel mai vechi document extern este un pergament francez din 1367.

Colecția de manuscrise conține aproximativ 3 000 de piese, preponderent slave și românești, cu caractere chirilice sau latine, dar și în franceză, germană, greacă, latină, polonă, armeană.

Colecția Sigilii conține sigilii domnești, sigilii administrative (ale Sfatului Domnesc, ale ministerelor Principatului Moldovei, ale isprăvnicilor ținutele din Moldova, ale comisiilor târgurilor, ale plășilor, ale Rezidenței regale a ținutului Prut, ale instituțiilor judecătorești (Divanul Domnesc, Logofetia Dreptății, Divanul de Întărituri, Tribunalul Criminalcesc etc.), sigilii ale instituțiilor sătești și comunale, sigilii bisericești, sigilii ale societăților culturale, științifice și artistice, sigilii ale instituțiilor financiare, sigilii familiale (Hurmuzaki sau Gane) etc.

Colecția Planuri și Hărți oferă foarte multe informații urbanistilor, topografilor, arheologilor, lingviștilor și istoricilor de artă, completând în mod fericit istoria Moldovei.

Colecția Stampe și fotografii ilustrează personalități ale istoriei și culturii românești; evenimente deosebite din istoria noastră, cum sunt revoluția din 1848, Unirea Principatelor Române, Războiul de independență, primul război mondial, Marea Unire; instituții de cultură, școli, localități și, în special, orașul Iași.

Fondurile și colecțiile personale sunt un izvor de

informații asupra vieții și activității unor personalități ale culturii, artei și științei românești. Exemplificăm doar câteva care poartă numele lui Ioan Antonovici, N.A. Bogdan, Mihai Costăchescu, Arcadie și Ilie Opaș Dugan, George Juvara, episcopul Melchisedec, Gr.T. Popa, Petru Poni, Ileana D. Sturza, Gh. Băileanu, Alexandru Gonța.

De-a lungul timpului, personalități ale culturii române – Gh. Asachi, V. Alecsandri, Gh. Sion, Th Codrescu, Sever Zotta, Gh. Ungureanu –, directori ai Arhivelor Moldovei și-au împletit destinele cu această veche instituție de cultură.

În prag de aniversare, la clădirea deja existentă, a început construcția unui nou corp, care va spori capacitatea de depozitare și va oferi condiții moderne de cercetare, devenind, în sfârșit, acea „cuvinișoasă și îndestulătoare zidire” a Arhivelor Naționale din Iași. Tot acum, sperăm, să fie lansat site-ul pe Internet al Direcției Județene a Arhivelor Naționale Iași. Laboratoarele de restaurare carte și documente, laboratorul de microfilmare și atelierul de legătorie se circumscriu acțiunii de conservare a memoriei naționale scrise. ■

În iarna anului 1942, Victor Budescu era plutonier T.R. în Regimentul 3 Dorobanți-Olt, din cadrul Diviziei 11. A trăit drama miilor de soldați români de la Cotul Donului. Deși rănit, a scăpat din încercuire și a trebuit să meargă pe jos până la Nistru.

După război, Victor Budescu a fost profesor, apoi director al Liceului de poligrafie și cinematografie mai bine de 20 ani. Amintirea clipelor tragice la Cotul Donului a păstrat-o și în paginile Jurnalului meu de război, rămas inedit, și într-o poezie intitulată Toamna anului 1942 în stepele Donului, pe care o prezentăm, alături de un fragment din jurnal.

Matei VLĂDEANU

JURNAL DE FRONT

VICTOR BUDESCU

De cinci zile plouă mereu, o ploaie mărunță și rece, de te pătrunde-n oase. Trece prin foaia de cort, se scurge pe mantaua care atarnă grea și scoarțoasă ca o rogojină și intră-n bocanci. În groapă, apa a ajuns până deasupra gleznei și noi stăm ghemuiți în adăpost, cu arma la ochi, chircoți în mocirla de pe fundul gropii, care smiorcăie în bocanci la fiecare mișcare a picioarelor.

Aici se moare în fiecare zi, în fiecare ceas, în fiecare clipă; moartea a intrat în cotidian. Deși de trei săptămâni frontul e liniștit de ambele părți, într-o dimineată, înainte de ivirea zorilor, rușii dezlănțuie prin surprindere un foc viu, ținându-ne la pământ.

Un glonț rătăcit mă rănește și mă târăsc înapoi cu sângele șiroind, spre postul de prim-ajutor. Mă ridic, încerc să merg, simt că amețesc și mă prăbușesc. Între timp, sosesc brancardierii și mă trezesc la ambulanța de campanie întins pe niște paie ude, pline de noroi și de sânge. Am stat acolo într-un cort până m-am vindecat, după care m-am întors la ostașii mei. I-am găsit pe aceeași poziție; frontul era stabilizat.

În dimineța zilei de 11 decembrie, rușii declanșează contraofensiva pe tot frontul. Au urmat zile și nopți când soldații n-au putut primi nici măcar un strop de apă sau o

bucată de pâine din cauza focului năprasnic al tunurilor și aruncătoarelor vrăjmașe. Zile întregi cu mâna înțelestată pe armele lor, împrăștiind moartea în rândurile dușmanilor, care acoperiseră câmpul din fața poziției cu mormane de cadavre. Zece zile și tot atâtea nopți de continuă încordare și de lupte înverșunate s-au scurs și se părea că semnele victoriei încep să se arate, descrețind frunțile comandanților și ostașilor, care au stat de veghe la

posturile lor pentru a stăvili furia dezlănțuită a puhoiului rusesc.

Dar n-a fost așa. Cu forțe proaspete sporite aduse din spatele frontului, rușii reiau atacul cu mai multă furie. Din cauza pierderilor mari, frontul nostru nu mai rezistă. Părăsim poziția cucerită cu atâtea sacrificii și din clipa aceea începe dezastrul retragerii noastre prin stepa Donului. Dar cuvântul stepă spune prea puțin celui care n-a străbătut-o în miezul iernii și în condiții de război.

Mai întâi e gerul, un ger pătrunzător, asociat cu vânturile care aici suflă atât de sălbatic. Peste întinderea pustie se lasă adesea o ceață densă și grea, venită parcă într-adins să cufunde pământul într-un abis pentru vecie. Și, pe deasupra, liniștea totală, absolută, sporită de încremenirea în nemiscare a tot ce e în jur, fac din stepă un mediu opus vieții, ostil și inuman. ■

Ce toamnă tristă s-a lăsat,
Ce vânturi reci de stepă bat,
Cum curge ploaia tot mereu,
Ce lacrimi curg din ochiul meu.

Ce stepe umede și reci,
Ce câmpuri fără de poteci,
Ce orizont posomorât,
Ce colț de lume mohorât.

Nici pom, nici casă nu zăresc
Pe-aici nici păsări nu trăiesc.
Doar jalnicul suspin de vânt
Ne prohodește de mormânt.

Pe câmpuri ude, înghețat,
De două zile nemâncat
Încerc să merg, dar cad zdrobit...

Aritmogrife

MARI COMANDANȚI

A										
9	6	10	3	1	10	11	12	9		
				13	2	11	2	14	10	8
				15	5	12	3	13	10	16
11	10	3	5	8	4	10	3	1	2	8
				11	10	13	5	3	16	10
				1	7	3	6	7	1	17
				14	5	8	7	18	10	3
				8	2	11	8	2	3	11
4	10	11	19	2	16	9	2	16		
B										

Înlocuind numerele cu litere veți afla pe verticala AB o strămoare din Grecia, unde a avut loc, în 480 î.Hr., celebra bătălie în care a murit Leonida, regele Spartei, împreună cu 300 de soldați încercând să oprească pătrunderea în țară a armatelor persane, conduse de regele Xerxe I. Aici grecii au ridicat un monument pe care scrie: „Trecătorule, du-te și spune Spartei că noi am căzut aici, îndeplinind cu cinste legile ei.” Pe rândurile orizontale veți descoperi numele a nouă mari conducători de oști ai lumii.

ARME

A					
1	2	7	1	6	3
2	5	8	2	8	4
3	1	2	3	9	3
4	9	7	4	9	3
5	10	11	5	11	12
6	13	4	3	15	9
7	10	8	6	8	1
8	2	12	7	14	13
9	5	16	1	3	6
B					

Pe verticala AB veți afla numele unui gladiator de origine tracă (?-71 î.Hr.), conducător al răscoalei sclavilor din 73-71 î.Hr., mort în luptele cu armata romană condusă de Crassus în nordul Lucaniei. Pe rândurile orizontale veți descoperi denumiri de arme sau noțiuni legate de acestea după cum urmează:

1) Armă de foc. 2) Armă din dotarea răsculaților. 3) Armă formată dintr-o lamă cu două tăișuri. 4) Pușcă veche. 5) Snur înmuiat într-o substanță inflamabilă, servind la transmiterea focului pentru aprinderea încărcăturii la armele de foc. 6) Aruncător de mine. 7) Dispozitiv de aprindere a încărcăturii explozive la grenade, bombe, mine etc. 8) Glonț, proiectil. 9) Sabie scurtă și lată purtată în trecut de infanteriști și de sergenții de stradă.

Gheorghe BRĂȘOVEANU

Soluția integralei Muzei și case memoriale:

V-AM-BAD-CAMPINA-OS-LAUR-CARICER-CLASOR-NETE-U-HI-FI-EST-SOA-IPOTESTI-PDL-IASI-B-NEOM-M-ROU-

MIEL-VERS-DUELURI-AT-ANSOA-DUDE-TT-TERMEN-LEIT-VĂPĂI

Soluția jocului din nr. 9/2002, p. 75:

PÂRCĂLĂBIE (PAR-CA-LA-BI-E)

DIALOG CU CITITORII

LA TREI ANI DUPĂ MOARTE

Domnul profesor VLAD CĂLIN, din București, ne semnaleză o inadvertență la articolul colaboratorului nostru Florin Stan, din numărul 9/2002. Trebuie să facem precizarea că vina ne aparține nouă, nu autorului. Deci, Sintagma lui Matei Vlăstareș a fost copiată de Macarie, dar exemplarul respectiv a fost trimis de Alexandru Lăpușeanu țarului rus la trei ani după moartea episcopului.

CORECTURI NECESARE

Doamna OLGA FRUMA BREDICEANU, din București, ne scrie: Nu sunt o cititoare a revistei dvs., dar recent un prieten mi-a atras atenția asupra articolului *Despre Banat la Conferința de Pace de la Paris* – Caius Brediceanu, publicat în *Magazin istoric*, nr. 12/2001, p. 12-15, sub semnătura doamnei Elena Istrățescu.

Sunt fiica lui Caius Brediceanu și regret că autoarea, înainte de a scrie articolul, nu a luat contact cu familia, de unde ar fi putut primi fotografii, hărți și în special informații mai precise decât cele prezentate de domnia sa. Mă refer în special la paragraful în care îl confundă pe tatăl meu, Caius Brediceanu, cu bunicul meu, Coriolan Brediceanu.

Coriolan Brediceanu a fost deputat în Parlamentul din Budapesta, el a fost tribunul bănățenilor, devenit o figură mitică, căruia poporul i-a făcut cântecul: „Nu-i român ca bănățeanu'/Bănățean ca lugojanu'/Lugojan ca Brediceanu”.

În acel timp tatăl meu era încă student la Viena, apoi la Paris. Mai departe, autoarea spune că tatăl meu „s-a instalat ca avocat la Budapesta”, or nici tatăl meu, nici bunicul meu nu au avut birou avocațial și nici nu au practicat avocatura la Budapesta. Bunicul meu a fost avocat la Lugoj și după moartea sa biroul a fost preluat de tatăl meu. Pentru scurt timp, căci a izbucnit primul război mondial, tatăl meu fiind mobilizat pe front în tot timpul războiului. În continuare informațiile sunt corecte.

În consecință, vă rog insistent să publicați în revistă corecturile necesare, pentru ca tânăra generație să poată fi corect informată.

Mulțumim doamnei Olga Brediceanu pentru rectificările aduse.

DE ZIUA ARMĂTEI

Am primit din partea domnului colonel (r) TRAIAN GHEORGHIU, din Ploiești, o scrisoare din care prezentăm câteva fragmente:

Citind articolele *Sfânt odor* și *Atacul cu dată mutată*, inserate în revista *Magazin istoric*, nr. 9/2002, mi-am amintit de Un

discurs înălțător, publicat în ziarul *Ploestii* din 5 aprilie 1925, pe care îl redau, nu numai pentru frumusețea lui, ci și pentru că face o bună legătură în timp, între articolele citate și apropierea datei de 25 octombrie, Ziua Armatei României: „Domnul colonel Malamuceanu, una din figurile cele mai reprezentative ale bravului ostaș român, a pronunțat, cu ocazia depunerii jurământului recruților din Regiment 32 Mircea, următorul discurs:”

Sdrențuit și înnegrit, ca și sdrențuitele și înnegritele cămăși ale luptătorilor care l-au cinstit la Mărășești, iată falnicul drapel al legendarului nostru Regiment.

Întunecat cum este, nu seamănă el oare, cu fața arsă de soare, bătută de ploii și de vânturi a harnicului nostru plugar?

Sfășiat de gloanțe nu întru-chipează el – în resturile sale mărețe – uriașa sfortare a neamului nostru?

Culorile lui stinse în para focului de la Doaga și de la Moara Roșie, ca și în multe alte lupte grele și istovitoare, nu încetează să întru-chipeze, totuși, frumosul cer al țării noastre, lanurile ei de aur, ca și sângele vărsat cu atâta belșug pentru libertatea și întregirea noastră.

În aceste clipe sfinte, alături de voi suntem și noi aceștia: invalizii, vitejii ciopârțiți, supraviețuitorii groaznicului măcel și mai sunt și sufletele miilor de viteji, părinți și frați de-ai voștri, morți pentru Țară sub cutele acestui glorios Drapel.

Sus inimile dar!”

CONTENTS (Romanian History) V. Pârvan Morality and progress • A. Năstase Nicolae Titulescu, our contemporary

• F. Constantiniu Historiography during the Mihail Roller age • P.I. Panait Mysteries of the Voivode's court from Bucharest
• A. Pavel "Queen Mary" College • P. Pandrea The communist leader Vasile Luca • S. Alexandrescu Dictators of Romania
• G. Filitti Letters from former days (III) • T.A. Pokivallova Peace talks in November 1943 • T. Gârbea War recollections
• C. Chinezcu 1916. A.I.A. Sturdza, a voice of Romania at the Lausanne Conference • R. Mironovici The Orthodox Chapel from Baden-Baden • L. Cosovanu Romanian documents at Hoover Institution (XII) • Th. Codrescu 1844. From Iași to Istanbul
• I. Pătrașcu Dromichaetes, a Get or Thracian king? • V. Săhleanu 1977. Unpublished diary (III) • I. Lăcustă In Bucharest, 50 years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) V. Pârvan Moralité et progrès • A. Năstase Nicolae Titulescu – notre contemporain

• F. Constantiniu L'historiographie du temps de Mihail Roller • P.I. Panait Enigmes à la cour princière de Bucarest • A. Pavel Le lycée „La reine Marie” • P. Pandrea Le leader communiste Vasile Luca • S. Alexandrescu Les dictateurs de Roumanie • G. Filitti Lettres d'autrefois (III) • T.A. Pokivallova Tentatives de paix en 1943 • T. Gârbea Mémoires de guerre • C. Chinezcu 1916. A.I.A. Sturdza, messenger roumain à Lausanne • R. Mironovici La chapelle orthodoxe de Baden-Baden • L. Cosovanu Documents roumains à Hoover Institution (XII) • Th. Codrescu 1844. Un habitant de Iași à Istanbul • I. Pătrașcu Dromichetes, roi gete ou bien thrace? • V. Săhleanu 1977. Journal inédit (III) • I. Lăcustă A Bucarest il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) В. Пырван Нравственность и прогресс • А. Нăстасе Николае Титулеску

– наш современник • Ф. Константину Историография времён Михаила Роллера • П.И. Панайт Загадки двора государей в Бухаресте • А. Павел Лицей „Королева Мария” • П. Пандря Коммунистический вождь Василе Лука • С. Александреску Диктаторы Румынии • Дж. Филитти Письма других времён (III) • Т.А. Покивайлова Мирные зондажи в 1943 г. • Т. Гырбеа Военные мемуары • К. Кинезу 1916 г. А.А. Стурдза – посланник Румынии в Лозанне • Р. МIRONOVICI Православная часовня в Баден-Бадене • Л. КОСОВАНУ Румынские документы в Институте Гувера (XII) • Т.КОДРЕСКУ 1844 г. Житель города Яассы в Стамбуле • И. Пэтрашку Дромихетес, гетский или фракийский король? • В. Сăхляну 1977 г. Неопубликованный дневник (III) • И. Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) V. Pârvan Die Moralität und der Fortschritt • A. Năstase Nicolae Titulescu –

unser Zeitgenosse II F. Constantiniu Die Geschichtsschreibung in der Zeit des Mihail Roller • P.I. Panait Geheimnisse des fürstlichen Hofes von Bukarest • A. Pavel Das Lyzeum „Königin Maria” • P. Pandrea Die kommunistische Hauptfigur Vasile Luca • S. Alexandrescu Rumäniens Diktatoren • G. Filitti Briefe aus anderen Zeiten (III) • T.A. Pokivallova Friedensfühler 1943 • T. Gârbea Kriegserinnerungen • C. Chinezcu 1916. A.I.A. Sturdza, ein Bote Rumäniens in Lausanne • R. Mironovici Die orthodoxe Kapelle bei Baden-Baden • L. Cosovanu Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XII) • Th. Codrescu 1844. Ein Bürger Jassys in Istanbul • I. Pătrașcu Dromichetes, getischer oder thrakischer König? • V. Săhleanu 1977. Unveröffentlichtes Tagebuch (III) • I. Lăcustă In Bukarest vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia română) V. Pârvan La moralidad y el progreso • A. Năstase Nicolae Titulescu – nuestro

contemporáneo • F. Constantiniu La historiografía en la época de Mihail Roller • P.I. Panait Enigmas de la Corte principesca de Bucarest • A. Pavel El liceo „Reina María” • P. Pandrea El líder comunista Vasile Luca • S. Alexandrescu Los dictadores de Rumanía • G. Filitti Cartas de antano (III) • T.A. Pokivallova Sondeos de paz en 1943 • T. Gârbea Memorias de guerra • C. Chinezcu 1916. A.I.A. Sturdza – un mensajero de Rumanía en Lausana • R. Mironovici La capilla ortodoxa de Baden-Baden • L. Cosovanu Documentos rumanos en Hoover Institution (XII) • Th. Codrescu 1844. Un ciudadano de Iași en Estambul • I. Pătrașcu ?Dromichetes, un rey godo o tracio? • V. Săhleanu 1977. Diario inédito (III) • I. Lăcustă En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 15 000

